

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Význam zaměstnání v současné době a přínos pro člověka

v podobě seberealizace

Bc. Nikola Jelínková

Diplomová práce

2012

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Nikola Jelínková
Osobní číslo: H10670
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Resocializační pedagogika
Název tématu: Význam zaměstnání v současné době a přínos pro člověka v podobě seberealizace
Zadávací katedra: Katedra věd o výchově

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Teoretická část bude obsahovat kritické vyrovnání s terminologií a trendy ve sledované problematice. Cílem této části je popsat úlohu seberealizace v životě člověka dnes a v nedávné historii. Dále se zaměřím na zaměstnání jako specifikum lidské společnosti. Ve výzkumné části se budu zabývat zjišťováním jak se studenti vyrovnávají s nabídkou trhu práce vzhledem ke svému studiu a ke svému očekávání. Využiji přednostně dotazníkové šetření doplněné řízenými rozhovory. Přínos spatřuji v harmonizaci vzdělávací politiky s politikou zaměstnanosti.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

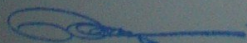
Seznam odborné literatury:

BEST, John. Vezměte svou kariéru do vlastních rukou aneb jak najít to pravé zaměstnání. Praha: Management Press, 1997. 1. vydání. 138 s. ISBN 80-85943-43-3. GIDDENS, Anthony. Sociologie. Praha: Argo, 1999. 1. vydání. 595 s. ISBN 80-7203-124-4. HANNELORE, Fritz. Spokojeně v zaměstnání. Praha: Portál, 2006. 1. vydání. 199 s. ISBN 80-7367-113-1. HUGHES, Michael a kol. Sociology: The core. Boston: McGraw-Hill College, 1999. 5. vydání. 548 s. ISBN 0-07-031144-7. MACHOVEC, Milan. Smysl lidské existence. Praha: Akropolis, 2004. 2. vydání. 127 s. ISBN 80-7304-046-8. VÝROST Jozef, SLAMĚNÍK Ivan, ed. Aplikovaná sociální psychologie I; Člověk a sociální instituce. Praha: Portál, 1998. 1. vydání. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

Vedoucí diplomové práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: 30. dubna 2010

Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2012

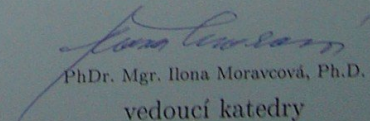

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 04

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení autora:

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

.....

Nikola Jelínková

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za odborné vedení a cenné rady, které mi poskytl při zpracování této diplomové práce.

Dále děkuji Ing. Jaroslavu Myslivcovi, Ph.D. za informace, které mi poskytl při statistickém zpracování dat.

Mé poděkování patří také mé rodině a mým blízkým za psychickou, finanční a morální podporu.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou významu zaměstnání v současné době. Teoretická část se zprvu věnuje původu člověka a jeho práci, jež se formovala v závislosti na nejrůznějších událostech v lidské společnosti a nahlíží do vývoje lidské vzdělanosti, která po tisíciletí výrazně ovlivňuje lidské smýšlení a jednání. Dále se zabývá lidskými hodnotami, jako významným zdrojem postojů a motivací pro práci, lidskými potřebami se zaměřením na možnost seberealizace a poslední kapitola se věnuje zaměstnání a jeho významu pro jedince a společnost.

Empirická část obsahuje dotazníkové šetření doplněné o řízené rozhovory, které nabídnou hlubší pohled do sledované problematiky. Výzkumná část umožňuje částečně nastínit vnímání zaměstnání studentů třetích ročníků bakalářských oborů na filosofické a ekonomické fakultě Univerzity Pardubice a jejich očekávání od své budoucí profese.

KLÍČOVÁ SLOVA

zaměstnání, hodnoty, seberealizace, potřeba, vzdělání

TITLE

The Importance of Employment in Nowadays and Asset for Men in Shape
Self-implementation

ANNOTATION

This thesis deals with the importance of employment at the present time.

At first, the theoretical part deals with the origin of man and his work which was formed according to various events in human society and look into the development of human intelligence which has a strong influence on human thinking and behavior for millennium. It also deals with human values as an important source of attitudes and motivation for work, human needs focusing on the possibility of self-fulfillment and a final chapter is concentrated on employment and its importance for individuals and society.

The empirical part contains a survey completed by controlled interviews that offer insight into the observed issue. The research part enables outline perception of the work by the students of third-year undergraduate programs at the Faculty of Economics and Philosophy, University of Pardubice and their expectations of their future profession.

KEY WORDS

employment, values, self-implementation, need, education

Obsah:

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Člověk, práce a vzdělání.....	8
1.1 Lidská specifika.....	8
1.1.1 Odlišnost od zvířat	8
1.1.2 Socializace	10
1.1.3 Vývoj lidské společnosti a lidského smýšlení	11
1.1.4 Od přežití k životu.....	12
1.2 Práce.....	12
1.2.1 Vývoj lidské práce.....	12
1.2.2 Práce od středověku	13
1.2.3 Práce a její proměna v 19. a 20. století (od soběstačnosti k závislosti)	14
1.2.4 Fenomén nezaměstnanosti před a po r. 1993.....	17
1.2.5 Přeměna pracovního trhu a charakteru společnosti.....	18
1.3 Vzdělávání.....	20
1.3.1 Vývoj pojetí vzdělávání.....	20
1.3.2 Vzdělávání v poválečném období do současnosti	23
1.3.3 Vzdělávání v současnosti	25
1.3.4 Školská reforma v České republice.....	27
1.3.5 Vývoj českého vysokého školství a jeho role při hledání zaměstnání.....	28
1.3.6 Rozvoj humanitních a ekonomických oborů s užším zaměřením na Univerzitu Pardubice	31
2 Hodnoty, potřeby a motivace.....	34
2.1 Hodnoty, postoje a hodnotový systém.....	34
2.2 Postoje.....	36
2.3 Individuální a společenské hodnoty	37
2.4 Přeměna hodnot.....	38
2.5 Hodnoty a motivace.....	39
2.6 Motivace a potřeby	40
2.7 Maslowova teorie motivace a filosofie hodnot	41
2.8 Seberealizace.....	42
2.9 Nemožnost naplňování hodnot.....	43
2.10 Hodnotový systém v České republice aneb Inventura hodnot Libora Prudkého	44
2.11 Zaměstnání a práce podle Petra Mareše.....	46

3	Zaměstnání v životě člověka se zaměřením na ČR.....	48
3.1	Práce jako specifikum lidské činnosti	48
3.2	Člověk a jeho vztah ke svému zaměstnání	48
3.3	Význam zaměstnání ve společnosti.....	49
3.4	Význam zaměstnání pro člověka.....	50
3.5	Zaměstnání jako hodnota	51
3.6	Zaměstnání a vyšší potřeby.....	52
3.7	Zaměstnání a seberealizace	53
3.8	Riziko zaměstnání a trvale udržitelný rozvoj	54
3.9	Zaměstnání jako smysluplná činnost – Ergoterapie.....	56
EMPIRICKÁ ČÁST		
4	Úvod k empirické části	57
4.1	Cíl výzkumného šetření	57
4.2	Výzkumné otázky	57
4.3	Volba výzkumné strategie.....	58
5	Kvantitativní výzkum	59
5.1	Formulace hypotéz	59
5.2	Přípravná fáze kvantitativního výzkumu	60
5.3	Metoda kvantitativního výzkumu.....	60
5.4	Charakteristika zkoumaného souboru	61
5.5	Sběr dat	62
5.6	Vyhodnocení a interpretace výsledků šetření	63
5.6.1	Vyhodnocení otázek z dotazníkového šetření	63
5.6.2	Srovnání výsledků a statistické vyhodnocení hypotéz	85
5.7	Souhrn.....	93
6	Kvalitativní výzkum.....	94
6.1	Výzkumná metoda.....	94
6.2	Cíl a stanovení výzkumných otázek	94
6.3	Výzkumný vzorek	95
6.4	Osobní data respondentů.....	95
6.5	Zpracování a interpretace získaných dat.....	96
6.5.1	Fakulta ekonomicko-správní	97
6.5.2	Fakulta filosofická.....	99
6.6	Souhrn.....	101
7	Interpretace výsledků výzkumného projektu	102
7.1	Závěr empirické části.....	107
Závěr		110
Seznam použité literatury.....		112
Seznam příloh, tabulek a grafů		116

Úvod

Práce je činnost, které většina lidí věnuje převážnou část svého aktivního života. Placená práce je nejčastěji chápána jako prostředek k uspokojení potřeb spojených s finančním ohodnocením, avšak práce a její význam sahá mnohem dále. Vyvíjela se po miliony let v souladu s lidskou společností, jež byla poznamenána nespočetně mnoha událostmi ať ekonomického, politického či technologického rázu. Je všudypřítomná v lidském konání a pro každého člověka má individuální význam.

K výběru tohoto tématu mne inspirovalo dění kolem. Často se setkávám s lidmi, kteří nejsou spokojeni se svou prací, chodí z práce unavení, rozčilení, psychicky i fyzicky vyčerpaní, což se poté projevuje i v jejich životě mimo zaměstnání. Jaký má pro člověka význam zaměstnání v současné době? Abych mohla na tu tuto otázku alespoň částečně odpovědět, je důležité se nejdříve ohlédnout za vývojem lidské společnosti a s ní spojených specifik. S terminologií související s vývojem lidské společnosti, jejími hodnotami zaměřenými na vykonávání práce se věnuji v teoretické části, jež jsem rozdělila na tři hlavní kapitoly. Výběr poznatků v této práci je přirozeně ovlivněn mými osobními preferencemi. Snahou není čtenáře zahrnout nepřehledným množstvím dat, ale nabídnout informace, které poskytnou základní orientaci v této problematice.

V první kapitole se zabývám nejprve samotným původem lidského druhu, jeho specifiky a změnou lidského uvažování, jež bylo spjata s vývojem inteligence. Další část první kapitoly je věnována práci, jejímu vývoji, přínosu a nedostatkům v lidském životě napříč staletími a okrajově nahlédnu do aktuálního fenoménu, kterým je nezaměstnanost. V poslední části první kapitoly se zaměřuji na vzdělávání, jež je s tématem neodmyslitelně spjata. Opět je zde popsán vývoj vzdělanosti a zejména pak měnící se pojetí vzdělání, jež jsou spojené s proměnou společnosti.

Ve druhé kapitole teoretické části se zabývám hodnotami, potřebami a motivací, jež jsou důležitým faktorem ve výběru a vykonávání zaměstnání, přičemž speciální význam přikládám vyšším potřebám, zejména seberealizaci.

Poslední, třetí kapitola se věnuje významu zaměstnání pro společnost a jedince a pojednává o možných problémech, které mohou nastat při dlouhodobé nemožnosti naplnit své tendence. Okrajově se pak zaměřuji na práci, jako prostředek k léčbě či zmírnění psychopatologických jevů, jež považuji za demonstraci toho, že práce může být pro člověka i nástrojem sebeuskutečnění.

Ve výzkumné části zjišťuji, jaké názory mají studenti vysoké školy na význam zaměstnání v současné době a co očekávají od své budoucí profese. Výzkumem, který provádím pomocí dotazníkového šetření doplněného o řízené rozhovory, chci potvrdit či vyvrátit svůj předpoklad, že dotazovaní studenti Univerzity Pardubice mají zájem o smysluplné zaměstnání, které je bude bavit, ale zároveň mají obavy, že z důvodů existenčních budou muset volit jinak. Mimo jiné se také zabývám jejich přístupem ke studiu, které je má podnítit k výběru budoucímu zaměstnání.

Výzkum nepatří mezi reprezentativní. Nemá zobecňovat výsledky, pouze částečně nastínit pohled studentů na pojetí významu zaměstnání v současné době a umožnit vhled do jejich subjektivních pocitů, které mají ohledně budoucího uplatnění. Průzkum může sloužit jako zpětná vazba pro sociology, a může napomoci k synchronizaci vzdělávací politiky s politikou zaměstnanosti. Cílem mé diplomové práce je upozornit na současnou devaluaci hodnot spojených se zaměstnáním a vzděláváním v České republice. Podle mého názoru se jedná o vážný problém, který negativním způsobem deformuje lidské uvažování, chování i jednání a tím ovlivňuje celou společnost. V rámci celého světa se klade důraz na nový fenomén trvale udržitelného rozvoje, který v sobě zahrnuje zejména hospodářský růst, jenž zajišťuje šetrné chování k okolí a neohrožuje rozvoj budoucích generací. Avšak dle mého názoru se na hospodářský růst klade tak velký důraz, že se mnohdy zapomíná na samotné představitele a tvůrce společnosti. K plnému pochopení musí sloužit výchova k lidství – k sebeuskutečnění. Bohužel jsme svědky, že na humanitní vzdělávání je pohlíženo jako na zbytečnou ztrátu času, neboť nepřináší okamžitý zisk měřitelný penězi. Udržitelný rozvoj z hlediska sociálního by se měl stát součástí nejen sociální politiky každého vyspělého státu. Jde nejen o naplnění základních lidských potřeb, ale zejména o potřeby vyšší, které souvisejí se systémem hodnot vytvářejících pestrý život a zajišťují rozvoj lidské osobnosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Člověk, práce a vzdělání

Tato kapitola je rozdělena na tři hlavní části. První je zaměřena na člověka jako specifickou bytost a její vývoj od samého počátku lidstva, opírající se o evoluční teorii Ch. Darwina, druhá část se věnuje práci – též specifické lidské činnosti – jejímu vývoji od počátku lidstva, a měnícímu se významu práce až do současné doby. Třetí část je věnována vzdělání a jejímu vývoji až do současnosti, jehož úloha se kontextu zaměstnání stávala stále důležitější hodnotou.

Podotýkám, že v této kapitole nezohledňuji rozdíl mezi pojmy „práce“ a „zaměstnání“ dle Giddensova rozlišení, na placenou(zaměstnání) a neplacenou(práce) práci.¹ Proto se v této kapitole setkáte s těmito termíny často ve smyslu synonym (s ohledem na fakt, že práce z počátku nebyla finančně ohodnocena, i když měla svou hodnotu), přičemž přesný význam obou pojmů vyplývá z daného textu.

1.1 *Lidská specifika*

1.1.1 **Odlišnost od zvířat**

Žijeme v antropocentrickém světě. To znamená, že člověk je postaven do centra všeho dění. Lidská bytost je ve většině civilizací na celém světě považována za nejvyšší ve vývojovém žebříčku. Člověkem, jeho životem, myšlením, fyziologií atp. se zabývá mnoho vědeckých disciplín a oborů. Máme zde sociologii, psychologii, antropologii, anatomii a tak bych mohla pokračovat opravdu dlouho. Pro tuto chvíli se chci zaměřit na člověka z antropologického hlediska. Začněme evoluční teorií, která je v současnosti všeobecně přijímána za pravdivou a na jejímž základě staví nespočet vědců a autorů.

S teorií evolučního vývoje přišel Charles Darwin v roce 1859 ve své knize O původu druhů. V této knize pojednává o kontinuitě vývoje od zvířat k lidské bytosti a překonává tak dosavadní tvrzení o božském či jinak nadpřirozeném původu člověka.²

Lidé si neustále lámou hlavu s otázkou „proč jsme tady?“, „jaký je smysl našeho bytí?“. Odpověď Charlese Darwina by mohla znít takto: „Žádný.“ Podle jeho teorie totiž

¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. str. 309.

² Více in: DARWIN, Charles a Stanislav KOMÁREK. *O původu člověka*. Praha: Academia, 2006.

lidský druh vznikl náhodou. Evoluční teorie neshledává ve vývoji živočišných druhů žádný smysl a účel, záleží jednoduše na právu silnějšího. Ti, kdo jsou lépe přizpůsobeni prostředí, ve kterém žijí, přežijí a mohou se dále rozmnožovat a rozvíjet. Naopak ti, kteří se nedokáží s danými podmínkami vyrovnat, hynou. Lidský druh není výjimkou. První náznaky lidské kultury se objevily přibližně před 5 miliony lety. V této době byl předchůdce dnešního člověka podobný opici. Měl stejně velký mozek, ale dokázal se pohybovat po zadních končetinách, chodil tedy vzpřímeně. Během několika milionů let právě i tento odlišný znak napomohl vývoji mozku, který se ve vzpřímené poloze mohl dále zvětšovat. Tito naši předchůdci se začali sdružovat do menších celků a objevily systém lovu a sběru. Díky své vyvinutější inteligenci se dokázali postavit fyzicky větším a silnějším dravcům a dokázali si tak zajistit obživu. Díky jejich inteligenci jsme měli čas vyvinout se do podoby, kterou disponujeme dnes. Právo silnějšího můžeme s příchodem člověka přeměnit na právo chytřejšího. Díky rozvinutější inteligenci bylo možné přežít déle a tak předat geny dalším generacím. Tento proces nazýváme přirozený výběr.

Ačkoliv je tato teorie přijímána a považována za skutečnost, lidé se odmítají smířit s myšlenkou, že jejich existence je pouhou náhodou. Lidé vnímají svou odlišnost od zvířat a nechtějí k nim být přirovnáváni. Už jen velmi známá a hojně užívaná fráze „chová se jako zvíře“ naznačuje, že zvíře je bráno jako primitivní bytost, která s námi nemá nic společného. Člověk se často vnímá, někdy neoprávněně, jako nejdokonalejší bytost na Zemi. Právě svou inteligencí a schopností využívat ji v každodenním životě se cítí být nejvíce odlišeni od „pouhých“ zvířat. Vysoká inteligence však lidem přináší jak výhody, tak i problémy. Mezi výhody jistě patří schopnost dorozumívat se mluvenou řečí, přejímání kultury atp., nevýhodou může být právě uvědomování si vlastního já a tím se vracím k myšlence výše uvedené. Člověk se nehodlá smířit s „faktem“, že je pouhou náhodou a jeho existence nemá vyššího smyslu. Z tohoto důvodu se například často oddávají víře v nadpřirozenou „vyšší“ bytost, ale o tomto zde nebudu hovořit s ohledem na téma mé práce a neuchopitelnost problému z mé strany. Snad jen, uvedu zde trefný citát Jacquese Monoda, který zní: *Všechna náboženství, téměř veškeré filosofie, a dokonce i část vědy svědčí o neúnavném hrdinském úsilí lidstva zapírat svou nahodilost.*³

³ GRAY, John. *Slamění psi: o lidech a jiných zvířatech*. Praha: Dokořán, 2004. str. 13.

Člověk není jen rozumný nástroj, který se umí dorozumívat s ostatními lidmi, nýbrž emotivně založená lidská bytost se svými myšlenkami a sny. Každý člověk, bez ohledu na kulturu, si je vědom vlastního já.

Uvědomujeme si, že člověk je ovlivněn mnoha faktory, které na něj působí prakticky od jeho početí. Často se spekuluje o tom, co člověka ovlivňuje více. Zda genetická informace, či prostředí, ve kterém vyrůstají a žijí. Nejčastější názor je takový, že se navzájem tyto vlivy prolínají a nelze je od sebe oddělit. Líbí se mi charakteristika Roberta F. Murpyho, který tuto problematiku vidí takto: „*Pravdou je, že naše osobnosti jsou výsledkem společenské výchovy, a to proto, že lidé se nerodí s již plně vyvinutými osobními vlastnostmi, nýbrž s inteligencí a schopností o sobě příliš mnoho a příliš dlouho přemýšlet.*“⁴

1.1.2 Socializace

Vývoj lidského druhu je zajištěn pomocí tzv. socializace, kdy se takřka bezmocný jedinec stává osobností, která si uvědomuje sama sebe a orientuje se ve své kultuře. Díky předávání informací z generace na generaci má člověk k dispozici určité know-how, které mu poskytuje „návod“ jak se chovat v dané době a společnosti. Právě díky měnícím se podmínkám bylo a je zapotřebí uchovávat a předávat znalosti a způsoby jednání, které budoucím generacím ušetří spoustu sil, které mohou vložit do dalšího rozvoje lidského pokolení.

V porovnání s ostatními druhy vstupujeme na svět jako „nedokončená“ stvoření. Nerodíme se jako společenské bytosti, schopné podílet se na společenském životě, ale stáváme se jí v průběhu procesu socializace. Jedná se o proces sociální interakce, během kterého lidé nabývají vědomostí, vytváří se postoje, hodnoty a návyky chování, které jsou nezbytné pro účinné zařazení do společnosti.⁵

Giddens⁶ tvrdí, že živočichové na nižší příčce vývojového žebříčku podobnou schopnost nemají. Poukazuje na fakt, že u zvířat se chování mláďat nijak zvlášť neodlišuje od chování dospělých. Zatímco mládě nižšího živočicha, je schopné se ve volné přírodě postarat samo o sebe krátce po narození, lidské dítě a jeho přežití je závislé na jeho okolí mnoho let po příchodu na svět. Čím více se člověk vzdaluje

⁴ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. str. 43.

⁵ HUGHES, Michael a kol. *Sociology: The core*. Boston: McGraw-Hill College, 1999. str. 71.
Z anglického originálu volně přeložila Nikola Jelínková.

⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. str. 39.

od zvířat a svých dávných předků, tím déle trvá jeho závislost na svém okolí, především rodině.

Dnes je samostatnost vázána především na peníze. V dávných dobách, kdy si člověk vytvářel podmínky k přežití jen sám pro sebe nebo svou rodinu (tlupu), se mohl spolehnout na své znalosti a dovednosti. Když měl hlad, sehnal si potravu lovem či sběrem, dnes jsme do určitého věku odkázáni právě na své okolí, především rodinu a její schopnost zajistit potřebné k živobytí. Nebývá ani výjimkou, že děti u svých rodičů zůstávají čím dál tím delší dobu a trvá i 30 let, než se zcela postaví na vlastní nohy.

1.1.3 Vývoj lidské společnosti a lidského smýšlení

Hned v úvodu musím poznamenat, že zde neuvádím výčet všech vývojových stupňů lidského druhu, neboť jej neshledávám pro tuto práci podstatný.⁷

Naším nejstarším předkem je podle mnohých antropologů tzv. australopiték, který žil na zemi již před pěti miliony let. Samci, samice a mláďata se pohybovali v malých tlupách a živili se sběrem rostlin a lovem zvířat. Již v této době disponovali vyšší inteligencí, než ostatní živočichové, o čemž značí i schopnost vyrábět určité nástroje potřebné k obstarávání obživy.

Před 1 600 000 lety došlo k vymření australopitéků a objevil se homo erectus. Tito následovníci vyráběli dokonalejší nástroje, dokázali rozdělávat oheň a dokázali se pomocí svých vynálezů přizpůsobit okolnímu prostředí.

Další vývojovou úroveň si člověk prošel před 200 000 lety, kdy zanikl homo erectus a byl nahrazen neandrtálcem. V této době již měli svůj jazyk a jejich mozek byl stejné velikosti jako dnešní. „*Od té chvíle měl vývoj nadvlády člověka nad přírodou málo společného s mozkiem, v té době již plně vyvinutým, nýbrž se stal otázkou vývoje kultury, oné pokladnice znalostí, technologie a společenských zvyklostí, kterou má každá společnost a již si chrání jako symbol své charakteristické odlišnosti.*“⁸ Lidé se naučili vypořádat se s podmínkami a předávat tyto znalosti svým potomkům. Tyto lidi nazýváme homo sapiens.

„*Historie lidstva je historií boje o nadvládu nad naším okolím, tak, abychom se stali vládci přírody, nikoliv figurkami v jejich rukou.*“⁹

⁷ Pro více informací doporučuji publikaci *Antropologie: teorie člověka a kultury* (Soukup, 2011)

⁸ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. str. 13.

⁹ Tamtéž, str. 13.

V této chvíli přicházejí již zmiňované „problémy“ související s inteligencí. Člověk si uvědomuje, že nechce být pouhou loutkou, ale chce svůj život ovládat a řídit, chce, aby jeho život měl nějaký smysl.

1.1.4 Od přežití k životu

Od vývoje prvního předchůdce člověka, dle Darwinovy teorie, uběhlo již pět milionů let. Za tu dobu se lidský druh vyvíjí a s ním i způsoby uvažování a zajišťování potřeb nutných k přežití.

Zatímco v době před několika miliony let, byl hlavním hnacím motorem člověka pud sebezáchovy a přímé jednání vedoucí k přežití (co si vypěstuji to si sním), dnes je mnohem více zohledňována touha po životě, ne pouhém přežití.

V dnešní době je člověk po celý svůj život veden k určitému cíli. Nejen od společnosti, ale také vnitřní touhou něčím být, něco dokázat. Od útlého dětství přemýšlíme o své budoucnosti, i když si to ne vždy zcela uvědomujeme. Již jako tříleté děti sníme o tom, že jednou budeme popelářem, učitelkou nebo kosmonautem. Domnívám se, že je lidskou přirozeností někam směřovat a to nás zřejmě nejvíce odlišuje od zvířat. Neustále chceme něco dokazovat, ať pro svůj dobrý pocit, nebo kvůli mínění společnosti. Ať tak či tak, chceme žít, ne jen přežívat.

1.2 Práce

1.2.1 Vývoj lidské práce

V době před 12 až 15 tisíci lety si naši předkové obstarávali obživu pomocí lovu a sběru. Putovali po krajině a živili se sběrem divokých plodin a lovem všelijaké zvěře. Lovila se velká zvířata, jako byli bizoni, ale také hmyz a hlodavci a lov a sběr byl uzpůsoben prostředí a ročním obdobím. Většina lovců a sběračů žila v menších tlupách, čítajících 25-100 lidí. Svá obydlí při putování buď opouštěli, nebo si vyráběli obydlí přenosná. Nástroje si taktéž vyráběli vlastníma rukama, tudíž byli odkázáni pouze na sebe samé.

V době rozmachu zahradnictví a zemědělství došlo k několika zásadním změnám. „Zahradničení změnilo lidskou společnost mnohem podstatněji, a to v tom, že

jeho vlivem skupiny opustily kočovný život a usadily se.¹⁰ Lidé začali žít v komunitách po stovkách i tisících a naučili se pěstovat různé odrůdy rostlin a plodin. Jak to ale v lidské společnosti bývá, je zapotřebí u větších spolků vytvořit určitou strukturu. Strukturu v lidské společnosti zajišťujeme hierarchií, tedy určením „nadřízených a podřízených“. Hierarchie dovoluje účinnou dělbu činností, spolehlivé řízení i předávání povelů a pokynů a umožňuje i jasné přidělení odpovědností. V této době tedy nastal zásadní okamžik v určování povinností. Člověk již není zodpovědný sám za sebe, či za svou tlupu, ale je zodpovědný za celou společnost. Neshání potravu pouze pro svou potřebu, ale na jeho práci je závislá celá společnost. Zde vidím velký zlom v pojetí práce.

Do této doby jsme se neodlišovali od jiných živočichů, neboť jsme se starali o sebe nebo své „stádo“. Chovali jsme se tak, abychom zajistili své základní životní potřeby. Nyní však dochází ke změně, neboť na sobě začínáme být závislí. Úkoly se začínají rozdělovat mezi jednotlivce a tudíž zaniká potřeba umět „vše“. Rozvoj řemesel je rozličný a každý umí něco jiného. Vzájemně si tak lidé vyjdou vstříc a ulehčí si vlastní námahu.

Dalším významným krokem ve vývoji člověka je ochočení zvířete a využívání jej k zemědělské činnosti. Nejdříve byla zvířata využívána k plužnímu zemědělství, tedy jako pomocná síla při práci člověka, později se začala chovat i k jiným účelům. Pasterectví zajišťovalo, že chovaná zvířata již nebyla pouhým pomocníkem, ale také zdrojem. Poskytovala lidem maso, mléko, kůži atp. *„Všechny pasterectvé kmene žijí v symbióze nebo ve vzájemné závislosti se zemědělským obyvatelstvem, s nímž vyměňují svá zvířata a mléko za obilí a zeleninu.“*¹¹

1.2.2 Práce od středověku

Tomáš Akvinský chápal ve středověku práci jako nástroj k udržování rovnováhy ve společnosti. Musíme však zdůraznit, že práce v této době sloužila k udržení živobytí a nebyla určena k expanzi potřeb. Mnoho věřících bylo toho názoru, že práce je prostředkem, který chrání lidi od zahálky a chátrání duše, avšak práce nesměla bránit duchovním činnostem. Zaměstnání v té době se vyznačovalo především nepravidelností, neboť lidé byli stále odkázáni na rozmary přírody. Také specializace se od současnosti

¹⁰ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. str. 135.

¹¹ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. str. 136.

liší, neboť středověký člověk se staral zejména o svou domácnost a proto musel být znalý několika profesí. Spoustu potřeb si tak zajišťoval sám a nebyl tolik závislý na placené práci.¹²

Je třeba si uvědomit, že do 19. století lidé neusilovali o výdělek nad hranici, která jim zajišťovala živobytí. Potřeby lidí se v té době velmi lišily od našich konzumních v současnosti. Zásadní změna přišla až se změnou konceptu dosavadních hodnot na přelomu 19 a 20. století, ale dle Mareše¹³ však můžeme základy pro tuto změnu hledat již v 16. a 17. století, kdy reformace změnila pohled na práci a lidé začali usilovat o osobní výhody, načež se rozvíjela soutěživost. Známkou úspěchu se stává především ekonomická situace, která je dosahována právě prací. Práce se z pouhé povinnosti stává jednou z ctností člověka.

Později byl význam práce sekularizován, ale tradiční i marxistická sociologie se shoduje, že práce zůstává základním stavebním prvkem moderní společnosti.

Práce se postupem času stává produktem trhu práce a slouží výhradně jako prostředek k zajištění živobytí, nikoliv k zajištění chodu státu. Další oblasti lidského života se stávají závislé na míře úspěšnosti na trhu práce. Jednou z nich je například reprodukce.

1.2.3 Práce a její proměna v 19. a 20. století (od soběstačnosti k závislosti)

Podobně jako ve středověku, byla spousta lidí, zejména na venkově, ještě do nedávna odkázána na svou vlastní produktivitu práce a její plody, proto nebyli závislí na placené práci v takové míře jako nyní. Například dnešní životní styl zemědělce je velice vzdálen životnímu stylu zemědělce v době před padesáti či šedesáti lety. Produkce plodin pro trh měla většinou za následek snížení diverzifikace zemědělství a zemědělec, který byl dříve schopen zajistit obživu pro celou rodinu, se stal moderním a pěstuje pouze jeden či dva druhy plodiny a většinu jídla nakupuje v samoobsluze.¹⁴

V tradiční společnosti bylo běžné, že „zemědělec“ (často dělník), znal a ovládal celý postup výrobního procesu. „Kovář například sám roztavil železo v peci, ukoval na kovadlině jednotlivé součásti pluhu a sám je také sestavil.“¹⁵

¹² MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 57.

¹³ Tamtéž, str. 58.

¹⁴ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. str. 209.

¹⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. str. 310.

Musíme však podotknout, že v té době se jednalo především o fyzickou práci, kde se člověk přímo podílel na výrobě a stál u zrodu hotového výrobku. Tento mechanismus byl „narušen“ s rozvojem tzv. dělby práce a nahrazením lidské činnosti stroji.

A. Touraine rozlišuje v rámci dělby práce tři fáze:¹⁶

Dělníci jsou nositeli know-how a pracují převážně autonomně. Dělník si je vědom, že je důležitým prvkem ve výrobním procesu. Kolektivní jednání má tedy korporativní charakter. Dělník si přijde zodpovědným, potřebným a právoplatným členem.

Dělníci si mezi sebou dělí úkony. Ztrácejí tak veškerou autonomii. Dle Touraina dochází ke vzniku vědomí třídních rozdílů.

Třetí fázi nazývá Tourain jako automatizaci. Dochází k dalšímu dělení úkonů a samotný dělník se vzdaluje od koncového výrobku. Dělníci se tímto stávají pouze dohlížejícími na výrobní proces.

„S nástupem moderního průmyslu většina tradičních řemesel zmizela a nahradily je nové dovednosti, z nichž každá je pouze jedním článkem v širším procesu výroby. Elektrikář pracující v průmyslovém závodě dnes například prohlíží a opravuje jen několik součástek jednoho typu přístroje, zatímco ostatními součástkami a přístroji se zabývá někdo jiný.“¹⁷ Dělnba práce se ve 20. století rozšířila na tolik nejrozmanitějších specializací, že jeden odborník nerozumí druhému.¹⁸

Giddens také poukazuje na fakt, že v tradičních společnostech existovalo přibližně 20 - 30 hlavních řemesel a pár specializovaných profesí, avšak v moderní průmyslové společnosti se jich najdou tisíce. A tisíce z nich jsou také uměle vytvářena, neboť díky strojům a růstu počtu obyvatelstva dochází k nedostatku práce.

Práce je vždy součástí ekonomického systému dané společnosti. Zatímco v tradiční společnosti byla pracovní síla rozložena spíše v zemědělské oblasti (většina lidí obdělávala pole či chovala dobytek) v moderní společnosti se převážná část lidské práce soustřeďuje v průmyslové sféře. I samotná zemědělská výroba se dnes přibližuje spíše té průmyslové, neboť dříve výhradně lidská práce je do jisté míry nahrazena stroji. *„Nejnápadnější změnou od devatenáctého ke dvacátému století je proměna technická a stále větší využití nejprve parního stroje, potom spalovacího motoru, elektřiny*

¹⁶ MONTOUSSÉ, Mare, Jan KELLER a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie*. Praha: Portál, 2005. str. 218.

¹⁷ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. str. 310.

¹⁸ MACHOVEC, Milan. *Smysl lidské existence*. Praha: Akropolis, 2004. str. 10.

*a nakonec atomové energie. Vývoj se vyznačuje tím, že je manuální práce stále více nahrazována prací strojů a stejně tak lidská inteligence inteligencí umělou.*¹⁹

Ve 30. letech 20. století vymezil australský ekonom Clark tři významné sektory ekonomiky. Jednalo se o sektor primární, sekundární a terciární. Do první oblasti se řadila zemědělská činnost s využitím přírodních zdrojů, do sekundární průmysl a do třetí, terciární oblasti se zahrnovaly veškeré služby spojené s průmyslem, dále neprůmyslové a týkající se veřejné správy či dopravy.²⁰ Postupem času se však terciární sektor stával poněkud širokým a tak se vytvořil čtvrtý, kvartérní sektor, který pojímal zejména nehmotné služby spojené s administrativou v bankovníctví, sociální práci, vzdělávání, umění, atp.

Historický vývoj, vývoj společnosti, světové války, poválečná doba, změny politický režimů atd., to vše má ve dvacátém století velký význam pro změnu charakteru celé společnosti, tak i pro strukturu zaměstnanosti v Československu a následně potom v České republice. Od primárního sektoru se dostáváme do sektoru kvartérního.²¹

*„Informační či postindustriální společnost, ..., se vyznačuje novou strukturou pracovních míst a novými požadavky na pracovníky.*²² Rozhodujícími faktory výroby se v této době stávají znalosti, vědomosti a informace a dochází ke ztrátě zájmu o nekvalifikovanou a polokvalifikovanou pracovní sílu. Zaměstnanost ve službách se stává dominantní, avšak počet pracovních míst není neomezený. Ekonomika se čím dál více stává závislou na informacích a informačních technologiích, které logicky vytvářejí potřebu kvalifikované pracovní síly a tím i nové nároky na vzdělávací politiku státu. Rozvíjí se vysoké školství, rekvalifikace a oblast celoživotního vzdělávání, které mají umožnit zvládnání nepřetržitých změn v profesním zaměření. Již není běžné, že člověk zastává jednu pracovní pozici celý svůj život, ale musí se přizpůsobovat rychlé transformaci trhu práce.²³ Práce je poptávána a nabízena stejně, jako služby a výrobky. Pokud se nepřizpůsobíme, nebudeme konkurenceschopní a tím vhodní jako kvalitní produkt na trhu.

¹⁹ FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Praha: EarthSave CZ, 2009. str. 96.

²⁰ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 38.

²¹ V Příloze č. 1 můžete nahlédnout do vývoje zaměstnanosti v jednotlivých sektorech národního hospodářství České republiky mezi lety 1993 – 2010, zpracovaného Českým statistickým úřadem.

²² MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 39.

²³ BEST, John. *Vezměte svou kariéru do vlastních rukou aneb jak najít to pravé zaměstnání*. Praha: Management Press, 1997. str. 11.

1.2.4 Fenomén nezaměstnanosti před a po r. 1993

Cílem této části není podat vyčerpávající přehled o stavu nezaměstnanosti před a po vzniku samostatného Českého státu, ale pouze nastínit problém nezaměstnanosti jako nového fenoménu pro lidskou společnost, která se s nezaměstnaností dříve potýkala ve výrazně menším měřítku.

Bez zaměstnanosti by nebyla nezaměstnanost. To je samozřejmě logický předpoklad. Na nezaměstnanost můžeme tedy poukazovat jen v případě, že se jedná o společnost, kde jsou práce a pracovní vztahy široce založeny na konceptu zaměstnanosti a práci se rozumí placené zaměstnání. Tam, kde takový koncept neexistuje se nedá o lidech, kteří nemají práci, hovořit jako o nezaměstnaných.

Sledovat vývoj nezaměstnanosti je velmi složitý problém, neboť se potýkáme s několika druhy nezaměstnanosti (jedná se například o frikční nezaměstnanost - důsledek mobility pracovníků, strukturální - důsledek rozpadu podniků, sezónní, skrytá atp.),²⁴ a další příčinou je skutečnost, že se před rokem 1920 nevedly podrobné statistiky.

Významným jevem se nezaměstnanost stává až v období velké průmyslové krize v první polovině dvacátého století. *„Poprvé se staly nezaměstnanost a sociální konsekvence nezaměstnanosti hlavními sociálními problémy na přelomu 19. a 20. století. V tomto období není nezaměstnanost ovšem ještě chápána jako jev vnitřně a bytostně patřící k tržní ekonomice. Je považována spíše za lokalizovanou krizi.“*²⁵ První světová válka sice nezaměstnanost téměř zcela odstranila, ale po jejím skončení opět nastalo období, kdy se situace opakovala. Nezaměstnanost je čím dál více vnímána jako negativní jev ve společnosti, který ohrožuje její stabilitu a zajištění plné zaměstnanosti se tak stává jedním z hlavních cílů většiny evropských vlád.

Československo se ve třicátých letech 20. století též nevyhnulo této krizi a postižen byl celý průmysl i ekonomika státu. Odhaduje se, že tehdy bylo nezaměstnaných cca 20% populace. Neklesaly však jen počty zaměstnaných osob, ale také výše platů, které následně vedly ke snížení životní úrovně. Není tedy divu, že většina politických ideologií se tehdy zakládala na proklamování plné zaměstnanosti.

K ekonomickému růstu došlo v 60. letech, kdy se v Evropě dařilo udržovat plnou zaměstnanost. Tato situace však nevydržela dlouho a od sedmdesátých let se ve vyspělých průmyslových zemích stala nezaměstnanost běžným jevem. Vysoká

²⁴ Podrobněji in MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994.

²⁵ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 36.

nezaměstnanost ale neměla v této době tak kritické následky jako ve třicátých letech a to nejen díky rozvinuté sociální politice státu, ale také díky úsporám a participaci žen na pracovním trhu. Rodina tak nebyla závislá pouze na jednom příjmu (muže).

V současné době je míra nezaměstnanosti v České republice 8,4%.^{26,27}

1.2.5 Přeměna pracovního trhu a charakteru společnosti

Na přeměně pracovního trhu se tedy za posledních několik desítek let nejvíce podílel technický vývoj, který způsobil rozsáhlé změny na pracovním trhu. Ubývá malých podniků a ty jsou nahrazovány velkými hospodářskými kolosy. Často se menší podniky musejí podřítit větším a to zejména z pohledu určování cen. I v současnosti se ne zřídka setkáváme se situacemi, kdy jsou malé podniky tzv. požírány těmi velkými a vznikají tak neosobní monopoly.

Avšak nejen na trhu práce došlo k výrazným změnám, ale také charakter společnosti zaznamenal jistou transformaci. Díky technickému pokroku a nástupu kapitalismu se z naší společnosti stala konzumní masa, již „zázrak“ výroby umožňuje i nadměrnou spotřebu. Člověk si za peníze může koupit téměř vše. A peníze má stále více lidí. Člověk má nyní k dispozici síly, které jsou tisíckrát mocnější než ty, které mu příroda dala původně do rukou.

Podle Ericha Fromma tento způsob života způsobuje jistou otupělost člověka, který se stává zcela podřízen společnosti. Mluví o lidech jako o bytostech, kteří všichni dělají totéž (čtou stejné noviny, jezdí do práce a z práce, poslouchají stejné rádio) a nekladou si žádné otázky. Jsou pohlceni konzumem. *„Zatímco v devatenáctém století směřovala obecná tendence k vytváření úspor a k nepřijímání závazků, které by nebylo možné okamžitě uhradit, dnes máme naprosto opačný systém. Dnes je snaha přimět všechny k tomu, aby nakupovali, kolik je možno, a to ještě předtím, než si uspořili dost peněz. Potřeba neustále rostoucího konzumu je ještě silněji stimulována reklamou a všemi ostatními metodami vyvíjejícími psychologický nátlak.“*²⁸

V této kapitole jsme si uvedli příklad zemědělce, který byl zvyklý vyprodukovat jen tolik, aby měl na obživu sebe a své rodiny. S postupem času však byl donucen přizpůsobit se trhu a tím změnit i předmět jeho činnosti. Stal se závislý na příjmu peněz.

²⁶ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Tisková zpráva [online].

²⁷ Více informací o nezaměstnanosti v letech 1993-2010 naleznete v Příloze č. 2.

²⁸ FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Praha: EarthSave CZ, 2009. str. 99.

Dříve ke své činnosti nepotřeboval různé rozvahy a účetnictví, vystačil si se svými zkušenostmi. Dnes se bez různých bilancí neobejde prakticky žádný podnik. V současné době lze, ba je potřeba, vyjádřit vše (suroviny, stroje, zaměstnance) číslem, určitou položkou, které je možné porovnat a tak ve výsledku zjistit a vykázat aktuální a přesný stav.

„Dnes pracují všichni ostatní pro někoho a jejich život závisí na někom, kdo jim vyplácí plat nebo důchod. Ale neměli bychom hovořit o „někom“, nýbrž spíše o „něčem“, protože dělník je najímán do pracovního poměru a opět propouštěn institucí, jejíž manažeři jsou neosobními součástmi podniku a nikoli lidmi zabývajícími se v osobním kontaktu jinými lidmi, které zaměstnávají.“²⁹

Není pochyb o tom, že vše souvisí se vším. Česká společnost se v průběhu posledních let stala dějištěm mnoha politických, ekonomických, sociálních a kulturních proměn, které s sebou přinesly a stále přinášejí zásadní změny ve společenském životě. Převážná většina lidí je závislá na příjmech, které jim plynou ze zaměstnání a zároveň je na ně ze strany trhu práce vyvíjen tlak, neboť pokud chce mít dnes člověk zaměstnání, musí se rychle přizpůsobovat aby vyhověl podmínkám pro přijetí. *„Zvyšuje se tlak na časovou intenzitu práce spojenou s dlouhodobou celodenní nepřítomností v domově, zvyšuje se stresovost či fyzická náročnost některých typů práce, negativní flexibilita práce nutí zaměstnance přizpůsobovat se takřka „na poslední chvíli“ požadavkům práce a zaměstnavatele a konečně také stoupá nejistota práce.“³⁰* Všechny tyto změny a tenze se promítají do soukromého a rodinného života jedince. Ženy již nejsou „jen“ matkami a starostlivými pečovatelkami v domácnosti, nýbrž cílevědomými a aktivními ženami, které zvládají úlohu mužů a díky své práci si mohou dovolit platit chůvám. Stále více žen se stává nezávislými na mužích, stále více mužů objevuje kouzlo svobody. V souvislosti s nezávislostí na partnerovi se dokonce ujal termín pro mladé lidi bez partnera: „singles“. Mladí lidé odkládají rodičovství a závazky, stále více se vyhýbají zodpovědnosti, k čemuž jim často slouží studium na vysoké škole, které je dnes dostupné pro čím dál více lidí.

Bezesporu všechny tyto důsledky změny na pracovním trhu jsou aktuálními problémy, které zasahují do soukromého života lidí i do jejich psychiky. Dříve zajišťované jistoty jsou dnes nahrazeny nejistotou a snahou oddálit nevyhnutelné.

²⁹ FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Praha: EarthSave CZ, 2009. str. 99.

³⁰ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Sociologické studie: Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* [online].

„Ukazuje se, že česká společnost stále vykazuje rysy společnosti přecházející od ranně moderní fáze ve společnost pozdně moderní - zatímco některé charakteristiky pozdní modernity jsou naplněny bohatě (vysoká rozvodovost, odkládání rodičovství do pozdějšího věku a růst bezdětnosti), jiné se projevují jen u určitých dílčích skupin populace (nukleární úplná rodina je stále většinou populace pokládána za ideál, mužská profesní dráha a seberealizace má jednoznačně přednost před profesní dráhou ženskou). V souhrnu nelze říci, že by integrace české společnosti byla vlivem transformací ohrožena a že by lidé toužili žít o samotě, bez vztahů. Tyto vztahy ale už pravděpodobně nikdy nebudou mít podobu tradiční rodiny, kde se děti rodí do manželství a manželství trvá celý život.“³¹

Brání nastavení podmínek pracovního trhu ve spokojenosti v soukromém a rodinném životě? Ať je odpověď jakákoliv, je jisté, že změny ve společnosti způsobené pojetím práce jsou markantní.

1.3 Vzdělávání

Jak jsme si uvedli v předchozích řádcích, na změnu pracovního trhu, pro kterou se větší hodnotou stal kvalifikovaný vzdělaný pracovník, se musela orientovat i oblast vzdělávací. Vzdělávání se v průběhu vývoje lidstva přeměnilo v důležitou a uznávanou hodnotu, která se stále více stávala součástí a zejména předpokladem k uplatnění se na pracovním trhu, proto ho nesmím opomenout ani v této práci.

Opět není cílem poskytnout vyčerpávající přehled o vývoji školství a vzdělanosti, ale nahlédnout do změn ve vzdělávání, které je závislé na společenském vývoji a jeho aktuálním dění a zároveň poukázat na okolnosti, které nejvíce ovlivnily vzdělávání v naší zemi, jak ho známe dnes.

1.3.1 Vývoj pojetí vzdělávání

Velmi důležitou roli ve vývoji vzdělávání a vzdělanosti vůbec sehrála antická společnost ve starověku. Osvobození od otroctví a těžké práce umožnilo svobodným občanům rozvíjet teoretické smýšlení a vzdělávat se. Z hlediska antického vzdělávání bylo velmi důležité tzv. kvadrivium, kam spadalo studium aritmetiky, geometrie, astronomie a múziky. Cílem těchto věd bylo nalézt určitý řád světa. Zároveň se rozvíjelo

³¹ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Sociologické studie: Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* [online].

studium gramatiky, rétoriky a dialektiky, tzv. trivium. Těchto sedm disciplín dohromady tvořilo tzv. sedmero svobodných umění, které se tradovalo až do středověku. V této době byl velký důraz kladen na všestrannost a harmonii a v duchu ideálu kalokagathie spojovali dobro, pravdu a krásu, kde jako významný prvek figurovala tělesná výchova. „Význam vzdělání se nespátřoval v užitečnosti, nebylo to vzdělání ve smyslu přípravy pro praktickou činnost.“³²

Tuto koncepci vzdělání poté přejali Římané, ale s tím rozdílem, že vzdělání již sloužilo pro potřebu úřednictva ke státní správě.

Ve středověku docházelo ke konfliktu mezi křesťanskou vírou a pojetím vzdělání řecko-římského světa, neboť víra byla upřednostňována před vědou. Postupem času docházelo k utváření kompromisů a náboženství si bralo to, co považovalo za potřebné. Jádro křesťanského vzdělávání tvořilo sedmero svobodných umění, avšak vše sloužilo a bylo upravováno pro náboženské účely. Později vzniklo úsilí sloučit vědu s náboženstvím (scholastika). Vyučování se orientovalo především na paměť a mechanickou formu učení a tělesná složka byla na rozdíl od antického ideálu potlačena. Toto pojetí ovlivňovalo školství po další staletí. Oproti tomuto systému se rozvíjela tzv. rytířská výchova, kde v přípravě světských feudálů hrál fyzický rozvoj důležitou roli. Děti rolníků se vzdělávaly při pomáhání svým rodičům při práci a důležitým prvkem se stalo předávání lidové moudrosti.³³

Ve 12. a 13. století se školství rozvíjelo v rámci církve a s rozvojem obchodu a peněžnictví se vyvíjely především matematické vědní disciplíny. Ve středověku neexistovala přesná hranice mezi jednotlivými typy škol, ale ti, kteří chtěli studovat odbornou univerzitu (teologickou, právníkou či medicínskou), museli projít „střední školou“ v našem dnešním smyslu. Vzdělání však bylo stále výsadou vlivných vrstev obyvatelstva a rolnické děti stále získávali znalosti a dovednosti v praktické činnosti při účasti v práci dospělých.³⁴

Ve 14. a 15. století se již o slovo hlásí obchod a znatelné jsou i počátky hromadění kapitálu, tudíž středověké vzdělávání pro účely náboženství již nebylo efektivní a dochází ke změně vzdělávacích obsahů. Rozvíjí se humanistické pojetí vzdělání, kdy mají lidé zájem především o reálný život na zemi a renesance obnovuje zapomenuté antické učení o vyváženosti a harmonii lidského ducha.

³² SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 30.

³³ SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. str. 27.

³⁴ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 30-31.

V 17. a 18. století dochází k vědecko-technické revoluci a vznikají nové potřeby, na které je opět nutné reagovat. Rozmach lidského poznání vede k rozvoji vědy, techniky, výroby (průmyslu) a světového obchodu. To vše má velký vliv na změnu způsobu myšlení lidí a čím dál více se jich dožaduje přístup ke vzdělání bez ohledu na společenské postavení. Opět je žádoucí, aby se obsah vzdělávání přizpůsobil potřebám dané společnosti. Ale jak co nejlépe vyřešit didaktickou problematiku, kdy se množství potřebné učební látky stále zvyšuje? V závislosti na této otázce se začalo rozvíjet tvořivé didaktické myšlení a ačkoliv cílem humanistů bylo odstranit mechanické biflování, toto pojetí výuky se neměnilo.³⁵

Významné změny v pojetí vzdělání přináší osvícenství. V této době se mnoho myslitelů snaží o to, aby se vzdělávání zbavilo striktního prosazování autorit a vrátila se lidská zvědavost a kritické myšlení. „*Ve vědě založeném na rozumovém poznání nebo zkušenosti nalézá podle jejich názoru člověk svou oporu a jistotu života.*“³⁶ Díky svému rozumu a kritickému myšlení se jedinec stává aktivním v procesu vytváření podmínek k životu. Samozřejmě se tento koncept vzdělávání neshodoval s míněním církve a ke změnám ve vzdělávacím obsahu docházelo velmi pomalu. Tehdejší snahou bylo do školních obsahů zařadit přírodní vědy a revize humanitního pojetí, neboť právě humanitní vzdělání mělo v té době spíše povrchní charakter, kdy se např. klasičtí autoři nečetli pro obsah, ale pro stylistickou eleganci. Ale jak jsme si již uvedli dříve, vše souvisí se vším a i zde je silně promítnuto společenské prostředí. Funkce vzdělání byla přizpůsobena novým potřebám v oblasti obchodu, řemesel a techniky.³⁷

Na přelomu 18. a 19. století se rozvíjela koncepce novohumanizmu a opět se jedná o snahu navrátit se k antickým ideálům dobra a krásy. Posláním není příprava na povolání nebo na praktický život, ale cílem je člověka především kultivovat. Prosazováno je formální vzdělání.³⁸ Ale jak se říká, myšlenka dobrá, provedení horší. Z ideálů vytvořit z mladého člověka zralého jedince schopného samostatného uvažování se stalo opět jen povrchní biflování. „*Mnohé z těchto rysů, formalismus, verbalismus, odtažitost látky od života, tradicionalismus, podcenění matematiky a přírodních věd, se hluboce zakořenily v pojetí vyučování střední školy a přetrvávaly až do dvacátého*

³⁵ O problematice didaktiky pojednávají autoři jako např. J. A. Komenský, W. Ratke, J. J. Rousseau, J. H. Pestalozzi nebo J. F. Herbart.

³⁶ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 33.

³⁷ SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. str. 156.

³⁸ Formální vzdělání se orientuje na rozvíjení různých stránek osobnosti (rozumové schopnosti, paměť, pozornost, mravní vlastnosti, aj.), neboť předpokládá, že obsah vzdělání se bude měnit a proto nechce vzdělání omezit na pouhé získávání poznatků.

století.³⁹ Navíc se toto pojetí výuky stále více dostávalo do rozporu s vývojem vědy a techniky a prosazovalo se vzdělání materiální.⁴⁰

Vzdělání bylo obsahově náročné a také co do délky studia a nákladnosti. Proto si i nadále vzdělání mohla dovolit jen určitá vrstva společnosti a tento stav dělil společnost na vzdělanou a nevzdělanou. Do naší země se novohumanismus dostal až v polovině 19. století a koncept vzdělání se snaží skloubit složku humanitní a přírodovědnou. Do učebního plánu byl zařazen dějepis, zeměpis i filosofická propedeutika (logika a psychologie).

V 19. a 20. století byla stále upřednostňována myšlenka všestranného rozvoje osobnosti před přípravou jedince na praktický život v povolání. V druhé polovině 19. století se však začalo upozorňovat na důležitost orientace vzdělání k hospodářským potřebám. A tak se původní jednotná koncepce diferencuje vzhledem k požadavkům hospodářského, průmyslového, obchodního a kulturního života.

V našich zemích vznikala klasická gymnázia a gymnázia reálná, která se snažila skloubit oblast společenských věd s vědami přírodovědnými. Dále vznikala reformní reálná gymnázia, která byla orientována na výuku živých jazyků a i přírodovědnou oblast. Obsahové zaměření reálky směřovalo spíše k technické výuce a matematicko-přírodovědné. Tyto typy škol byly základem ve středním všeobecně vzdělávacím školství v Československu po roce 1918.⁴¹ Velmi obtížným úkolem se stává vytvoření jednotné koncepce všeobecného vzdělání a s tímto problémem se potýkáme dodnes. „Ve vývoji všeobecného vzdělání se vyhrtila celá řada problémů. Jsou to vztah vzdělání formálního a materiálního, vztah vzdělání všeobecného a odborného, všeobecného a elementárního, teoretického a praktického. Tyto problémy jsou stále živé a mají své specifické vyjádření i v současnosti.“⁴²

1.3.2 Vzdělávání v poválečném období do současnosti

Po druhé světové válce docházelo k demokratizaci vzdělání a stále většímu počtu obyvatel se dostávalo všeobecného vzdělání. S prudkým vývojem vědy a techniky docházelo také ke změnám obsahů vzdělávání a dbalo se jak na získávání vědomostí tak

³⁹ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 35.

⁴⁰ Materiální vzdělání kladlo důraz na učební látku a cílem bylo poskytnout žákům co největší množství látky.

⁴¹ Podrobněji na webu: ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství: Úvod k vysokým školám, vymezení pojmů* [online].

⁴² SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 37.

i na osvojování si metod, jak nové poznatky získávat. Velmi ceněnou dispozicí bylo tvořivé a samostatné uvažování.

Stálým problémem, který přetrvává až do druhé poloviny dvacátého století, je řešení vztahů mezi vzděláváním *všeobecným*⁴³ a *odborným*⁴⁴, které byly často stavěny do opozice. Zastánci všeobecného vzdělání dbali o duševní rozvoj, kdežto přívrženci odborného zase o uplatnění se v pracovním procesu (většinou fyzického typu). Můžeme říci, že vzdělání bylo koncipováno dle aktuálních potřeb, což znamenalo, že fyzicky pracující dělník nepotřebuje znát literaturu 18. století a naopak učitel českého jazyka nepotřebuje umět opravit soustruh.

Změna přichází v druhé polovině 20. století, kdy se z odborných činností postupem času staly činnosti běžné a předměty řazené do všeobecného vzdělání se stávaly záležitostmi odborníků.⁴⁵ Čím dál více učenců si uvědomovalo, že je potřeba tyto dva tábory spojit a vytvořit takový koncept, který by mladé lidi připravil jak na život ve společnosti, tak pro svět práce v technologiích.⁴⁶

Koncem 20. století dochází opět k významným změnám a to především s nástupem informačních a komunikačních technologií. Lidí pracujících v průmyslu ubývá a naopak roste počet pracovníků s informacemi. Pojetí vzdělávání se opět mění a přizpůsobuje výdobytkům moderní doby. Samotné informační technologie s postupem času pak fungují jako učební pomůcky a zdroj informací (hlavně zásluhou internetu).

Dnes umějí v průmyslových zemích prakticky všichni lidé číst a psát. Náš život je od dětství ovlivňován informacemi, které získáváme od rodičů, z knížek, novin a zejména televize a internetu. Tištěné slovo, elektronická komunikace a formální vzdělávání ve školách, to vše se pro naši společnost stalo neodmyslitelnou součástí každodenního života. Poptávka po vzdělání se čím dál více zvyšovala a rychlý industriální vývoj a rozmanitost povolání již neumožňovaly, aby se děti učili pouze při účasti na práci svých rodičů, jak tomu bylo dříve.

V naší společnosti je nezbytné umět číst, psát a počítat a zároveň mít také znalosti o fyzickém, sociálním a ekonomickém prostředí, které nás obklopuje. S rozvojem nejrůznějších zaměstnání je také nezbytné, abychom získali schopnost se učit a zpracovávat stále nové informace. Z hlediska zajištění trvalého rozvoje ekonomiky

⁴³ Všeobecné vzdělání poskytuje určitý systém poznatků, které působí na rozvoj vlastností osobnosti a hodnotovou orientaci a přitom nesměřuje přímo k profesionální přípravě.

⁴⁴ Odborné vzdělání představuje přípravu na pracovní činnost.

⁴⁵ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 45.

⁴⁶ SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. str. 301-315.

i celé společnosti je potřebné, aby vzdělávací sféra v dostatečné míře reagovala na měnící se ekonomické i sociální podmínky. Je důležité, aby pracovní síla, která vstupuje na trh práce, byla již v rámci vzdělávacího procesu připravována tak, aby byla dobře uplatnitelná, schopná pružně se adaptovat na nové podmínky, reagovat na nové tendence a trendy a připravená dále se rozvíjet a vzdělávat. K tomu je ovšem nezbytné dobře fungující propojení mezi sférou vzdělávání a světem práce. Přitom je důležité, aby vazba byla oboustranná a komunikace mezi sférou práce a sférou vzdělávání byla funkční a efektivní.

Rozvoj hromadného (institucionálního) vzdělávání byl tedy reakcí zejména na ekonomické potřeby společnosti a tím všeobecné školní vzdělání nedosáhlo cílů, které si od něj slibovali osvícení reformátoři. Podle Bowlese a Gintise se v současném systému školy omezuje rozvoj osobnosti a naopak se vyžaduje kázeň a poslušnost vůči autoritám, což přispívá k tomu, že se mladí lidé smířují se svým osudem.⁴⁷ Do ústraní je vytlačováno kritické samostatné myšlení, které by mohlo zpochybnit danou látku, nebo snad postavení kantora. I když se tato slova vztahují zejména na situaci v 70. letech 20. století, stále se zde vyskytují společné prvky nekompromisního prosazování autorit a mechanické biflování, bez skutečného porozumění. O tom však až dále.

1.3.3 Vzdělávání v současnosti

Jaký význam má tedy vzdělání na přelomu tisíciletí a jaké jsou nároky na studenty různých školních úrovní? Jednoduše můžeme odpovědět, že vzdělání, jeho kvalita a profesní příprava je v rozvinutých zemích jednou z priorit. Koncepce budoucího vzdělávání se stalo důležitou součástí ekonomického a kulturního odvětví mnoha zemí.

Současná vzdělávací soustava v České republice je složena z mateřských škol, základních škol, středních škol a konzervatoří a z vysokých škol. Všechny tyto stupně českého školství jsou dále rozděleny do specifických odvětví. Jinak můžeme současné české školství dělit také na předškolní, základní, střední, speciální, vzdělávání v konzervatoři, vyšší odborné vzdělávání, vysoké školství, další vzdělávání a rekvalifikace. Dalším možným způsobem dělení vzdělávání je na úroveň primární, sekundární a terciární, s tím, že dělení mezi primárním a sekundárním stupněm se v některých zemích liší. V České republice se do primárního stupně zahrnuje základní

⁴⁷ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. str. 399.

devítileté vzdělání od 6. do 14. roku života dítěte. Do sekundárního vzdělání, které navazuje na primární, zahrnujeme mladé lidi od 15. do 17. či 18. roku života s ohledem na zvolenou školu. V sekundárním stupni existují jednoleté, dvouleté, tříleté a čtyřleté obory, které jsou poskytovány středními školami. Ty se dále člení na střední vzdělání (délka 1-2 roky), střední vzdělání s výučním listem (délka 2-3 roky, poskytováno středními odbornými učilišti) a střední vzdělání s maturitní zkouškou (zpravidla v délce 4 let, poskytováno gymnázií a středními odbornými školami). Posledním stupněm je tzv. terciární vzdělání, které zahrnuje osoby ve věku od 19 let a umožňuje absolventům maturitních oborů dále zvyšovat svou kvalifikaci v nejrůznější specializacích studiem buď na vysokých školách nebo vyšších odborných školách.

Podle terminologie užívané v OECD však do terciárního vzdělání spadá veškeré vzdělání po sekundárním stupni, které může být poskytováno i jinými institucemi, než jen univerzitami. Důležitou roli zde hraje koncept celoživotního vzdělávání, které může být poskytováno nejrůznějšími institucemi v nejrůznějším věku člověka.⁴⁸

Současný systém vzdělávacích institucí musí reagovat na několik složitých otázek. Jak docílit všestranného vzdělání, které by umožňovalo jak duševní rozvoj, tak připravenost na praktický život? Které informace jsou důležité pro společenský život a jeho budoucnost? Jak zajistit, aby se dítě chtělo samo vzdělávat a učení pro něj nebylo jen nudnou povinností? Jak má autorita působit na studenta, aby mu zajistila individuální rozvoj a rozvíjela kritické myšlení?

Na všechny tyto otázky se snaží odpovědět stále se měnící vzdělávací obsahy a v současné době zejména školská reforma, která probíhá nejen v České republice, ale i v celoevropském a mimoevropském kontextu.

O reformě školství se v České republice začalo uvažovat už na konci 90. let a v roce 2001 bylo vyvrcholením těchto snah vytvoření Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice, tzv. Bílá kniha⁴⁹. Tento dokument definoval šest hlavních cílů vzdělávání a stal se podkladem k realizaci školské reformy. "

⁴⁸ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999. str. 56.

⁴⁹ Bílá kniha je k dispozici na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy: www.msmt.cz

1.3.4 Školská reforma v České republice

Na začátku 20. století došlo v České republice k zahájení nové školské reformy⁵⁰, která nyní probíhá. Tato kurikulární reforma přináší opět změny v obsahu a cílech vzdělávání. Krom předávání znalostí se klade důraz na to, aby se žáci naučili pracovat s informacemi a uměli se vzdělávat i po ukončení školní docházky. Tzv. klíčové kompetence jim mají usnadnit plnohodnotný život v 21. století.

Současná školská reforma spočívá zejména v opuštění původního modelu školství, kde se všechny školy řídily dle jednotných osnov. Nyní si jednotlivé školy vytváří své vlastní vzdělávací programy dle rámcových vzdělávacích programů, což jim umožňuje svobodnou volbu a přicházet s novými nápady. Tento projekt vznikl v důsledku mezinárodního srovnání našeho školství a i když se některým lidem (učitelům, ředitelům i laikům) zdá zbytečný, vláda si za reformou stojí. „*Společnost i pracovní trhy (nejen ten český, ale především evropské) dnes vyžadují úplně jiné vzdělávání, než jaké nabízí drtivá většina českých škol.*“⁵¹

Hlavním cílem vzdělávání by mělo být osvojení schopností a dovedností uplatnitelné v praktických činnostech. Za důležité se pokládá zejména vyjádřit vlastní názor, pracovat v kolektivu a své vědomosti umět využívat v každodenním životě. Nestačí jen žáky a studenty připravovat na úspěšné zvládnutí přijímacích testů na navazující formy vzdělávání jako tomu bylo do nedávna, ale především docílit, aby látka nebyla pouze mechanicky naučena, ale zejména pochopena.

V současnosti není trh práce omezen pouze na území České republiky, nýbrž je stále více podporováno prosazování se v zahraničí. K tomu jsou uzpůsobeny i školy, které svým svěřencům nabízejí různé formy vzdělávání v cizině. V roce 1999 podepsalo 30 evropských zemí, včetně České republiky, Boloňskou deklaraci, tedy akční plán rozvoje vysokých škol k vytvoření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání do roku 2010. Cílem spolupráce bylo (a stále je) především zpřehlednit systémy vysokoškolského vzdělávání v Evropě skrze strukturované studium, srovnatelné a čitelné diplomy (dodatek k diplomu) i zavádění kreditních systémů. Otevřela se tak cesta k vzájemnému uznávání studia v zahraničí a mobilitě studentů i akademických pracovníků. Velký důraz je kladen na zabezpečení kvality vysokoškolského vzdělávání i celkovou evropskou dimenzi ve vysokoškolském vzdělávání.⁵²

⁵⁰ Více informací o školské reformě na webových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy: www.msmt.cz

⁵¹ ZEMAN, Václav. Reforma školství v České republice. In: *Reforma školství v České republice* [online].

1.3.5 Vývoj českého vysokého školství a jeho role při hledání zaměstnání

V této části se budeme věnovat tzv. terciárnímu vzdělávání, které se stávalo stále důležitějším prvkem v hledání zaměstnání i v postavení jedince ve společnosti.

V období první republiky byl hlavním znakem vysokých škol především vědecký charakter, svoboda učení, právo promoční a právo habilitační. Studium na vysoké škole neznamenovalo jen získání titulu, ale vedlo i k významnějšímu postavení ve společnosti. Vysokoškolské studium bylo plně hrazeno studentem, který se zapsal na danou vysokou školu po úspěšném absolvování maturitní zkoušky. Od placení školného mohli být osvobozeni studenti, kteří prokázali nemajetnost anebo studenti s výbornými studijními výsledky.⁵³

Počet vysokých škol kolísal v této době mezi 12 až 14 školami. Ve školním roce 1921/22 studovalo na vysokých školách celkem 24 790 studentů, z toho 18 961 studentů československé státní příslušnosti a jejich počet dosáhl maxima ve školním roce 1932/33, kdy na těchto školách studovalo téměř 33,4 tis. studentů, z nichž 29,5 tis. byli studenti čs. státní příslušnosti. V tomto období Československo zasáhla hospodářská krize, jež měla dopad i na vysoké školství, kde si ještě v té době studenti hradili studium převážně sami. Počet studentů postupně klesal. Dalším vážným zásahem do vývoje situace v republice byl nástup Adolfa Hitlera k moci v sousedním Německu. Z posledních dochovaných záznamů vyplývá, že ve školním roce 1936/37 studovalo na vysokých školách již jen 24 256 studentů, což je téměř stejný počet, jaký byl v roce 1921.⁵⁴

Rozvoj vysokého školství v následujících letech zásadně ovlivnila německá okupace, avšak v prvních poválečných dnech se začínalo rychle obnovovat a řada vysokých škol na podzim roku 1945 zahájila plnou výuku. Velký propad bylo třeba rychle nahradit a uvést do provozu co nejvíce škol. V této době navštěvovalo vysoké školy přibližně 50 tisíc studentů.⁵⁵

Počty vysokých škol na území Československé socialistické republiky po únoru 1948 rapidně vzrůstaly. Do roku 1968 počet vysokých škol kolísal, neboť docházelo

⁵² Více informací k Boloňské deklaraci na webu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy www.msmt.cz.

⁵³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství: Úvod k vysokým školám, vymezení pojmů* [online].

⁵⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Vysoké školy v období 1. republiky ze statistického pohledu* [online].

⁵⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Vysoké školy po 2. světové válce – do roku 1948* [online].

k zánikům škol či ke sloučení fakult. V letech 1968/69 zde působilo 23 vysokých škol s 65 fakultami, které navštěvovalo necelých 90 tisíc studentů.⁵⁶

Následující dvě desetiletí jsou označovány za vládu šedé zóny. O studium na vysoké škole se teoreticky mohl ucházet každý majitel maturitního vysvědčení. Přijetí na vysokou školu tehdy bylo silně ovlivněno politickým režimem, ale už od roku 1987 se objevovaly náznaky oslabování komunistické moci a narychlo připravený vysokoškolský zákon z května 1990 obnovil akademické svobody, volené senáty s podstatnou účastí studentů a volbu akademických funkcionářů a zavedl akreditační řízení. Počet vysokých škol se v letech 1974/75 stabilizoval na 23 vysokých škol s 68 fakultami, a to až do školního roku 1989/90, kdy se díky „sametové revoluci“ socialistické Československo otevřelo okolnímu světu a vydalo se na cestu k demokracii a tržnímu hospodářství.

Po roce 1989 byla obnovena akademická svoboda a roku 1998 byly státní vysoké školy přetvořeny na školy veřejné s vlastním majetkem a rozhodováním. Se zvyšujícím se počtem studentů však úměrně nevzrůstalo množství investic do vysokého školství, takže se řada fakult potýkala s problémy. Postupně se dařilo navazovat přerušené mezinárodní styky včetně studentských výměn a stále větší důraz se kladl na vědeckou činnost univerzit.

Od roku 1993, kdy bylo zavedeno normativní financování vysokých škol, odvozené především od počtu studentů, typu studia a vědeckého výkonu se na většině VŠ významně zvýšily počty studentů.

V roce 1998 vstupuje v platnost zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách, kde jsou vysoké školy charakterizovány jako: *nejvyšší článek vzdělávací soustavy, jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti.*

Vysoké školy mohou být veřejné, soukromé a státní. Veřejné a soukromé vysoké školy spadají pod Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, které jediné může udělit organizaci příslušnou akreditaci. Státní vysoké školy řídí a financuje Ministerstvo obrany či Ministerstvo vnitra.

Počet studentů vysokých škol od této doby neustále stoupá a v roce 1999 se stav vysokoškoláků blíží dvěma stům tisícům.

⁵⁶ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Vysoké školství po únoru 1948* [online].

V roce 2001 se o práci ucházelo více než 29 tis. absolventů veřejných vysokých škol, v roce 2005 to bylo již více než 39 tis. absolventů a v roce 2008 to bylo již 60 tis. absolventů.

V současné době je v České republice evidováno 26 vysokých veřejných škol, 46 vysokých škol soukromých a 2 vysoké školy státní. Počet vysokoškoláků je v současné době těžko statisticky zpracovatelný, neboť jeden člověk může být zapsán na dvou vysokých školách zároveň, přibližný stav se ale pohybuje od 2 set do 3 set tisíců studentů prezenčního studia.⁵⁷ Od roku 2001 do roku 2010, počet studentů vysokých škol (bakalářské, magisterské a doktorské studium) v České republice neustále narůstal až na současných téměř 400 tisíc.⁵⁸

Vysoké školství prošlo za desítky let náročným vývojem a bylo ovlivněno mnohými historickými a politickými událostmi. Každá doba kladla na vysoké školy trochu jiné nároky, ale jedno měly a mají vysoké školy společné po celou dobu a tím je, že poskytuje pracovnímu trhu odborníky s nejvyššími možnými znalostmi v daných oborech a s nejvyšší možnou specializací. Ale je tomu stále tak? Dnes je běžné, že vysokoškolsky vzdělaní lidé, kteří disponují určitým titulem snáze nalézají zaměstnání, které jim zajistí dobrou sociální úroveň a je také pravda, že mezi nezaměstnanými je jen malé procento vysokoškolsky vzdělaných osob. Avšak je také pravdou, že od r. 1993 do r. 2010 se počet nezaměstnaných vysokoškoláků zvýšil o 10,1%.⁵⁹

Absolventi škol tvoří jednu z rizikových skupin ekonomicky aktivních obyvatel, která se hůře uplatňuje na trhu práce. Jejich nezaměstnanost je výrazně ovlivněna celkovou ekonomickou situací v zemi, celkovou nezaměstnaností, stavem nabídky volných pracovních míst a stavem mezi poptávkou a nabídkou po pracovních silách. Zároveň je ovlivněna úrovní vzdělání a oborem, který absolvent vystudoval. Nevýhody čerstvých absolventů škol je především nedostatečná praxe a absence pracovních návyků. Výhodou mohou být naopak aktuální odborné znalosti, schopnost vzdělávat se a tzv. čerstvá krev, která může přijít s novými nápady. Absolventi škol mají problémy s uplatněním zhruba do 25 let, po této věkové hranici se jejich situace výrazně zlepšuje a ustálí.

⁵⁷ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vzdělávání: Počty žáků a studentů* [online].

⁵⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Studenti a absolventi vysokých škol v roce 2010*. [online].

⁵⁹ Příloha č. 2: stav nezaměstnanosti v závislosti na úrovni vzdělání.

V současné době platí pravidlo, že nejnižší míru nezaměstnanosti mají vysokoškoláci, dále lidé s maturitou, vyšší úroveň nezaměstnanosti je patrná u vyučených a nejvyšší u lidí, kteří mají pouze základní vzdělání.

1.3.6 Rozvoj humanitních a ekonomických oborů s užším zaměřením na Univerzitu Pardubice

Z dostupných dochovaných údajů lze sestavit časovou řadu od roku 1959 a rozčlenit studenty do těchto základních studijních oborů⁶⁰:

- Přírodní vědy a nauky,
- Technické vědy a nauky,
- Zemědělsko-lesnické a veterinární vědy a nauky,
- Lékařské a farmaceutické vědy a nauky,
- Vědy a nauky o umění,
- Společenské vědy a nauky, služby.

Společenské vědy a nauky, služby

Jedná se o skupinu oborů, která po r. 1989 zaznamenala nejvyšší nárůst počtu studentů. Na konci padesátých let tyto obory studovalo jen necelých 13 tisíc studentů, ovšem v roce 1981 v oborech společenských věd studovalo již více než 44 tis. studentů. V roce 1993 to bylo již 55 712 studentů a v roce 1998 dokonce 86 tis. studentů, což je dvojnásobek z roku 1989.

Vzhledem k takto početné skupině dochází od roku 2000 k podrobnějšímu sledování údajů o studentech a tato skupina oborů je rozdělena do 4 menších celků. Místo skupiny Společenské vědy a nauky, služby se studenti člení do skupiny oborů:

- Humanitní a společenské vědy a nauky,
- Ekonomické vědy a nauky,
- Právní vědy a nauky,
- Pedagogika a učitelství, sociální péče.

⁶⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Studenti veřejných vysokých škol podle studijních oborů od roku 1959* [online].

Z údajů vyplývá, že po roce 2000 je největší zájem o Humanitní a společenské vědy a nauky a o obory Ekonomické vědy a nauky. Humanitní studijní programy studovalo v roce 2000 celkem 19 408 studentů v prezenčním studiu a v roce 2008 to bylo již téměř 36,5 tis. studentů.

O Ekonomické obory je velký zájem, a to především od roku 1989. V roce 2000 studovalo ekonomické studijní programy 32,6 tis. studentů a v roce 2008 to bylo o 17 tis. studentů více, což je o 52% více než v roce 2000.

K dalším studijním programům po roce 2000 ještě patří Právní vědy a nauky a Pedagogika a učitelství, sociální péče. Avšak vývoj počtu studentů v těchto oborech nezaznamenal mezi roky 2000 – 2008 výraznější vývoj. V programech Právní vědy studovalo v roce 2008 celkem 11 tis. studentů prezenčního studia a v oborech pedagogických a učitelských celkem 25,8 tis. studentů prezenčního studia.

Každé období požadovalo kvalifikované odborníky v různých sférách, což se projevuje zvýšeným zájmem o určité studijní obory v daných letech. Od roku 2000 se ovšem mění metodika vykazování a některý student, který je zapsán na více vysokých školách, se proto může objevit i ve více studijních oborech. Proto návaznost na data do roku 2000 není přesná.⁶¹

V současné době nabízejí vysoké školy v České republice velké množství studijních oborů, které jsou zařazeny pod nejrůznější fakulty.

Univerzita Pardubice

Filosofická fakulta

V roce 1992 vznikl na Vysoké škole chemicko-technologické v Pardubicích Ústav cizích jazyků, později přejmenovaný na Ústav jazyků a humanitních studií, jehož cílem bylo zabezpečit v krátké době dostatek kvalifikovaných učitelů cizích jazyků pro základní školy. Vzdělávací, výzkumná a další tvůrčí činnost byla zaměřena zejména na společenskovědní, pedagogické a interdisciplinární obory. Postupně se studijní nabídka začala rozšiřovat o nové humanitní a interdisciplinární programy. V r. 2000 se ÚJHS přeměnil na Fakultu humanitních studií brzy na to na Fakultu filozofickou. V současné době spadají pod filozofickou fakultu tyto katedry: Katedra anglistiky a amerikanistiky, Katedra cizích jazyků, Katedra filosofie, Katedra literární kultury a slavistiky, Katedra religionistiky, Katedra sociálních věd a Katedra věd o výchově. Na těchto katedrách se vyučují bakalářské obory jako např.: Anglický jazyk pro

⁶¹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Studenti veřejných vysokých škol podle studijních oborů od roku 1959* [online].

odbornou praxi, Filozofie, Historicko-literární studia, Historie, Humanitní studia, Kulturní dějiny, Religionistika, Sociální antropologie aj., dále magisterské: Filozofie, Kulturní dějiny, Resocializační pedagogika, Religionistika, Učitelství anglického jazyka aj. a v též doktorské studijní programy, kam patří obor Historie, Filozofie či Religionistiky.⁶²

Fakulta ekonomicko-správní

V návaznosti na rozvíjející se chemický průmysl byla r. 1950 ustavena Vysoká škola chemická v Pardubicích, která se později přeměnila ve Vysokou školu chemicko-technologickou. V roce 1990 se začalo uvažovat, že by v metropoli východních Čech mohla vzniknout fakulta, připravující své absolventy pro nově pojímaný systém veřejné správy. V roce 1991 se nově zřizují dvě fakulty: chemicko-technologická a fakulta územní správy. Vedení školy k začátku roku 1992 převedlo na novou fakultu katedru matematiky, fyziky, jazyků, tělesné výchovy a také podnikové ekonomiky a managementu a o něco později byla fakulta přejmenována na Fakultu ekonomicko-správní.

V současné době tvoří tuto fakultu 6 ústavů: Ústav ekonomických věd, Ústav podnikové ekonomiky a managementu, Ústav matematiky a kvantitativních metod, Ústav systémového inženýrství a informatiky, Ústav správních a sociálních věd, Ústav regionálních a bezpečnostních věd.

Fakulta prošla za tuto dobu velkým vývojem. Před 20 lety začalo na fakultě – tehdy Fakultě územní správy – studovat v jednom studijním oboru 50 studentů. V letošním roce studuje ve 4 studijních programech a dvaceti oborech téměř 2 500 studentů.⁶³

⁶² UNIVERZITA PARDUBICE. Fakulta filozofická [online].

⁶³ UNIVERZITA PARDUBICE. Fakulta ekonomicko-správní [online].

2 Hodnoty, potřeby a motivace

2.1 Hodnoty, hodnotový systém

Podle mnohých autorů je další specifickou lidskou vlastností schopnost hodnocení a vyhodnocování. Lidé vyhodnocují, co je pro ně důležité, méně důležité a co pro ně nemá žádný význam. Na tomto je postaven jejich hodnotový systém. „*Hodnocení je tedy bytostnou součástí lidského myšlení a prožívání; jeho prostřednictvím vyjadřuje člověk svůj vztah ke světu, k lidským výtvorům, k ostatním lidem, ke společnosti.*“⁶⁴

Hodnocení a následně vytvářené a zvnitřněné hodnoty mají pro člověka a jeho společnost zásadní význam, neboť hodnoty významně ovlivňují naši činnost a odrážejí náš přístup ke skutečnosti. Hodnoty nám poskytují kritéria a představy, podle kterých hodnotíme lidi, předměty a činnosti, jimž přisuzujeme relativní (subjektivní) význam.⁶⁵

O hodnotách a jejich významu pojednává mnoho autorů⁶⁶, sociologů, psychologů atp., nejvíce mne zaujal přístup Viktora Emila Frankla, neboť hodnotový systém spojuje se smyslem života a s tímto výkladem se ztotožňuji. Věřím totiž, že hodnoty jsou určujícím stavebním kamenem ve společnosti, tak i v subjektivním smyslu v životě jedince.

Již v první kapitole jsem se zabývala smyslem života a touhou lidí po jeho objevení. Osobně věřím, že hodnoty, které se v člověku tvoří, jsou právě tím hnacím motorem, který jedince dokáže motivovat k usilování o dosažení určitého naplnění. Například hodnota rodiny vede člověka k usilovné práci, aby si mohl dovolit rodinu založit. Pokud je tato hodnota na vrcholu pomyslné hierarchie uspořádání hodnot, člověk dělá vše pro to, aby se mu jeho „sen“ splnil a naplnil tak své poslání. Naopak, pokud se jedinci stále nedaří dostávat svým vytyčeným cílům, hrozí psychické vyčerpání, frustrace a pocit zbytečnosti. Práce však nemusí být jen prostředkem, ale samotnou hodnotou. O tom budeme hovořit dále.

Někteří vědci, jako je například Charles Darwin, nevěří ve vyšší úděl člověka, možná ani autoři, kteří o smyslu píší, nevěří, že lidské bytí má nějaký smysl, ale v co věří je, že lidé a jejich jednání a chování je motivováno určitými požadavky a sny.

⁶⁴ ROSENZWEIG, Milan. *Životní hodnoty*. Praha: Komenium, 1991. str. 5.

⁶⁵ HUGHES, Michael a kol. *Sociology: The core*. Boston: McGraw-Hill College, 1999. str. 39.
Z anglického originálu volně přeložila Nikola Jelínková.

⁶⁶ Např. DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Univerzita Karlova, 1998.

Jedním z těch, kteří považují za hlavní duševní sílu osobnosti právě touhu po objevení a naplnění smyslu života, je Viktor Emil Frankl. „*Život člověka má svůj smysl. Po smyslu života se nemáme ptát, ale odpovídat na něj tím, že za život přebíráme odpovědnost.*“⁶⁷

Frankl rozděluje hodnoty do tří kategorií.⁶⁸

Tvůrčí hodnoty, které lze realizovat pouze činností. Jde o to, jak pracuje, zda místo, na které byl postaven, také zastává.

Zážitkové hodnoty, které se uskutečňují prožíváním. Jak je člověk schopen ponořit se do krásy kolem.

Postojové hodnoty, realizované tím, jak se člověk staví k omezením svého života. Jak člověk nese nemožnost změnit určité věci.

Frankl zdůrazňuje, že v popředí hodnotového systému každého člověka se může nacházet různá z výše uvedených kategorií. Pokud člověk za svůj osobní smysl pokládá tvůrčí hodnoty, jeho naplnění či nenaplnění se odehrává ve vztahu k práci. Podle něj má každé povolání schopnost dát člověku smysl z jejího vykonávání. Ovšem do té chvíle, nežli se hlavním účelem práce stává zisk financí. V té chvíli již nenaplňuje jeho život práce samotná, ale vidina peněz.

Dalším autorem, který se zajímal o hodnotový systém člověka je Eduard Spranger. Na rozdíl od Frankla se domnívá, že uznávané hodnoty vypovídají o osobnosti. Vycházejíc z této své teorie vyčlenil několik typů osobnosti. Jedná se o typ teoretický, ekonomický, estetický, sociální, politický a náboženský. Každý z těchto typů se vyznačuje upřednostňováním jiné hodnoty. Teoretický typ například, podle Sprangera, uznává hodnotu poznání. Je pro něj důležité odkrývání pravdy a neosobní poznávání vztahů a závislostí kolem něj. Pro ekonomický typ je, podle Sprangera, důležitý zejména vlastní prospěch a pohodlí, pro jehož zajištění vynakládá velké úsilí. Naopak pro sociální typ je běžné, že se zaměřuje na pomáhání ostatním a je velmi empatický.

S tímto pojetím v zásadě nesouhlasím. Spranger podle mého názoru vidí osobnosti jako jasně dané, u kterých převládá určitý typ uznávaných hodnot. Na základě toho, je pak charakterizuje. Já člověka naopak vidím jako směs různých hodnot, kde určité mohou převažovat, ale na tomto základě se nemůže stavět celý typ osobnosti. Člověk, který chce mít pohodlný život, tedy ekonomický typ podle Sprangera, zároveň

⁶⁷ MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobností*. PRAHA: Karolinum, 2001. str. 74.

⁶⁸ Tamtéž, str. 75.

může sledovat svůj smysl v jiné oblasti, například sociální. Nedomnívám se, že osobnost člověka je takto striktně určována uznávanými hodnotami, naopak jsem toho názoru, že hodnoty se mohou během života měnit.

Dalším autorem, který se zabývá hodnotami v životě a filosofii člověka, je Gordon W. Allport. Ten pojímá hodnoty jako přesvědčení člověka o tom, co je v životě důležité a co ne. Na rozdíl od Sprangera, však hodnoty nevnímá jako typologii lidí, ale jako systém, který se liší u každého individua s ohledem na hierarchické uspořádání v závislosti na okolní situaci.

Společně s Vernonem a Lindzeyem⁶⁹ vypracovali systém šesti hodnot, přičemž se určila nejvíce silná hodnota, na jejímž základě pak určili, na čem se zakládá motivace jedince. Šest oblastí bylo určeno takto: teoretická, ekonomická, estetická, sociální, politická, náboženská. Rozdělení je stejné jako u Sprangera s tím rozdílem, že daná hodnota nepopisuje jednoznačnou typologii člověka, ale relativní primární orientaci k určité hodnotě.

Ať už se podíváme na jakýkoli výklad hodnot ve společnosti, shodují se v jedné věci, a to, že člověk, jeho chování, jednání a vůbec veškerá činnost vychází z jeho hodnocení okolního světa.

2.2 *Postoje*

Výše jsme se seznámili s pojmy hodnota a hodnocení. Uvedli jsme si, že hodnocení je více či méně vědomé prožívání hodnoty objektů, jejich tříd a vztahů, vyjadřuje jejich subjektivní význam.⁷⁰

Postoj vychází právě z těchto uznávaných hodnot. Podle Nakonečného⁷¹ může být postoj vymezen jako hodnotící vztah – postoj vůči něčemu (někomu). Jedinec si vytváří svou vlastní škálu, jejíž hraniční protipóly jsou tvořeny extrémy. Jinak řečeno, na jedné straně se nachází zcela negativní vztah a na druhé zcela pozitivní. Podle Nakonečného však extrémní postoje zaujímá jen malá část lidí. „*Z hlediska subjektivní významnosti se rozlišují centrální a okrajové postoje: centrální jsou ty, které se týkají významných objektů (rodiče, zaměstnání, ...), okrajové jsou méně významné (zahraniční politika Indie, vedoucí místního školského úřadu).*“⁷²

⁶⁹ MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobností*. PRAHA: Karolinum, 2001. str. 77.

⁷⁰ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. str. 118.

⁷¹ Tamtéž, str. 118.

⁷² NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1995. str. 118.

Pavel Říčan s ohledem na funkční autonomii (do značné míry se postoje a motivy stávají nezávislými na primárních potřebách) tvrdí, že znalost konkrétních postojů jednotlivce má velký význam, neboť se tyto postoje uplatňují v jeho chování a jednání. „... známe-li postoj člověka k jeho rodině, k pracovnímu kolektivu, jehož je členem atd., můžeme předpovědět jeho jednání daleko lépe, než kdybychom vycházeli jen z jeho schopností, temperamentu a síly primárních potřeb.“⁷³

Nejobecnější postoje, které určují životní styl člověka ve světě, nazýváme hodnotovou orientací (hodnotami).

2.3 *Individuální a společenské hodnoty*

Uznávané hodnoty se u každého člověka liší. Zatímco jeden považuje za prioritní materiální hodnoty, druhý dává přednost nehmotným hodnotám. Pro jednoho užitečné a ušlechtilé hodnoty, mohou se druhému zdát jako zbytečné a nesmyslné. „Hodnotami se obvykle rozumí ty vlastnosti předmětů a jevů, kterými je dán jejich význam pro toho, kdo jejich významovost posuzuje (hodnotí). Je zdrojem hodnotové orientace, selektivního přístupu k jednotlivým aspektům, předmětům a jevům životní reality.“⁷⁴

Jinými slovy, záleží na oku pozorovatele, co považujeme za hodnotu a jakou pozici ve své hierarchii hodnot zastává. Posuzování hodnot je velmi individuální záležitostí, avšak najdou se určité prvky společné celé skupině v závislosti na socio-kulturním a ekonomickém prostředí. Podle Jaroslava Maška jsou hodnotové systémy součástí světového názoru. Světový názor je pak chápán jako „souhrn poznatků a názorů vyjadřujících celkovou představu o světě a životě, jako souhrn hodnotových představ vyjadřujících poměr a postoj člověka ke světu, k životu a jeho složkám, jako souhrn představ o řešení základních životních problémů a situací, souhrn vnitřních příkazů, zákazů a doporučení, která člověk má (v podobě svědomí mravního či jiného kodexu) a podle kterého se ve svém životě řídí.“⁷⁵

To, jaké hodnoty člověk uznává do jisté míry ovlivňuje jeho pohled na svět (vnímání skutečnosti) a schopnost vážit si určitých věcí. Je jisté, že námi uznávané hodnoty jsou ovlivňovány našimi potřebami a zájmy a stejně tak je jisté, že

⁷³ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. str. 109.

⁷⁴ MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobnosti*. PRAHA: Karolinum, 2001. str. 73.

⁷⁵ MAŠEK, Jaroslav. *Potřeby a hodnoty v rozvinuté socialistické společnosti*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1979. str. 14.

zájmy a potřeby jsou do určité míry formovány prostředím, ve kterém se nacházíme, zejména pak prostředím, ve kterém jsme byli vychováni.⁷⁶

Hodnoty tak můžeme dělit na subjektivní a objektivní (individuální a společenské). Objektivní hodnoty jsou tvořeny socio-kulturním prostředím, kde jsou stanovené normy chování a jednání. Tyto normy jsou buď zakotveny v právním řádu, nebo vycházejí z morálky, tradic a zvyklostí společenství. Dalším určujícím faktorem může být i sociální vrstva, ve které se nacházíme a s ní související ekonomická situace.

Subjektivní hodnoty jsou určovány osobností jedince (i aktuálním věkem), jeho potřebami a zájmy. Spíše budeme inklinovat k takovým hodnotám, které nám přinášejí určitý druh uspokojení.⁷⁷ Potřeby a zájmy mohou ovlivňovat naše hodnoty, ale míra ovlivnění se opět u každého jedince liší.

Shrňme si nyní tuto část. Lidé s hodnotovou orientací ovlivňují společnost a společnost ovlivňuje hodnotový systém člověka. Jedná se o vzájemné působení, které je vždy přítomné v lidské společnosti. Můžeme říci, že lidské hodnoty jsou utvářeny charakteristikami v dané společnosti, ale jejich hierarchii si každý člověk určuje sám, dle svých individuálních dispozic. Stejně tak si člověk určuje, kterým naléhavým potřebám dovolí zasáhnout do hierarchie hodnot. Můžeme tedy také říci, že hodnoty jsou z části závislé na potřebách, které jsou opět uspořádány dle individuální situace.

Nezaměňujme však potřeby a hodnoty. Potřeby jsou aktuální, ale hodnoty mohou přetrvávat v každém z nás i přes dlouhodobé neuspokojení těchto potřeb. (Když nemám peníze, které naléhavě potřebuji, nezradím své morální hodnoty, které mi brání si peníze obstarat nekalými prostředky). Dalo by se říci, že potřeby jsou záležitostí krátkodobé orientace, kdežto hodnoty jsou dlouhodobého rázu ovlivněné morálkou jednotlivce.

2.4 Přeměna hodnot

Šíře hodnot nám ukazuje i složitost vývoje lidského druhu až po současnost. Během celého historického vývoje lidské společnosti docházelo k přetváření hodnotových orientací a to v závislosti na mnoha faktorech. S vývojem inteligence a předáváním vědomostí z generace na generaci pomocí rozvoje vědy a duchovního bohatství, docházelo k zušlechťování lidských potřeb a zájmů. Jedná se o přesun od primárních životních hodnot (přežití) k hodnotám společenským a duchovním.

⁷⁶ VELEHRADSKÝ, Antonín. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Praha: Svoboda, 1978. str. 14.

⁷⁷ ROSENZWEIG, Milan. *Životní hodnoty*. Praha: Komenium, 1991. str. 7.

Základní hodnotové struktury si člověk utváří v tzv. formativním období, mezi desátým a pětadvacátým rokem života. Tyto hodnoty jsou do jisté míry odolné vůči změně a přetrvávají do dospělosti. Pokud by byl člověk v dospělosti nějakým způsobem „přinucen“ ke změně své hodnotové orientace, znamenalo by to pocít úzkosti a nejistoty. „*Setrvačnost hodnotových struktur nicméně neznamená, že změnit ústřední rysy společnosti a kultury je nemožné. Takováto proměna je však povětšinou postupným procesem, který se děje spíše prostřednictvím intergenerační obměny populace než konverzí již socializovaných dospělých.*“⁷⁸

Tímto však zcela nezavrhneme možnost změny uspořádání hodnotového žebříčku u jednotlivých lidí. Vzpomeňme si na častý paradox, kdy si člověk uvědomí důležitost(hodnotu) určité věci až ve chvíli, kdy o ni přijde.

2.5 Hodnoty a motivace

Na základě námi uznávaných hodnot se rozhodujeme a tím ovlivňujeme život svůj, i ostatních. Někteří autoři posuzují motivační strukturu osobnosti analýzou jejích vlastností (rysů osobnosti), jiní se přiklání právě k uznávaným hodnotám daného jedince, čeho si nejvíce cení, co považují za hodnotu. Tato hodnota pak stimuluje k určitým směrům jednání a chování.⁷⁹

Hodnoty rovněž určují, o jakou činnost se bude člověk spíše zajímat, která mu bude bližší. Je všeobecně známo, že co nás zajímá a baví a v čem spatřujeme smysl tomu věnujeme více pozornosti a příprav. Z toho vyplývá, že pokud se pro danou činnost rozhodujeme z vlastní vůle, tím silnější je naše motivace. Naopak, pokud jsme do něčeho nuceni, ztrácí na síle i míra naší motivace založená na hodnotách. Hodnoty tak souvisejí s výběrem povolání, přípravou na povolání a rozvíjením schopností.⁸⁰

⁷⁸ RABUŠIC, Ladislav. *České hodnoty 1991-1999*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. str. 11.

⁷⁹ MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobností*. PRAHA: Karolinum, 2001. str. 73.

⁸⁰ SURYNEK, Alois. Kvalita života a úřady práce. In: *Hodnota práce a kvalita života* [online].

2.6 *Motivace a potřeby*

Všechno, co způsobuje nějaké chování, jednání nebo reakci, označujeme jako motivaci.⁸¹

Pavel Říčan⁸² definuje motivaci jako souhrnné označení pro motivy a jejich působení, přičemž motiv je faktor, který uvádí věci do pohybu. Může jít o pohyb jak fyzický, tak psychický a nejčastějším motivem je dosažení určitého citového stavu, můžeme říci naplnění. Například Alena Plháková⁸³ upřednostňuje tento výklad: „*Motivaci lze definovat jako souhrn všech intrapsychických dynamických sil neboli motivů, které zpravidla aktivizují a organizují chování i prožívání s cílem změnit existující neuspokojivou situaci nebo dosáhnout něčeho pozitivního.*“ Z této definice vyplývá, že jsme motivováni pouze v případech, kdy nejsme zcela spokojeni se současnou situací a ne úplně s tímto souhlasím, neboť se domnívám, že někdy jsme motivováni právě snahou soudobý stav udržet. Zcela souhlasím s jednoduchou ale výstižnou konstatací Josefa Sedláčka,⁸⁴ že chování a jednání motivovaného jedince je zaměřeno na konkrétní cíl a vyžaduje množství energie.

Existuje opravdu nespočet možných definic, přičemž se mnohé z nich v zásadě shodují. Můžeme shrnout, že motivace je soubor motivů, ať vnitřních či vnějších, které jedince pohánějí k dosažení vytyčeného cíle s použitím fyzických či psychických sil.

Motivaci vyvolávají vnitřní a vnější motivy, to znamená, že podněty mohou pocházet buď z našeho vlastního přesvědčení, nebo naopak z vnějšího okolí. Tento proces končí, když jsou jedincovy motivy uspokojeny. Je velmi důležité, aby vytyčené cíle byly vhodně zvolené, neboť stanovení příliš vysokých cílů, které je nemožné dlouhodobě plnit, naopak může jedince demotivovat.

Motivace je také ovlivněna zájmy, potřebami a hodnotami. Nejsilněji býváme motivováni, pokud zájem samotný vychází z našeho vlastního přesvědčení (vnitřní motiv) a ne z donucení okolí. Tento postoj si upevňujeme pomocí zpětné vazby, pocitem smysluplnosti. Tyto atributy jsou ovlivněny vrozenými vlastnostmi i výchovou.

Vnější motivy působí na jedince mnohem častěji. Jedná se o motivaci, která může mít kratší trvání než motivace vnitřní a je tvořena okolními podněty či situacemi. Podněty z vnějšího prostředí mají vliv na motivaci vnitřní a to jak pozitivní, tak negativní. Zpravidla se jedná o normy, zákony, pravidla (možnost sankce, ale

⁸¹ KERN, Hans et al. *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 1999. str. 53.

⁸² ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, 2010. str. 96.

⁸³ PLHÁKOVÁ, Alena: *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia, 2003. str. 319.

⁸⁴ SEDLÁČEK, Josef. *Motivace*. Praha: SUPRO, 1970.

i pochvaly), povinnosti (pracovní, v domácnosti, rodičovské), které mohou vnitřní motivaci oslabovat, nebo naopak podněcovat.

Úspěch v dané oblasti může nadále motivovat k vytváření dalších hodnot, mnohdy i vyšších, opakované selhání člověka naopak frustruje a směřuje ke ztrátě jistoty, bezpečí a další motivace k činnosti.

V důsledku objektivního hodnocení (negativní reakce okolí) nebo subjektivního pocitu může nastat oslabení důvěry v sebe samého a ve své schopnosti.

Uspokojení z vnější motivace je malé. Motivačním činitelem je cíl, ne činnost. Pokud tedy člověk vykonává zaměstnání z pouhého „donucení“, sama práce pro něj nemá většího významu, soustředí se pouze na cíl, což je výplata.

2.7 *Maslowova teorie motivace a filosofie hodnot*⁸⁵

Americký psycholog Abraham H. Maslow (1908-1970) byl jedním ze zastánců tzv. humanistické psychologie, která se v mnoha ohledech staví do opozice vůči behavioristické či psychoanalytické psychologii. Humanistická psychologie byla inspirována existenciální filosofií a mnoha psychology i psychiatry byla přijata velmi kladně. Mezi nejznámější patří jistě Carl Rogers, Viktor E. Frankl nebo Gordon W. Allport.

Humanistický směr si mnoho nezakládá na teoriích a je zaměřen ponejvíce terapeuticky (tedy léčebně), poradensky, či výchovně. Ve svém programu člověka nerozkládá, ale přistupuje k němu celostně (holisticky). Zajímá se o každodennost normálních lidí, řešení jejich problémů. Upozorňuje na jedinečnost každého z nás.⁸⁶

Maslow zdůrazňuje, že filosofie a psychologie jsou těsně spjaty a navrhuje, aby se předmětem zájmu psychologů stala též filosofie hodnot. Dále hovoří o možnosti vytvořit empirickou teorii hodnot, která by byla založena na svobodné volbě – to co lidé volí jsou jejich subjektivně uspořádané hodnoty. To, co tedy musíme sledovat, jsou svobodné volby lidí.

Maslowova vlastní filosofie člověka oponuje biologické nebo darwinovské koncepci člověka i když lidské jádro považuje za biologicky determinované a s vrozenými možnostmi. To znamená, že člověk může rozvíjet své osobnostní rysy, schopnosti atp. Mezi nimi se nachází i potřeba seberealizace.⁸⁷

⁸⁵ MADSEN, K. *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia, 1979. str. 286.

⁸⁶ ATKINSON, Rita L.. *Psychologie*. Praha : Portál, 2003. str. 467.

⁸⁷ MADSEN, K. *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia, 1979. str. 287.

Nejdůležitější hypotézou v Maslowově motivační teorii je ta, která říká, že lidé jsou motivováni hierarchickým systémem základních potřeb.⁸⁸ Tato známá Maslowova hierarchie potřeb (někdy též zpodobňována jako pyramida potřeb) zahrnuje: fyziologické (biologické) potřeby; potřebu jistoty a bezpečí; lásky, spolupráce a přátelství; potřebu uznání a na nejvyšším stupni se nachází potřeba seberealizace (tvořivost, vědění, porozumění, atp.). Hierarchické schéma znázorňuje, že uspokojení vyšších potřeb je podmíněno uspokojením potřeb na nižší příčce pomyslného žebříčku. „*Seberealizující se jedinci musí být tedy všeobecně uspokojeni a duševně zdraví.*“⁸⁹

Vyšší potřeby, zejména seberealizace, se u člověka objevují až v pozdějším věku, v období adolescence, ale jak uvádí Maslow, „... lidé jsou jimi plně ovládáni až v jejich dospělém věku“.⁹⁰

2.8 *Seberealizace*

Vyšší potřeby (afiliální, uznání a seberealizace) se objevují později, a to ve fylogenetickém i ontogenetickém vývoji. Člověk v průběhu svého života „stoupá“ různými vrstvami pomyslnou pyramidou potřeb a zatímco v novorozeneckém období je primárně uspokojit potřeby hladu, žízně a bezpečí, v adolescenci se setkává s potřebou seberealizace. Za vyšší označuje Maslow ty potřeby, které jsou méně důležité pro pouhé přežití a tím déle může být jejich uspokojení odsouváno až úplně potlačeno.⁹¹ Dle Maslowa vede uspokojení vyšších potřeb k hlubšímu pocitu štěstí, klidu a bohatství duševního života a tím člověk směřuje dále od psychopatologických jevů. Sledování a uspokojování vyšších potřeb má tedy žádoucí společenské důsledky.

Potřeba sebeuplatnění je velmi silná a významná lidská potřeba. Projevuje se snahou docílit pracovních, společenských i životních úspěchů, touhou po uznání druhých lidí. Člověk se seberealizuje, pokud vytrvale a intenzivně využívá svých schopností a vrozených předpokladů zaměřených na určitou činnost. Potřeba seberealizace je mnohými psychology považována za nejdůležitější. Např. podle Adlerovy tzv. individuální psychologie patří touha po sebeuplatnění mezi nejhlubší pohnutky veškerého chování člověka. Souvisí s ní potřeba sebeutváření a seberealizace, potřeba

⁸⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004

⁸⁹ MADSEN, K. *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia, 1979. str. 294.

⁹⁰ MADSEN, K. *Moderní teorie motivace*. Praha: Academia, 1979. str. 295.

⁹¹ HOMOLA, Miloslav. *Otázky motivace v psychologii*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. str. 62.

prestiže, dobré pověsti, úspěchu a pohody. Humanisticky zaměřená psychologie se také soustřeďuje na seberealizaci a zdůrazňuje tendenci k aktualizaci vlastních možností.⁹²

Seberealizace se odvíjí od zájmů, hodnot, orientace jedince a jeho životního stylu. Člověk se seberealizuje nejen v rámci pracovní činnosti, ale i z hlediska smysluplnosti využití volného času. Míra a intenzita seberealizace se odvíjí od osobnostních předpokladů, výchovy, vzdělání a schopnosti odpoutat se od konvencí. Jedinec se dokáže seberealizovat teprve tehdy, když umí přijmout sám sebe a vlastní chyby.

Do kategorie seberealizace jsou dle Maslowa zahrnuty potřeby vědění, porozumění a estetické potřeby. Zatímco nižší potřeby označuje jako „nedostatkové potřeby“, seberealizaci nazývá „potřebou růstu“. Potřeby seberealizace tvoří nejvyšší třídu v pyramidě potřeb a Maslow ji označuje jako touhu po sebenaplnění a tendenci uskutečnit to, čím člověk potenciálně je. I když budou uspokojeny všechny nižší i vyšší potřeby, ale člověk nebude dělat to, pro co je individuálně uzpůsoben, vznikne nový neklid. Hudebník musí hrát, malíř musí malovat má-li být vyrovnán sám se sebou.

2.9 Nemožnost naplňování potřeb a hodnot

Zdeněk Matějček⁹³ se ve svých dílech zabývá zejména psychickým vývojem dětí, ale jeho studie jsou často aplikovatelné nejen na děti, ale i na dospělého člověka. Například studie psychické deprivace, tj. psychického stavu, který je výsledkem dlouhodobého neuspokojování základních psychických potřeb (potřeba stimulace, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní identity a potřeba životní perspektivy), vedly konečně k poznání, že tyto potřeby nejsou omezeny pouze na dětský věk, ale že působí prakticky v celém našem životě až do stáří.⁹⁴

Velmi podobný systém hodnot a potřeb můžeme pozorovat v již zmíněné Maslowově pyramidě potřeb, která je zaměřena především na dospělého jedince. Stejně, jako je pro dítě a jeho správný psychický vývoj důležité, aby měl pocit jistoty a bezpečí, který mu dodává především matka, tak jsou pro psychický stav a další vývoj dospělého člověka důležité určité jistoty a stabilita, které mu zajišťuje například zaměstnání.

Člověk se během svého života dostává do situací, které u něj vyvolávají stav nadměrného zatížení a ohrožují jeho celkovou, tělesnou i duševní pohodu. Tyto situace

⁹² VÁGNEROVÁ, Marie. Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2004. 173.

⁹³ MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Praha: Karolinum, 2005.

⁹⁴ Tamtéž, str. 235.

mají pro každého jiný význam, jinak ho prožívají a jinak na ně reagují. Můžeme říci, že reakce závisí na vlastním hodnocení, které zahrnuje jak složku kognitivní tak i emotivní. Reakcí pak může být buď útěk nebo útok. Podle Marie Vágnerové je zátěž zpracována jako výzva, nebo stimuluje potřebu obrany a úniku. Když situaci posoudíme jako výzvu, vyhodnotili jsme ji jako zvládnutelnou a její vyřešení nám může přinést pozitivní emoce. Když se však zátěž zdá být neřešitelná, zvolíme únik. Toto defenzivní jednání má však za následek nízké sebehodnocení, zejména pokud by bylo opakované.⁹⁵

Dalším autorem, který poukazuje na nepříjemný tlak na lidskou psychiku v důsledku potlačování potřeb a hodnot je Oldřich Mikšík, který uvádí, že „*silné a přitom nedostatečně uspokojované hodnoty, či aktualizovaný konflikt mezi hodnotami bývá výrazným zdrojem psychických tenzí a maladjustace.*“⁹⁶

2.10 Hodnotový systém v České republice aneb Inventura hodnot Libora Prudkého

Výzkumný tým Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze zpracoval empirické sociologické výzkumy, které se zabývaly zkoumáním hodnot v České republice od let sedmdesátých až po současnost.

Kniha je první publikací tohoto druhu a věnuje se zkoumání hodnot, jako toho, co fakticky existuje (ne toho, co by mělo být) bez ohledu na různé pojetí a výklady hodnot.

Základním předpokladem pro sepsání knihy o lidských hodnotách bylo stanovení východisek a postupů. Ačkoliv je obtížné hodnoty svázat do jedné vědní disciplíny, je nezbytné pro výzkum stanovit jasná kritéria pro zkoumání a interpretaci. „... v zásadě není možné jednoznačně a jednou provždy říci, co hodnoty jsou. Je však možné zachycovat z různých hledisek to, jaké obsahy mohou hodnoty mít, v jakých souvislostech se tyto obsahy mohou vyjevovat a jaké důsledky s sebou obsahy toho, co za hodnoty považujeme, mohou pro společnost přinášet.“⁹⁷

Mezi hodnotami, kterými se zabývali ve svém výzkumném šetření byly například: zdraví; rodina, domov, děti; život v míru; existence, peníze, výdělek;

⁹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. Základy psychologie. Praha: Karolinum, 2004. str. 265.

⁹⁶ MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobností*. PRAHA: Karolinum, 2001. str. 74.

⁹⁷ PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot*. Praha: Academia, 2009. str. 17.

přátelství; zajímavá práce, pracovní prostředí; život podle svých zájmů; byt vybavení domácnosti, atd....⁹⁸

Výzkum, který byl proveden v sedmdesátých a následně v osmdesátých letech, nám poskytuje pouze letmý náhled na tehdejší hodnotovou orientaci, neboť tehdejší výzkum byl ovlivněn politickými událostmi z dostupných údajů není možné vyvozovat užší souvislosti. I tak se ale jedná o cenné a takřka jediné zkoumání hodnotových orientací v té době a nelze ji zcela zatracovat.⁹⁹

Z daného výzkumu plyne, že nejčastěji určovanou hodnotou jako hlavní je na prvních pěti pozicích zdraví, rodina, mír a živobytí (plat,atp.) a přátelství. Na šestém místě se vyskytuje zajímavá práce, jež se v dalším desetiletí v hodnotovém žebříčku propadla na osmé místo.

V dalším srovnání, které proběhlo v roce 1990 je patrné, že poklesla váha hodnot spojených s rodinou a naopak největší nárůsty jsou u podnikání, života pro sebe a žití podle svých zásad. Hodnoty spojené se sebeprosažením, úspěchem a bohatstvím nabyly nejvíce na váze. V 90. letech je dostupnost datových souborů podstatně lepší a k dispozici je přehled hodnot z roku 1993.¹⁰⁰ Holda¹⁰¹ tyto výsledky dává do souvislosti s proměnou politického systému směrem k demokratizaci. Je však obtížné říci, do jaké míry je příčinou a do jaké následkem. Na prvních místech jsou opět hodnoty stability a jistoty (týkající se především práce), naopak hodnoty spojené s aktivitou a iniciativou jsou na konci žebříčku. Dalo by se říci, že lidé touží po uspokojující práci a vzdělání, dále po svobodě a bohatém citovém životě, který je pestrý a zajímavý. Později došlo k několika výzkumům hodnot na základě volby mezi dvěma protikladnými argumenty. Obecně převažují hodnoty stability nad změnou, rodiny nad prací či zábavou a neangažování se ve věcech veřejných. Od roku 1995-2006 došlo k posunům například v rodině. Hodnota rodiny proti práci na konci devadesátých let oslabila, ale v roce 2006 naopak opět posílila. Hodnoty v roce 2006 lze seskupit do šesti skupin. První tvoří hodnoty spojené s altruistickými vlastnostmi, které by měly být předávány dětem, druhá skupina je spojena s hodnotami sebeprosažení, třetí je tvořena hodnotami spojenými s rodinou, čtvrtá s veřejným angažováním se, pátá skupina je tvořena hodnotami spojenými se zábavou a přáteli, ale také hodnotami práce, ekonomického úspěchu a rodiny. Šestou skupinu tvoří hodnoty spojené s prací.

⁹⁸ Příloha č. 3.

⁹⁹ In: PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot*. Praha: Academia, 2009. str. 173.

¹⁰⁰ Příloha č. 4.

¹⁰¹ In: PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot*. Praha: Academia, 2009. str. 181.

Shrnout vývoj sociálních hodnot však není vůbec jednoduché, neboť provádění výzkumů se během let měnilo a bylo ovlivněno i politickou situací ve státě. Nejrozsáhlejší soubor poznatků o struktuře hodnot získal sociolog Libor Prudký s kolektivem spolupracovníků využitím vlastního konceptu výzkumu hodnot, a tak vznikají podklady pro analýzu současného stavu v ucelené struktuře.

V současnosti je v ČR na prvním místě „rodina“, na druhém místě „přátelé a známí“, pak „volný čas“ (preferenze spojené s hédonismem), na čtvrtém místě „práce“ a za ní s velkým odstupem „politika“ a „náboženství“. Vývoj hodnotových tendencí ČR je srovnatelný s ostatními evropskými zeměmi s výjimkou poklesu váhy hodnoty spojené s rodinou, který je oproti evropským trendům výrazný. Životní trendy v ČR akcentují hédonismus a i vzdělání nabývá na hodnotě pouze jako nástroj pro získání hédonistického uspokojení.

V r. 2007 v ČR příjemnost života (hédonistický typ) převažuje nad skromností a altruismem v poměru 9 ku 0,5. K hédonistickým hodnotovým orientacím se hlásí 90 procent dospělé populace v ČR. Konformita převažuje nad vystupováním z řady v poměru tři ku dvěma. V letech 1997 – 2007 došlo v hodnotových orientacích k podstatnému vývoji. Preferenci svobody před bohatstvím a bezpečím vyjadřovalo r. 1997 69 procent obyvatelstva, r. 2007 jen 61 procent. Váha individualismu zůstala zachována, ale vědci poukazují na to, že v jiných zemích je individualismus spojen s odpovědností a s usilováním o svobodu avšak v Čechách individualismus znamená spíše „starat se sám o sebe“. Náboženská se zmenšuje a roste podíl populace, která vidí základ svých aktivit a hodnot ve vlastních činnostech. Zvyšuje se i míra nihilismu.¹⁰²

2.11 Zaměstnání a práce podle Petra Mareše

„Jaký vztah mají lidé ve společnosti, kde se klade důraz na vzdělání, seberealizaci a rozvoj tvůrčích aktivit, k práci, která má stále mnohé rysy dané extrémní dělbou úkonů z období rané modernity?“¹⁰³ Tuto a mnohé další otázky ohledně zaměstnání si ve své práci pokládá Petr Mareš. Uvědomuje si, že práce samotná nemusí být jen nástrojem k opatření si prostředků pro život, ale ona sama může být váženou hodnotou.

¹⁰² PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot*. Praha: Academia, 2009. str. 287-312.

¹⁰³ MAREŠ, Petr. *Češi: Zaměstnání a práce: Jak jsou Češi spokojeni ve své práci*. In: RABUŠIC, Ladislav. *České hodnoty 1991-1999*. Brno: MU, 2001, s. 91-109. str. 92.

Mareš pohlíží na názory, které pokládají práci za pouhý zdroj příjmu za přežití a neplatné. V současné představě jsou stejně významné ty aspekty, které posilují seberealizaci, sebeúctu a sociální vztahy. Proti instrumentální orientaci stojí orientace seberealizační.

Ve svém výzkumu se věnoval zjišťování významu jednotlivých aspektů práce.¹⁰⁴ Tyto aspekty rozdělil do tří hlavních skupin, pod které spadaly dílčí aspekty. Jedná se o: instrumentální aspekty, sociální aspekty a aspekty seberealizační. Ve vyhodnocení je nutné brát ohled na vliv věku, vzdělání, sociální třídy a pohlaví. V nižší třídě je například významnější složka instrumentální, ve vyšší a vyšší střední třídě je větší důraz na seberealizační aspekty. Například v porovnání s jinými evropskými zeměmi je v České republice menší důraz kladen na společenské aspekty (užitečnost práce) a některé položky seberealizační skupiny aspektů (příležitost něčeho dosáhnout). Z celkového výzkumu, který zjišťuje význam práce, rodiny a volného času však vyplývá, že práce je v české společnosti velmi významná (94% respondentů zvolilo „významná“, 53% respondentů zvolilo „velmi významná“) nejen pro její instrumentální charakter. Význam zaměstnání se neliší ani z hlediska mužů a žen, ani mezi příslušníky jiných sociálních tříd.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Příloha č. 5.

¹⁰⁵ MAREŠ, Petr. *Češi: Zaměstnání a práce: Jak jsou Češi spokojeni ve své práci*. In: RABUŠIC, Ladislav. *České hodnoty 1991-1999*. Brno: MU, 2001, s. 91-109. str. 94-95.

3 Zaměstnání v životě člověka se zaměřením na Českou republiku

3.1 Práce jako specifikum lidské činnosti

Práci obecně definujeme jako vykonávání úkolů, u nichž vynakládáme fyzické i psychické úsilí, za cílem vyrobit určitý produkt (zboží) nebo poskytnout službu. Tato činnost, kterou nazýváme práce, provází lidskou společnost už od nepaměti. Aktivizuje lidské tělo i ducha, pomáhá nám uspokojovat naše potřeby, je všudypřítomná v lidském konání. „*Nic není společenštější než práce a nic také není důležitější pro lidské přežití než získávání živobytí z našeho prostředí.*“¹⁰⁶

Souhlasím, že práce je ryze společenská záležitost, neboť práce je specifická lidskému druhu. Žádný jiný živočich na celém světě nemusí pracovat ve stejném slova smyslu jako lidé. Je také důležitá pro lidské přežití, ale v menší míře, než například před dvěma sty lety. Se vznikem sociálního státu je do jisté míry postaráno o jedince, kteří nemají zaměstnání, nebo nemohou pracovat, a to tak, že je jim zajištěna právě ta hranice, jež je nutná pro přežití. Jedná se tedy hlavně o uspokojení biologických potřeb, avšak člověk povětšinou nemá pouze základní potřeby, nýbrž i potřeby vyšší.

Práce, ať placená či neplacená, tvoří náplň většiny našeho bdělého stavu. V zaměstnání mnohdy trávíme více času, než se svou rodinou a blízkými lidmi a nevykonáváme ho ve volném čase, naopak, za volný čas považujeme dobu, která nám zbude po odpracování.

3.2 Člověk a jeho vztah ke svému zaměstnání

Přístup ke své práci je velmi individuální záležitostí. Uvedli jsme si, že lidé často musejí zvolit zaměstnání nikoliv ze svého svobodného rozhodnutí, ale pokud si chtějí zachovat určitou životní úroveň, jsou nuceni brát i pro ně, z pohledu seberealizace, neuspokojující zaměstnání. Jak jsme se již zmínili, motivace u nedobrovolné volby není tak silná, tudíž ani přístup k práci nebývá toliko pozitivní. Existují však další faktory, které vykonávání práce mohou výrazně ovlivnit. Jedná se především o pracovní klima. Pokud je práce pro zaměstnance z určitého důvodu nepřijemná, dobrý kolektiv může negativní pocity zmírnit (ale samozřejmě i naopak). Dalším faktorem je bezpochyby

¹⁰⁶ MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 2006. str. 130.

finanční ohodnocení, dále loajalita k zaměstnavateli atp. Na rozdíl od dřívějších pracovníků, kteří byli často zaměstnáváni v malých (zejména rodinných) podnicích, kde byla spolupráce mezi zaměstnanci navzájem, a zaměstnanci a vedením, založena na určité důvěře a loajalitě, dnes je mnoho lidí zaměstnáno ve velkých korporacích, kde se zaměstnanci často se svým „šéfem“ ani nesetkají.

Z výzkumu zaměřeného na zjištění, zda dělníci, s dobrými životními podmínkami a uspokojivým platem, mají tendence přecházet do střední třídy, který byl proveden v Lutonu v 60. letech 20. století, vyplynulo, že dělníci si již nevytvářejí citovou vazbu k místu, kde pracují a necítí se být ani příslušníky nějaké specifické sociální třídy. „Většina z nich přijela do Lutonu pracovat s vidinou dobrého platu, přijali proto i méně zajímavou práci.“¹⁰⁷

Člověk je orientován pouze na sebe a loajalitu ke svému zaměstnavateli dnes často necítí. Vydělává pro své soukromé účely, ne pro svého zaměstnavatele, kterého mnohokrát ani nezná. Oddanost firmě tak často předčí vidina výplaty a slepé plnění úkolů. Také zaměstnavatelé, kterým jde především o zisk, nemají mnohdy bližší informace o svých zaměstnancích, jen kontrolují (dohlížejí) na to, zda jejich pracovníci plní svůj úkol.

V současné době také nejsou výjimkou situace, kdy je zaměstnanec stavěn do pozice „buď se přizpůsobíte, nebo si hledejte nové zaměstnání“. V práci tudíž nesetrvávají z loajality nebo z lásky ke své profesi, nýbrž ze strachu ze ztráty zaměstnání a s ním spojených výsad.

3.3 Význam zaměstnání ve společnosti

Práce má rozsáhlý společenský význam. Když jedinec pracuje, podílí se na utváření společnosti a sám si upevňuje svou pozici v ní. Práce je také hlavní sociální mechanismus pro začleňování lidí do větší sociální struktury a poskytuje jim identitu.¹⁰⁸ Podle Ivo Možného¹⁰⁹ prochází postavení placené práce v současné době hlubokou až civilizační změnou. Po několik staletí se na práci pohlíželo jako na osu, od které se odvíjí identita člověka, zejména pak muže, neboť dříve bylo zaměstnání pojímáno jako

¹⁰⁷ MONTOUSSÉ, Mare, Jan KELLER a Gilles RENOUEAU. *Přehled sociologie*. Praha: Portál, 2005. str. 218.

¹⁰⁸ HUGHES, Michael a kol. *Sociology: The core*. Boston: McGraw-Hill College, 1999. str. 314. Z anglického originálu volně přeložila Nikola Jelínková.

¹⁰⁹ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1. str. 93.

mužská výsada. Od postavení muže ve společnosti (a zejména pak v práci), se odráželo postavení celé jeho rodiny.

Placené zaměstnání bylo zásadním ukazatelem struktury dané společnosti a zároveň určovalo status (identitu) jedince i rodiny. V současné době je trh práce a míra zaměstnanosti také jedním ze základních ukazatelů úrovně dané společnosti, zejména té ekonomické. Neustále se vedou statistiky, které nám ukazují podíl zaměstnané a nezaměstnané populace v našem státě i jinde na světě a tato číselná vyjádření se posléze mezi sebou porovnávají. Avšak tyto údaje nám už neříkají, jak jsou lidé ve svém zaměstnání spokojeni, nebo jaký přínos má pro každý lidský život.

Ivo Možný¹¹⁰ ve své knize uvádí, že zaměstnání emancipuje člověka a stává se, zejména u střední třídy, prostředkem morálního sebezdokonalení a jednou z ctností člověka. Ze společenského hlediska je pak placená práce nástroj pro udržení jistého řádu a organizace a sama je i prostředkem sociální kontroly. Ale nedělá zaměstnání v současné době z lidí spíše roboty, kteří slepě plní své zadání?

Zatímco ještě ve třicátých letech dvacátého století byla nezaměstnanost minimální, s technickým pokrokem v posledních desetiletích dochází ve světě práce k velkým změnám. Jak jsme si uvedli v první kapitole, práce se stala nedostatkovým zbožím, neboť lidé byli často nahrazeni stroji. Vznikaly tak skupiny lidí, které věděly, že se svými vědomostmi a dovednostmi nemohou pracovnímu trhu nabídnout to, co si žádá. Jsou tak nuceni přijímat mnohé jednoduché práce, kde se však člověk nemá možnost realizovat.

Lidé se začínají potýkat s novým fenoménem a tou je nejistota. Ani člověk, který dlouhá léta studuje nemá zajištěno, že se po studiu uplatní. Svět se mění rychlostí, jakou ještě naše civilizace nezaznamenala a z práce se stává nedostatkové zboží.

3.4 Význam zaměstnání pro člověka

Práce v lidském životě může zastávat mnoho funkcí. Nejlépe tento význam vyjádřil A. Giddens.¹¹¹ Podle něj hraje zaměstnání v moderní společnosti velmi důležitou roli pro zachování sebeúcty a při její ztrátě často dochází k pocitům dezorientace. Rozlišuje tyto základní významy zaměstnání:

¹¹⁰ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1. str. 95.

¹¹¹ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. str. 308.

peníze, míra aktivity, rozmanitost, struktura času, sociální kontakty, osobní identita. Můžeme říci, že zaměstnání nám poskytuje finanční prostředky, „nutí“ nás nezahálet a být aktivní, získávat vědomosti a dovednosti a rozvíjet je, rozšiřuje naše obzory mimo domov, určuje nám řád, nabízí společenské vyžití a v neposlední řadě nám poskytuje prostor pro sebeuskutečnění.

Podle Jahodové¹¹² jsou pomocí zaměstnání uspokojovány následující potřeby. Umožňuje nám stanovení pevného řádu co se týče našich činností v rámci dne, týdne i roku, dále je místem sdílení sociální zkušenosti mimo rodinu, poskytuje nám možnost seberealizace, určení společenského statusu a své osobní identity a aktivizuje naši činnost. „*Organizace nabízí pracovníkovi splnění cílů, kterých by samostatně nedosáhl, a tak mu umožňuje seberealizaci.*“¹¹³

Podle předešlých řádků můžeme konstatovat, že zaměstnání má vliv jak na psychický stav jedince tak má i sociologický a sociální význam. „*Člověk má přirozený sklon počínat si tak, aby výsledky jeho činnosti byly užitečné nikoli jen jemu samému, a chce, aby ten užitek byl druhými oceněný...*“¹¹⁴

3.5 Zaměstnání jako hodnota

Motivace k práci je ovlivněna našimi zájmy, potřebami a hodnotami. Jak jsme si uvedli v předešlých kapitolách, nejsilněji býváme motivováni, tedy poháněni, pokud daná činnost vychází z naší svobodné volby. Bohužel výběr zaměstnání mezi ně často nepatří, naopak jsme mnohdy nuceni vzít práci, ve které je jedinou motivací mzda a práce samotná v očích toho, kdo ji „musí“ vykonávat pozbývá své hodnoty. Dříve si člověk volil práci v podniku, který zaměřením a cíli odpovídal jeho představám. Oceňovala se spolehlivost a stálost, dnes se požaduje hlavně rychlost a flexibilita.¹¹⁵ Při pojetí práce záleží na mnoha faktorech, jako je například druh společnosti, hodnotový systém společnosti a hodnoty uznávané jedincem. Vnímání hodnoty zaměstnání se liší také s věkem. Jinak se k zaměstnání budou stavět mladí lidé, kteří právě dokončili své vzdělání a jinak budou pojmát zaměstnání ti, kteří již o nějaké přišli (nezaměstnaní) a jsou pokročilejšího věku. Taktéž lidé, kteří jsou handicapovaní nebo z jiných důvodů nemohou vykonávat zaměstnání, se k možnostem práce stavějí odlišně.

¹¹² MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 59.

¹¹³ VÝROST Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I; Člověk a sociální instituce*. Praha: Portál, 1998. str. 51.

¹¹⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1. str. 93.

¹¹⁵ HANNELORE, Fritz. *Spokojeně v zaměstnání*. Praha: Portál, 2006. str. 10.

Dále záleží na sociální skupině, do které se řadí. Přístup k významu zaměstnání se liší na základě několika faktorů, ale podstata zůstává stejná, a to v ekonomickém významu.

„Uspokojení z práce nebývá většinou primárním důvodem hledání zaměstnání, popřípadě se omezuje jen na určité vrstvy či profese v populaci. Jen málokdo dává přednost méně placené práci jen proto, že je méně monotónní a bezútešná.“¹¹⁶

Kern¹¹⁷ mluví o výše zmíněné „menšině“: *„V každodenním životě se znovu a znovu setkáváme s lidmi, kterým jejich usilování o vyšší, duchovní radost, např. fascinující práce, prodloužilo život nebo pomohlo překonat beznaděj.“* Stále tedy existují taková zaměstnání a takoví lidé, kteří nechtějí být jen jedním z produktů na trhu práce, ale chtějí se seberealizovat v zaměstnání, ne jen mimo ni.

3.6 Zaměstnání a vyšší potřeby

V předchozí kapitole jsme si uvedli, že uspokojování potřeb dítěte je důležité pro jeho správný psychický vývoj a dle Matějčka se dá výčet těchto potřeb vztáhnout i na dospělého člověka. Mezi již zmíněné potřeby patří: potřeba stimulace, potřeba smysluplného světa, potřeba životní jistoty, potřeba vlastní identity a potřeba životní perspektivy.

Zaměstnání de facto napomáhá zajišťovat všechny tyto potřeby. Potřeba stimulace: v dětství to znamená přísun dostatečného množství podnětů, které aktivizují organismus dítěte. V dospělosti se jedná též o aktivizaci lidského organismu, aby člověk tzv. nezlenivěl a byl stále schopný přijímat a reagovat na nové podněty. Potřeba smysluplného světa: pro duševní vývoj dítěte je důležité, aby věci(situace), které ho obklopují měly určitý řád a smysl, který mu dále napomáhá v učení, chápání a přizpůsobování se okolí. Stejně tak pro dospělého člověka je potřeba smysluplnosti důležitá a to zejména pro jeho motivaci a ochotu přizpůsobovat se, neboť životní podmínky se stále mění. Potřeba životní jistoty: jak u dítěte tak u dospělého člověka je tato potřeba naplňována zejména mezilidskými vztahy. Pocit jistoty a bezpečí v dětském věku zajišťuje především matka a sociální skupina na mikrosociální úrovni. Později v dospělosti je to zejména životní partner. Potřeba citového vyžití (tzv. afiliace dle A. H. Maslowa) se projevuje jako touha být v bezpečí, být chráněn, mít se kam uchýlit, moci s někým spolupracovat. Potřeba vlastní identity: jedná se o pozitivní přijetí sebe sama,

¹¹⁶ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 59.

¹¹⁷ KERN, Hans et al. *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 1999. str. 56.

kteřé je velmi důležitě pro přijetí ve společnosti. Potřeba životní perspektivy: potřeba otevřené budoucnosti, mít kam směřovat, stanovit si cíl. Toto vše je velmi důležité pro motivaci člověka v kterémkoliv věku.

Porovnáme-li koncept dle Jahodové či Giddense¹¹⁸, zjistíme, že takřka všechny výše zmíněné potřeby mohou být díky zaměstnání uspokojeny.

3.7 Zaměstnání a seberealizace

Zaměstnání nám tedy napomáhá k uspokojování našich potřeb. Jak je to ale s uspokojením nejvyšší potřeby seberealizace?

Každý člověk hledá činnost, která jej vnitřně naplňuje a která mu přináší pocit zadostiučinění. Často v praxi platí, že lidé v práci nedělají to, co je baví dělat v jejich volném čase a vzhledem k tomu, že člověk v práci tráví nejvíce času svého aktivního života, je to velký paradox. Volba zaměstnání však nezávisí na jednom faktoru. Podíl na našem rozhodování a utváření hodnot má, jak jsme si uvedli v předchozích kapitolách, jak genetická výbava, tak vliv prostředí, ve kterém vyrůstáme a ve kterém se později pohybujeme. Individuální výchova by měla v každém dítěti rozvíjet jeho silné stránky avšak v běžné společnosti, kde důležitou úlohu hraje institucionální hromadné vzdělávání, to tak bohužel často nefunguje. Rodiče i společnost se od narození snaží dětem vštěpovat co je normální, co je správné, jak co má být, dokonce i co mají dělat, a potomci mnohdy nedostanou příležitost vytvořit si vlastní představy, touhy a přání. Jsme pod vlivem autorit, ze kterého je těžké se vymanit. Tento nešvar se s člověkem může táhnout až do dospělosti, kdy si zvolí špatné zaměstnání. Člověk je doslova vláčen životem a je nucen dělat práci, kterou možná umí, ale která ho nenaplňuje. Je otrokem svého vlastního pracovního zařazení a postupem času se mohou dostavit negativní emoce a výsledkem mohou být psychické problémy. Ty pak ovlivňují veškeré oblasti lidského života, včetně navazování uspokojivých mezilidských vztahů.

Na základě psychických poruch, které jsou chápány jako následky chybného vývoje v důsledku odštěpení individua od části sebe sama, byly vyvinuty nové léčebné metody, kterými jsou různé terapie - např. behaviorální, humanistické, gestaltterapie aj., přičemž humanistická terapie se vyznačuje tím, že se snaží podpořit dosažení psychického růstu a sebeuskutečnění.¹¹⁹

¹¹⁸ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 1994. str. 59.

¹¹⁹ KERN, Hans et al. *Přehled psychologie*. Praha: Portál, 1999. str. 213.

3.8 Riziko zaměstnání a trvale udržitelný rozvoj

V předchozí kapitole jsme si uvedli příklady, kdy může být člověk deprimován, pokud dlouhodobě nedochází k uspokojování jeho potřeb. Stejně jako u dítěte, které nemá pocit bezpečí či pocit smysluplného světa, dochází u dospělého člověka k psychickým tenzím a maladjustaci.¹²⁰

Zaměstnání může člověku zaručovat např. pocit bezpečí a jistoty, který plyne z pravidelných příjmů a zajištění domácnosti, nebo pocit užitečnosti a hrdosti, který je odvozen od jeho statutu. Stejně tak, jako může být zaměstnání prostředkem sebenaplnění a sebeaktualizace, může však způsobovat i pocity negativní, se kterými se člověk potýká i několik let. V dnešní době je na člověka vyvíjen tlak ze strany okolí, neboť nezaměstnanost vytváří určité stigma, se kterým se člověk musí dennodenně střetávat. Jedinec je tak nucen uplatnit se kdekoli, kde je zrovna místo a kde je zaručena jistá odměna. Tlak poté nevytváří společnost, ale samotná pozice či zaměstnavatel, který vyžaduje plnění nenáviděných úkolů.

Samotná politika zaměstnanosti je v současné době nastavena tak, že pokud člověk hledá zaměstnání, musí být zapsán na příslušném úřadu práce, který mu zajistí „vhodné“ zaměstnání. Vhodné zaměstnání je v zákoně č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti formulováno takto:¹²¹

- a) které zakládá povinnost odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti,
- b) jehož délka pracovní doby činí nejméně 80 % stanovené týdenní pracovní doby,
- c) které je sjednáno na dobu neurčitou, nebo na dobu určitou delší než 3 měsíce a
- d) které odpovídá zdravotní způsobilosti fyzické osoby a pokud možno její kvalifikaci, schopnostem, dosavadní délce doby zaměstnání, možnosti ubytování a dopravní dosažitelnosti zaměstnání.

Nic o smysluplné činnosti, která by umožňovala lidské sebeuskutečnění se tu však nedočteme.

Erich Fromm se zabývá tématem odcizení, které je podle něj charakteristické pro soudobou společnost. Domnívá se, že psychiatrické definice současného pojetí duševně zdravého člověka pojímá právě ty vlastnosti, které se hodí na odcizenou společnost

¹²⁰ MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobnosti*. PRAHA: Karolinum, 2001. str. 74.

¹²¹ §20 odst. 1) zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti.

v této době. Jedná se o přizpůsobivost, ochotu spolupracovat, agresivitu (soutěživost), toleranci, ctižádost atp.¹²² Všechny tyto vlastnosti, které jsou v dnešní společnosti ceněny a vyžadovány, mají člověku poskytnout určitý pocit bezpečí a jistoty, který je dle Fromma nejvyšším životním cílem v posledních letech. Poukazuje také na to, že potřeba jistoty se za posledních padesát let přeměnila z psychické na hospodářskou, neboť se na jistotu pohlíží zejména jako na hmotné zabezpečení. Člověk se stává přehnaně konformním a často dochází ke ztrátě vlastní identity. Takový člověk se snaží řešit problémy tím, že se přizpůsobí. Cítí se jistý, když se pokud možno co nejvíce podobá lidem ve svém okolí. Jeho nejdůležitějším cílem je získat si uznání druhých.¹²³ Člověk je takřka závislý na mínění okolí a mnohdy dochází ke konfliktu mezi jeho sebepojetím a požadavky okolí. Pro dosažení psychické rovnováhy je ale důležité uspokojení potřeby kladného přijetí sebou samým a zároveň potřeby akceptace okolím. Pokud by mezi potřebou sebeaktualizace a potřebou být pozitivně hodnocen vznikl nějaký konflikt, tj. pokud by požadavky společnosti byly odlišné od vlastního směřování, člověk by na něj reagoval úzkostí.¹²⁴

Nakolik je člověk automatem, který je řízen ostatními a nakolik je sám sebou? A má společnost a stát vůbec zájem na vytváření individualit, nebo je prospěšné pro společnost a hospodářský výsledek vytvářet konformní stroje na práci, které se na nic neptají a pouze plní svou úlohu?

Také Josef Kasal¹²⁵ mluví o odcizení člověka a jeho příčinu vidí ve spotřebním způsobu života, který je ještě prohlubován již zmíněnou konformitou. Z tohoto konzumního způsobu života, který ničí lidské perspektivy a cíle, viní především industriální kapitalismus, který negativně ovlivňuje lidský kapitál, neboť je založen na dosahování ekonomických zisků. Uvědomuje si, že trvale udržitelný rozvoj nemůže být založen na pouhém materiálním zajišťování potřeb, ale že zahrnuje všechny stránky lidského bytí. Jako možné východisko, které by umožnilo vyrovnávat se s negativními dopady industriálního a konzumního kapitalismu vidí vytváření podmínek pro sebeuskutečnění člověka.

¹²² FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Praha: EarthSave CZ, 2009. str. 175.

¹²³ FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. Praha: EarthSave CZ, 2009. str. 180.

¹²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2004. str. 174.

¹²⁵ KASAL, Josef. *Sebeuskutečnění člověka základní předpoklad trvale udržitelného rozvoje* [online].

3.9 Zaměstnání jako smysluplná činnost - Ergoterapie

Práce, zaměstnání má velký vliv na společnost a dění v ní. Spokojený zaměstnanec má méně důvodů k sociopatologickému jednání, nežli člověk, který je frustrovaný a ve svém pracovním životě, který zasahuje i do soukromého života, je nespokojený. Může být ale práce samotným prostředkem léčebného procesu? Může. Využitím práce jako terapeutické pomůcky se zabývá profese ergoterapie. Jedná se o profesi, která prostřednictvím smysluplného zaměstnávání usiluje o zachování a využívání schopností jedince potřebných pro zvládnání běžných denních, pracovních, zájmových a rekreačních činností u osob jakéhokoli věku s různým typem postižení. Je založena na přesvědčení, že lidé jsou aktivní bytosti, které se pomocí dynamických interakcí s fyzickým, sociálním, kulturním a spirituálním prostředím neustále vyvíjejí.¹²⁶ Tato činnost je založena na holistickém pohledu na člověka a věří, že každý jedinec je schopen se pomocí vhodně zvolené činnosti rozvíjet a zlepšovat svůj stav. Cílem je znovuobnovení, zlepšení nebo kompenzace nemocí podmíněných funkcí a schopností.¹²⁷

Z tohoto pohledu můžeme lidskou práci vnímat jako nástroj k aktivizaci člověka, který přispívá k rozvoji osobnosti a také jako samotný výsledek činnosti, který dává životu určitý smysl. „*Díky tomu, co lidé dělají, jsou tím, čím jsou, a pokud je jim umožněno vykonávat smysluplné činnosti, mají příležitost se neustále vyvíjet, stávat se tím, čím chtějí být.*“¹²⁸

¹²⁶ JELÍNKOVÁ, Jana, Mária KRIVOŠÍKOVÁ a Ludmila ŠAJTAROVÁ. *Ergoterapie*. Praha: Portál, 2009. str. 13.

¹²⁷ KUBÍNKOVÁ, Dagmar. *Ergoterapie*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. str. 5.

¹²⁸ JELÍNKOVÁ, Jana, Mária KRIVOŠÍKOVÁ a Ludmila ŠAJTAROVÁ. *Ergoterapie*. Praha: Portál, 2009. str. 16.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 Úvod k empirické části

Zaměstnání tvoří většinu doby bdělého(aktivního) stavu člověka. Významně ovlivňuje jeho společenský i rodinný život a spolupodílí se na osobnostním vývoji jedince. Měl by člověk mít možnost se ve své práci realizovat? Ztrácí se pravý význam vzdělání a zaměstnání v dnešní době? Nebo je dnes studium jen nástrojem k získání titulu a práce k zisku peněz. Význam práce se mění, síla hédonismu stoupá a pocity zodpovědnosti ustupují. Ztrácí se pravá podstata a smysl věcí, kvalita je nahrazována kvantitou a lidé jsou často ovládáni penězi. Industriální kapitalismus negativně ovlivňuje lidské myšlení, protože je založen na dosahování ekonomických zisků a konzumním způsobu života ničí dlouhodobé lidské perspektivy a cíle. Jaký význam má vzdělání a povolání pro mladé lidi, kteří mají být nositeli naší kultury a vzdělanosti? Tímto výzkumem chci poukázat na problém soudobé společnosti, a tím je převádění hodnot na peníze.

4.1 *Cíl výzkumného šetření*

Cílem výzkumného šetření je především zjistit postoje vysokoškolských studentů ve třetím ročníku bakalářského studia – tedy v období, kdy se rozhodují zda pokračovat ve studiu nebo jít do práce – k významu zaměstnání v současné době, se zaměřením na seberealizační aspekty práce. Výzkum je úžeji zaměřen na komparaci mezi studenty ekonomické fakulty(FES) a fakulty filosofické(FF). Dále bude mým úkolem zjistit, zda lidé mají zájem setrvat v oboru, který nyní studují i v pracovním životě a zda by je finanční tíseň mohla dovést k drobnějším přečinům.

4.2 *Výzkumné otázky*

Základní výzkumná otázka: Existují rozdíly v postojích k významu zaměstnání mezi studenty ekonomické a filosofické fakulty?

Při studiu dané problematiky byly stanoveny určité závěry a postupy. Jedním z nich je úzká provázanost studia na vysoké škole, jenž v posledních letech získalo na významu

pro následné uplatnění se na trhu práce. Na základě výzkumného cíle byly definovány specifické výzkumné otázky, podle kterých byly stanoveny hypotézy, jež byly ověřeny dotazníkovým šetřením a posléze doplněny o řízené rozhovory. Výzkum je rozdělen na dvě oblasti – studium a zaměstnání – které na sebe navazují.

Základními výzkumnými otázkami jsou:

- *Jaký vztah mají studenti ke studiu na vysoké škole?*
- *Chtějí se uplatnit v oboru, který studují? Myslí si, že jim v tom pomůže vysokoškolský titul?*
- *Má studium vliv na vnímání významu zaměstnání? (Jak vnímá význam zaměstnání student FF a student FES? Jaký pohled mají na možnost seberealizace v zaměstnání v současné době?)*
- *Co očekává od svého zaměstnání student Filosofické fakulty a co student Fakulty ekonomicko-správní?*

Vedlejší výzkumná otázka:

- *Mohou se projevit negativní jevy související se zaměstnáním?*

4.3 Volba výzkumné strategie

Pro hlubší vhled a ověření informací byl zvolen smíšený výzkum, kombinace kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Jedná se o tzv. simultánní kombinování, schéma QUAN + qual.¹²⁹ To znamená, že rámec studie určuje nějaká teorie a kvalitativní přístup se použije pro dokumentaci či vyjasnění některých otázek, jež souvisí s provedením výzkumu.

V první fázi je použita kvantitativní metoda. Zde je využito dotazníkové formy šetření, jejímž úkolem je zmapovat názory studentů pomocí uzavřených a polouzavřených otázek. Druhá je část kvalitativní. Zde je využito metody řízených rozhovorů k zjištění postojů k zaměstnání a vzdělání u studentů Fakulty filosofické a Fakulty ekonomicko-správní Univerzity Pardubice.

¹²⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.

5 Kvantitativní výzkum

5.1 Formulace hypotéz

Hypotéza č. 1

Více studentů z FES si zvolilo své studium z důvodu lepšího uplatnění se na trhu práce spíše než studenti z FF.

H0: Důvod ke studiu na vysoké škole se neliší u studentů FES a FF.

H1: Důvod ke studiu na vysoké škole se liší u studentů FES a FF.

Hypotéza č. 2

Studenti FES se chtějí uplatnit v oboru, který nyní studují spíše, než studenti FF.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na výběr pracovní oblasti.

H1: Studijní zaměření má vliv na výběr pracovní oblasti.

Hypotéza č. 3

Studenti FES se spíše než studenti FF domnívají, že vysokoškolský titul jim napomůže najít práci.

H0: Studijní zaměření neovlivňuje postoj k vnímání vysokoškolského titulu.

H1: Studijní zaměření ovlivňuje postoj k vnímání vysokoškolského titulu.

Hypotéza č. 4

Více studentů z FES než z FF považuje práci především za nutnost.

H0: Studijní zaměření neovlivňuje postoj k práci.

H1: Studijní zaměření ovlivňuje postoj k práci.

Hypotéza č. 5

Více studentů z FES upřednostňuje lépe placené zaměstnání před zaměstnáním, ve kterém se mohou seberealizovat.

H0: Studium na příslušné fakultě neovlivňuje sklon k upřednostňování lépe placeného zaměstnání před zaměstnáním s možností seberealizace.

H1: Studium na příslušné fakultě ovlivňuje sklon k upřednostňování lépe placeného zaměstnání před zaměstnáním s možností seberealizace.

Hypotéza č. 6

Studenti FF cítí nejistotu z nenalezení požadované práce spíše, než studenti FES.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na pocíťovanou nejistotu z nenalezení požadované práce.

H1: Studijní zaměření má vliv na pocíťovanou nejistotu z nenalezení požadované práce.

Hypotéza č. 7

Studenti FF by požádali o odbornou pomoc v krizové situaci spíše, než studenti FES.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na odhodlání požádat o pomoc odborníka.

H1: Studijní zaměření má vliv na odhodlání požádat o pomoc odborníka.

5.2 Přípravná fáze kvantitativního výzkumu

V přípravné fázi byl nejprve proveden předvýzkum, jehož úkolem bylo zjištění validity dotazníku a zda respondenti uvedeným otázkám rozumějí. Dotazník byl rozdán mezi šest respondentů v zastoupení 3 z filosofické fakulty a 3 z fakulty ekonomicko-správní na Univerzitě Pardubice. Po následném rozhovoru s respondenty byla část otázek z důvodu nepřesné interpretace upravena tak, aby byly pro respondenty srozumitelné a vhodné pro účely výzkumu. Data získaná v předvýzkumu nebyla zahrnuta do celkových výsledků výzkumu.

5.3 Metoda kvantitativního výzkumu

V této praktické části práce byla použita kvantitativní metoda empirického šetření. V rámci zachování objektivity, anonymity a větší otevřenosti respondentů byl pro zjištění potřebných informací zvolen dotazník, který se skládá z 24 uzavřených a polouzavřených otázek, kdy respondent vybíral mezi předvolenými odpověďmi, u některých s možností uvést doplňující informace. V dotazníku jsou též otázky tzv. pomocné – identifikační, orientované na osobní údaje sloužící k rozřazení respondentů do jednotlivých skupin.

Otázky byly kladeny tak, aby tazatel zajistil co nejvíce potřebných informací k ověření hypotéz. Studenti měli zvýraznit vždy jednu odpověď, případně doplnit

požadovanou informaci. Dotazník byl rozdělen do třech základních skupin. První skupinu tvoří otázky, které mapují respondenty dle pohlaví, věku a fakulty, na které studují. Další část dotazníku se zaměřuje na studijní oblast a třetí část na zaměstnání a postoj k němu.

5.4 Charakteristika zkoumaného souboru

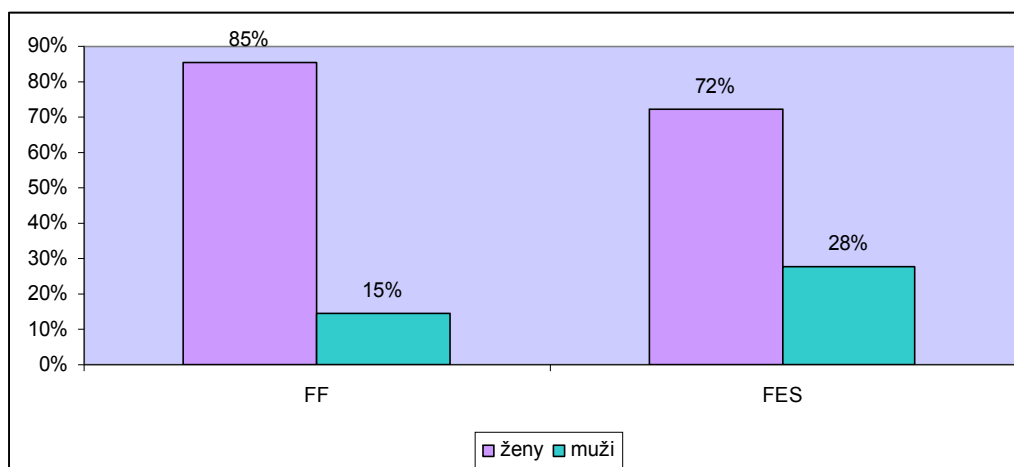
Rozdělení respondentů podle fakulty, na které studují bylo zvoleno záměrně z důvodu předpokládaných odlišných postojů k dané problematice. Předmět a zaměření výuky na Fakultě filosofické a ekonomické je diametrálně odlišný a zatímco studenti, kteří si zvolili ekonomický obor se připravují na zaměstnání ve světě zisků, ztrát, čísel a grafů, studenti filosofické fakulty se budou s největší pravděpodobností pohybovat v neziskové sféře, mezi lidmi a jejich osudy. Tento výběr jsem zvolila také s ohledem na vývoj vzdělanosti, kterému se věnuji v teoretické části a který se mimo jiné zabývá problémem konfliktu mezi všeobecným a odborným vzděláváním.

Tato volba je v neposlední řadě ovlivněna mou vlastní zkušeností, neboť jsem vystudovala střední obchodní školu a nyní studuji na humanitním oboru a proto mohu vidět rozdíl mezi uvažováním „ekonoma“ a „filosofa“. Průzkum byl prováděn na výzkumném vzorku 108 respondentů, z nichž byli z každé fakulty cíleně vybráni 2 studenti, kteří se zúčastnili řízeného rozhovoru. Věk respondentů se pohybuje mezi 20-24lety. Zastoupení respondentů z filosofické a ekonomické fakulty je následující: 61 respondentů z filosofické fakulty; 47 z fakulty ekonomicko-správní. Zastoupení žen z celkového počtu 108 respondentů tvoří 86% (86 žen) a muži tvoří 20% (22 mužů) z celkového počtu respondentů. Filosofickou fakultu v dotazníkovém šetření reprezentovalo 85% žen (52 žen z 61 respondentů) a 15% mužů (9 mužů z 61 respondentů). Fakultu ekonomicko-správní reprezentovalo 72% žen (34 žen ze 47 respondentů) a 28% mužů (13 mužů ze 47 respondentů).

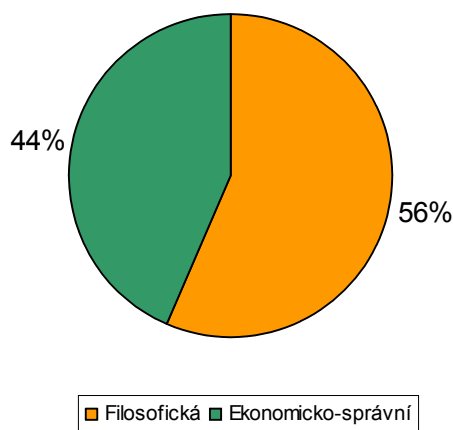
Tabulka č. 1: Struktura zkoumaného vzorku

Fakulta	ženy		muži		celkem	
	četnost	%	četnost	%	četnost	%
Filosofická	52	60%	9	41%	61	56%
Ekonomicko-správní	34	40%	13	59%	47	44%
Celkem	86	100%	22	100%	108	100%

Graf č. 1: Struktura zkoumaného vzorku dle zastoupení pohlaví

Graf č. 2: Struktura zkoumaného vzorku dle zastoupení fakult

5.5 *Sběr dat*

U studentů vysokých škol byl dotazník rozeslán e-mailovou formou. Tento dotazník byl poslán na společné e-mailové adresy fakulty filosofické a fakulty ekonomicko-správní Univerzity Pardubice. Z těchto e-mailů mohli studenti odeslat vyplněné dotazníky zpět na mou e-mailovou adresu a tím docházelo k zachování anonymity. Většina respondentů nevyužila tuto možnost a posílala vyplněné dotazníky z osobních e-mailů. Zároveň byly respondentům dány instrukce, aby e-mail s příloženým dotazníkem rozesílali svým kamarádům a kolegům na stejné fakultě a ve stejném ročníku (tzv. princip sněhové koule). Sběr dat společně s předvýzkumem

probíhal od počátku dubna roku 2012 do poloviny května roku 2012. Za tuto dobu se podařilo nashromáždit 108 dotazníků.

5.6 *Vyhodnocení a interpretace výsledků šetření*

Při zpracování dat bylo přihlédnuto k věku a vzdělání respondentů, což jsou při hledání zaměstnání a uplatnění se na otevřeném trhu práce velmi důležité činitele a nalezení vhodného uplatnění často ovlivňují.

Dotazníky byly vyhodnoceny na základě výše uvedené charakteristiky zkoumaného vzorku studentů. U každé z otázek byla spočítána absolutní a relativní četnost. Výzkum byl vyhodnocen pomocí grafického znázornění v tabulkách a grafech (MS Excel) s doprovodem slovních vyjádření. Hodnoty v grafech a v tabulkách jsou zaokrouhleny na celá čísla. Vždy bylo možné zvolit pouze jednu odpověď, pokud respondent zatrhl více odpovědí, nebo nezatrhl žádnou z odpovědí, dotazník byl pokládán za neplatný a z výzkumného šetření vyřazen. Dotazník byl rozeslán e-mailovou formou s instrukcemi rozeslat ho svým kamarádům a kolegům ve stejném ročníku na téže fakultě. Vrátilo se mi celkem 113 dotazníků, z nichž jsem z výše uvedených důvodů pět vyřadila. Vzhledem k použití metody sněhové koule nejde u této zkoumané skupiny zjistit návratnost. Nelze určit kolika respondentům byl dotazník doručen a kolik respondentů ho skutečně vyplnilo.

Pod každou otázkou je graficky znázorněno, jaké odpovědi nejčastěji uváděli studenti filosofické a ekonomicko-správní fakulty a podrobněji slovně popsána struktura odpovědí. Porovnání mezi muži a ženami neshledávám významným pro stanovený cíl výzkumu a také z důvodu malého zastoupení mužského pohlaví mezi celkovým počtem respondentů. Na základě zjištěných skutečností byla vypracována závěrečná zpráva se statistickým ověřením hypotéz.

5.6.1 *Vyhodnocení otázek z dotazníkového šetření*

Vyhodnocování otázek z dotazníkového šetření je rozděleno na tři hlavní části. V první části vyhodnocuji otázky, které byly zaměřeny na údaje týkající se osoby dotazovaného, které částečně napomohly rozřazení respondentů do jednotlivých skupin. Mezi tyto otázky patří dotazy na fakultu a obor, kde studují a dotaz na pohlaví dotazovaného. Zbylé otázky (v dotazníku č. 2,3,4 a 6) zjišťují předpoklad ke správnému

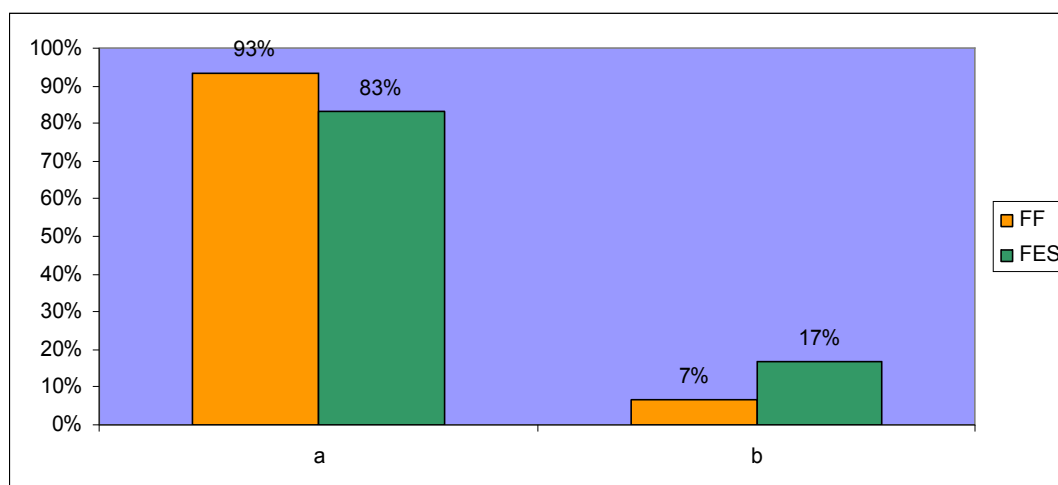
vyhodnocení získaných dat. Ve druhé oblasti se zaměřuji na postoj respondentů ke svému studiu a poslední, třetí část je věnována názorům na zaměstnání v současné době. Okrajově se zajímám o pravděpodobné jednání dotazovaných studentů v případě finanční tísně.

Vyhodnocení otázky č. 2

Tabulka č. 2: Dostal/a jste se na obor, na který jste chtěl/a?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	ano	57	93%	39	83%	96	89%
b	ne	4	7%	8	17%	12	11%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 3: Dostal/a jste se na obor, na který jste chtěl/a?

Pomocí této otázky zjišťuji, zda respondenti studují na fakultě(oboru), který chtěli. Pokud by převážná část dotazovaných odpověděla, že studují něco jiného než původně chtěli, data by byla značně deformována.

V závislosti na této otázce vycházím z předpokladu, že lidé studují to, co původně chtěli, a jejich volba nebyla v tomto ohledu ovlivněna vnějšími podmínkami.

Vyhodnocení otázky č. 4

Tabulka č. 3: Proč jste se spokojil/a s jiným oborem?

	Odpověď	FF	FES	CELKEM
		Četnost	Četnost	Četnost
a	začal mne bavit	3	2	5
b	hlavní je, abych měl/a titul	1	0	1
c	je perspektivnější vzhledem k uplatnění se na trhu práce	0	0	0
d	univerzita je blízko	0	0	0
e	jiný důvod	0	6	6
	Celkem	4	8	12

Respondenti z Fakulty ekonomicko-správní, kteří odpověděli, že se nedostali na obor, který chtěli, uvedli, že se dostali na obor příbuzný na stejné fakultě (6 studentů). Stále se tak jednalo o stejný typ studia. Ve dvou případech se spokojili s odlišným oborem, protože je začal bavit.

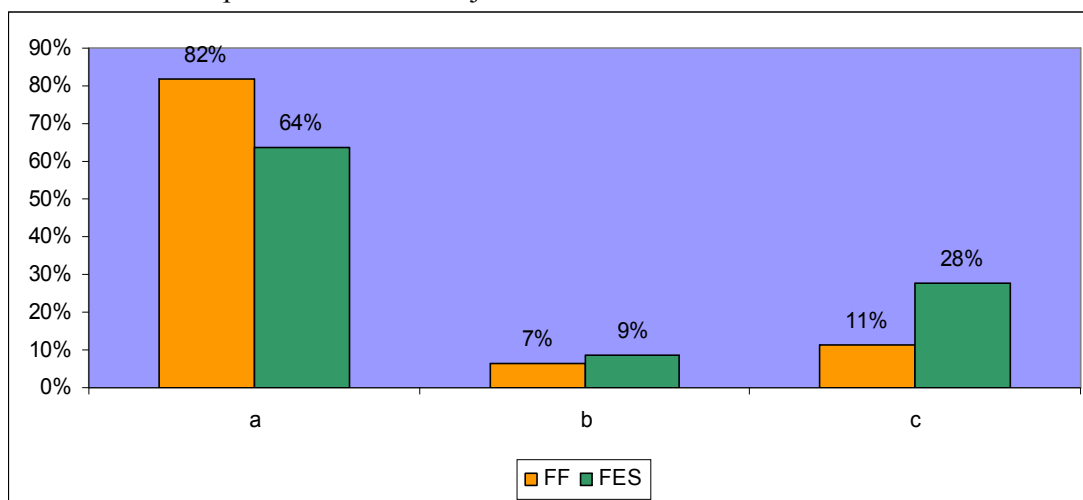
V případě Filosofické fakulty jeden student uvedl, že stěžejní byl pro něj titul, tři studenti zůstali na jiném oboru, protože je začal bavit.

Vyhodnocení otázky č. 6

Tabulka č. 4: Budete pokračovat v navazujícím studiu?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	ano	50	82%	30	64%	80	74%
b	ne	4	7%	4	9%	8	7%
c	ještě nejsem rozhodnutý/á	7	11%	13	28%	20	19%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 4: Budete pokračovat v navazujícím studiu?

Převážná většina respondentů z obou fakult (FF 82%; FES 64%) chce pokračovat v navazujícím studiu a dosáhnout tak titulu Mgr. či Ing. 28% respondentů z FES zatím není zcela rozhodnuto, dotazovaní studenti z FF váhají v 11% případů. 7% respondentů z FF a 9% respondentů z FES pokračovat ve studiu nechce.

1) Studium na vysoké škole

Hypotéza č. 1

Studenti FES si zvolili své studium z důvodu lepšího uplatnění se na trhu práce spíše, než studenti z FF.

H0: Důvod ke studiu na vysoké škole se neliší u studentů FES a FF.

H1: Důvod ke studiu na vysoké škole se liší u studentů FES a FF.

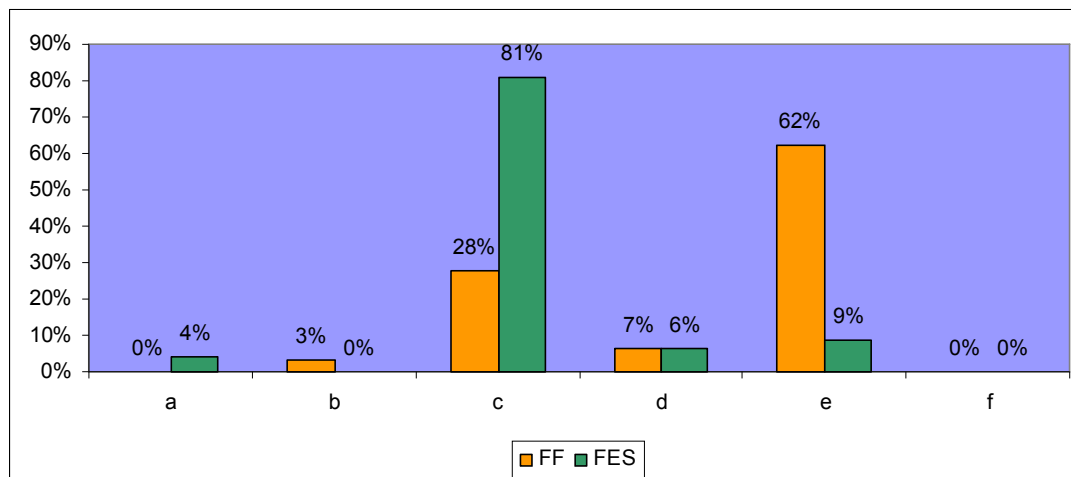
- K této hypotéze se v dotazníku vztahují otázky č. 1 a 5.

Vyhodnocení otázky č. 1

Tabulka č. 5: Z jakého důvodu jste šel/šla na vysokou školu?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	nechtěl/a jsem do práce	0	0%	2	4%	2	2%
b	nemohl/a jsem najít práci	2	3%	0	0%	2	2%
c	vzdělání mi přispěje k nalezení dobré práce	17	28%	38	81%	55	51%
d	chtěl/a jsem titul, je jedno na jakém oboru	4	7%	3	6%	7	6%
e	chtěl/a jsem dál studovat, protože mě baví rozvíjet se	38	62%	4	9%	42	39%
f	jiný důvod	0	0%	0	0%	0	0%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 5: Z jakého důvodu jste šel/šla na vysokou školu?

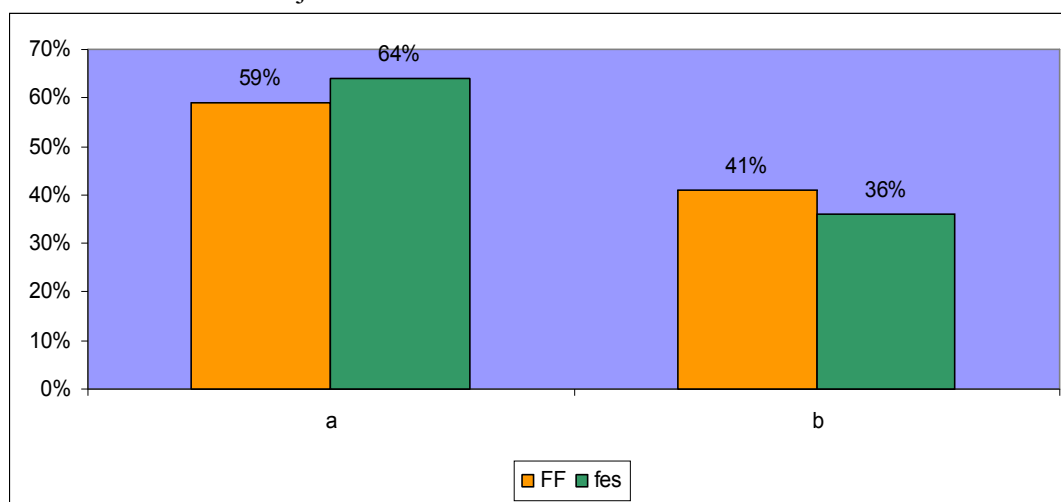
Pro 62% respondentů z Fakulty filosofické byla hlavním důvodem ke studiu na vysoké škole touha rozvíjet svou osobnost (na Fakultě ekonomicko-správní to již bylo 9%). Naopak nejvíce respondentů z Fakulty ekonomicko-správní(81%) se domnívá, že studium jim napomůže zejména při uchycení se na trhu práce, z Filosofické fakulty tento názor sdílí 28% dotazovaných studentů. Jako možný útek před prací vnímá studium 4% dotazovaných z FES, 7% z FF a 6% z FES přiznává, že hlavní motivací pro studium bylo získání titulu. 3% dotazovaných zvolilo následné studium z důvodu nenalezení práce.

Vyhodnocení otázky č. 5

Tabulka č. 6: Vnímáte své současné studium jako nutnost nebo jako možnost sebezdokonalení a rozvoje osobnosti?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	je to spíše nutnost	36	59%	30	64%	66	61%
b	studium je pro mne spíše možnost sebezdokonalení	25	41%	17	36%	42	39%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 6: Vnímáte své současné studium jako nutnost nebo jako možnost sebezdokonalení a rozvoje osobnosti?

59% respondentů z FF vnímá své současné studium jako nutnost, 41% v něm vidí možnost sebezdokonalení. Většina dotazovaných studentů z FES(64%) vnímá studium též jako nutnost, 36% považují studium za oblast, kde se mohou rozvíjet.

2) Studium a zaměstnání

Hypotéza č. 2

Studenti FES se chtějí uplatnit v oboru, který nyní studují spíše, než studenti FF.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na výběr pracovní oblasti.

H1: Studijní zaměření má vliv na výběr pracovní oblasti.

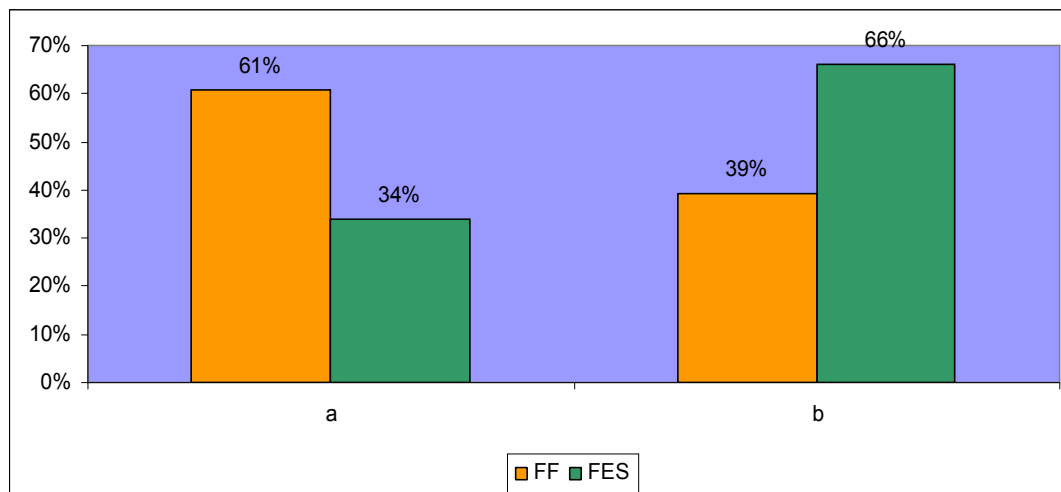
- K této hypotéze se v dotazníku vztahují otázky č. 7, 8 a 9.

Vyhodnocení otázky č. 7

Tabulka č. 7: Máte jasnou představu o svém budoucím zaměstnání?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	ano	37	61%	16	34%	53	49%
b	ne	24	39%	31	66%	55	51%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 7: Máte jasnou představu o svém budoucím zaměstnání?

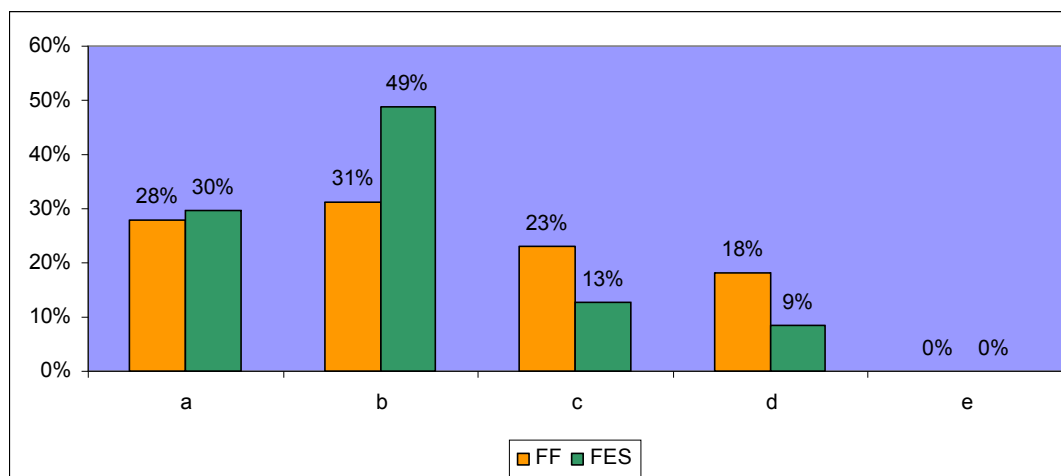
61% respondentů z FF má jasno v tom, jaké zaměstnání by si zvolili po dokončení studia, 39% z nich tuto představu ujasněnu nemá. Naopak většina respondentů z FES(66%) neví, co chce v budoucnu přesně vykonávat za profesi, 34% představu má.

Vyhodnocení otázky č. 8

Tabulka č. 8: Chcete pracovat v oboru, který nyní studujete?

Otázka	Odpověď	FF		FES		CELKEM		
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	
8	a	určitě ano	17	28%	14	30%	31	29%
	b	spíše ano	19	31%	23	49%	42	39%
	c	nevím	14	23%	6	13%	20	19%
	d	spíše ne	11	18%	4	9%	15	14%
	e	určitě ne	0	0%	0	0%	0	0%
Celkem			61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 8: Chcete pracovat v oboru, který nyní studujete?

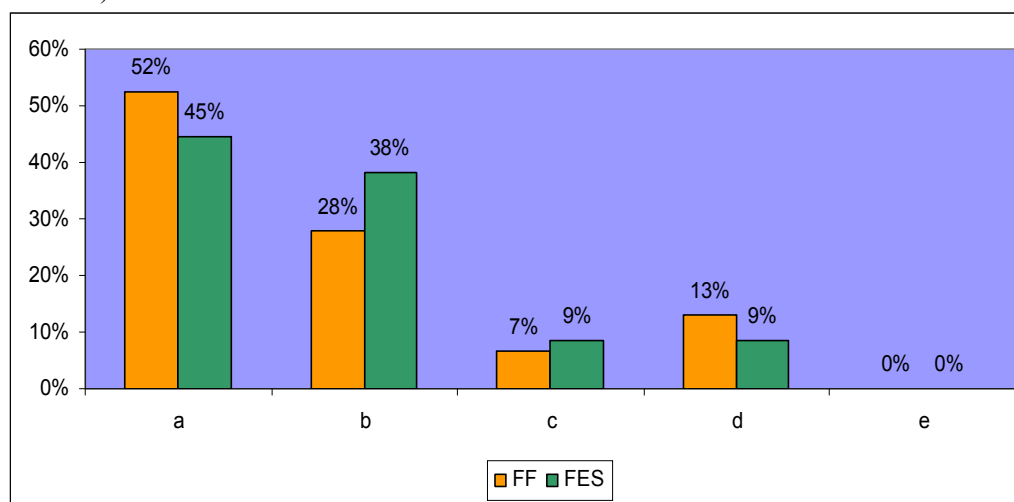
28% respondentů z FF a 30% respondentů z FES jsou přesvědčeni, že chtějí vykonávat práci v oboru, který nyní studují. Spíše se chce svému oboru i v práci věnovat 31% respondentů z FF, více jich je u respondentů z FES(49%). Jisto si není 23% studentů z FF a 13% studentů z FES. U studentů FF se vyskytuje o 9% více respondentů, kteří se nechtějí angažovat ve stejném oboru, který právě studují.

Vyhodnocení otázky č. 9

Tabulka č. 9: Je pro vás vidina dobrého zaměstnání motivací pro studium (vzdělávání se i mimo školu)?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano	32	52%	21	45%	53	49%
b	spíše ano	17	28%	18	38%	35	32%
c	nevím	4	7%	4	9%	8	7%
d	spíše ne	8	13%	4	9%	12	11%
e	určitě ne	0	0%	0	0%	0	0%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 9: Je pro vás vidina dobrého zaměstnání motivací pro studium (vzdělávání se i mimo školu)?

Pro 52% respondentů z FF a 45% z FES je dobrá práce určitě motivací pro vzdělávání se i mimo školu, dalších 28% z FF a 38% z FES taktéž považují dobré zaměstnání za druh motivace. 13% respondentů z FF a 9% z FES dobré zaměstnání jako motivaci pro studium spíše nepovažují.

Hypotéza č. 3

Studenti FES se spíše než studenti FF domnívají, že vysokoškolský titul jim napomůže najít práci.

H0: Studijní zaměření neovlivňuje postoj k vnímání vysokoškolského titulu.

H1: Studijní zaměření ovlivňuje postoj k vnímání vysokoškolského titulu.

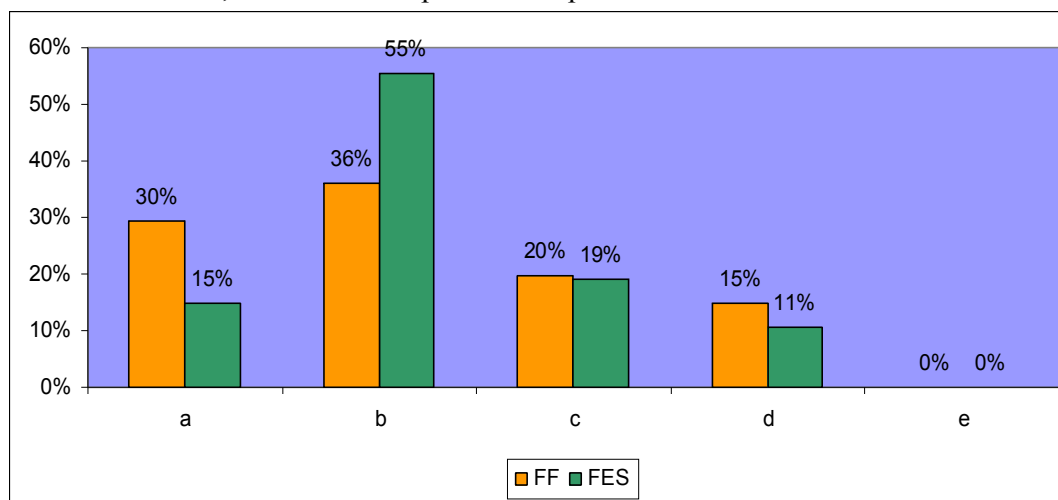
- K této hypotéze se v dotazníku vztahují otázky č. 10 a 11.

Vyhodnocení otázky č. 10

Tabulka č. 10: Věříte, že Vám titul napomůže k lepšímu zaměstnání?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano	18	30%	7	15%	25	23%
b	spíše ano	22	36%	26	55%	48	44%
c	nevím	12	20%	9	19%	21	19%
d	spíše ne	9	15%	5	11%	14	13%
e	určitě ne	0	0%	0	0%	0	0%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 10: Věříte, že Vám titul napomůže k lepšímu zaměstnání?

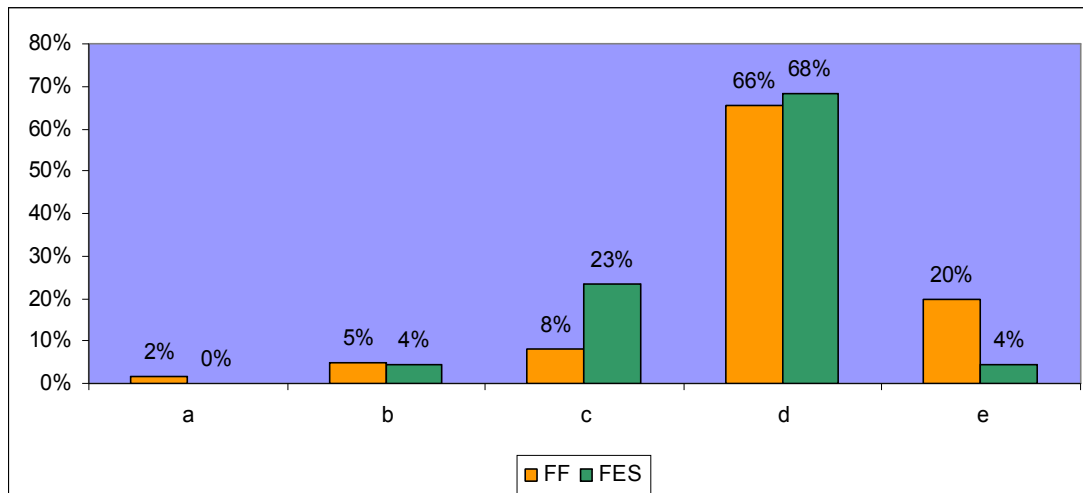
30% dotazovaných z FF věří, že jim titul napomůže k lepšímu zaměstnání, 36% respondentů z FF v to spíše věří. Nadpoloviční většina u respondentů z FES(55%) se domnívá, že jim titul spíše napomůže, 15% z nich je o tom přesvědčena. Vyrovnaný počet respondentů z FF(20%) a z FES(19%) si nejsou v odpovědi jistí.

Vyhodnocení otázky č. 11

Tabulka č. 11: Myslíte si, že byste měl/a stejnou šanci uchytit se v zaměstnání po 5 letech studia, ale bez diplomu, jako v případě řádně ukončeného studia s diplomem(titulem)?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano (určitě stejná šance)	1	2%	0	0%	1	1%
b	spíše ano (spíše stejná šance)	3	5%	2	4%	5	5%
c	nevím	5	8%	11	23%	16	15%
d	spíše ne (spíše menší šance)	40	66%	32	68%	72	67%
e	určitě ne (určitě menší šance)	12	20%	2	4%	14	13%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 11: Myslíte si, že byste měl/a stejnou šanci uchytit se v zaměstnání po 5 letech studia, ale bez diplomu, jako v případě řádně ukončeného studia s diplomem(titulem)?

Převážná část u respondentů z Fakulty filosofické(66%) i z Fakulty ekonomicko-správní(68%) se domnívá, že šance na uchycení se na trhu práce by byla v tomto případě snížena. 20% respondentů z FF je o tom dokonce přesvědčeno. Pouze 5% respondentů z FF a 4% z FES si myslí, že by šance v obou případech byla spíše stejná.

3) Význam zaměstnání

Hypotéza č. 4

Více studentů z FES než z FF považuje práci především za nutnost.

H0: Studijní zaměření neovlivňuje postoj k práci.

H1: Studijní zaměření ovlivňuje postoj k práci.

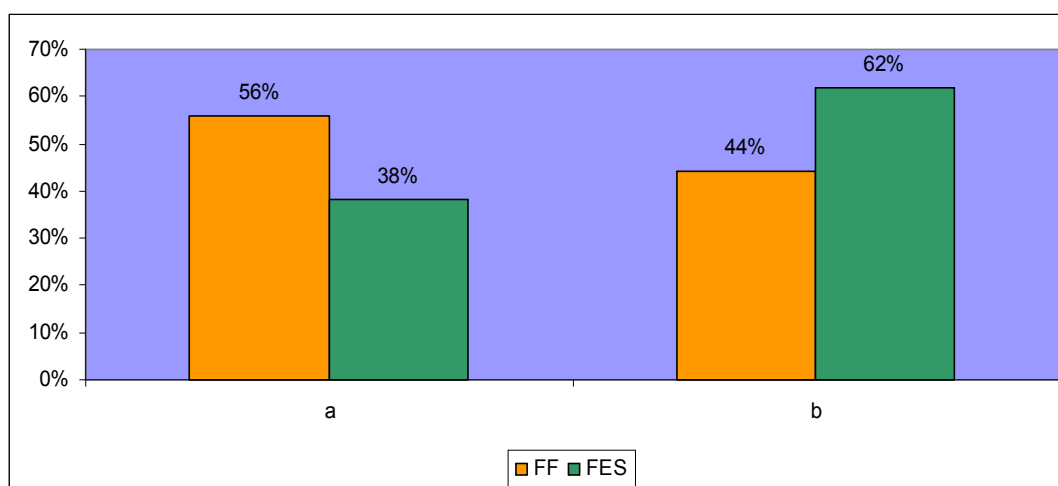
- K této hypotéze se v dotazníku vztahují otázky č. 12,15,18,19 a 22.

Vyhodnocení otázky č. 12

Tabulka č. 12: Pracujete při studiu? Jestli ano, proč? Jestli ne, proč?

Otázka	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
12	a ano	34	56%	18	38%	52	48%
	b ne	27	44%	29	62%	56	52%
Celkem		61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 12: Pracujete při studiu? Jestli ano, proč? Jestli ne, proč?

Většina studentů z Filosofické fakulty (56%) pracují současně se studiem, z Fakulty ekonomicko-správní pracuje naopak menšina (38%).

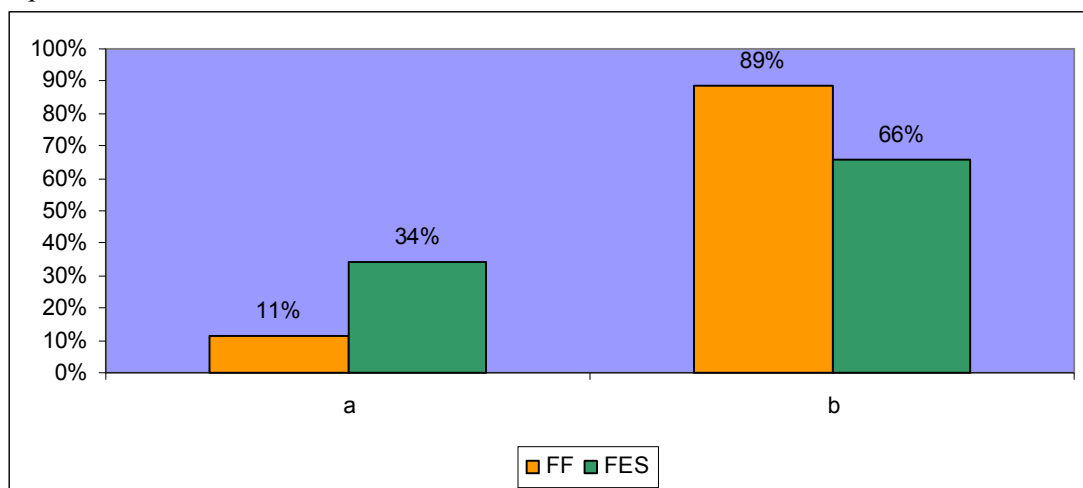
Nejčastěji uváděným důvodem pro práci u studentů z FF je, že se snaží být nezávislí na rodičích a chtějí se osamostatnit. K tomu jim pomáhají právě vlastní finanční prostředky. Druhou nejčastější odpovědí je, že chtějí mít peníze na zábavu nebo chtějí získat praxi do budoucna. Menší zastoupení v odpovědích mají důvody jako: práce mě baví, nechci zahálet nebo žívím se sám/sama. U respondentů z FES jsou odpovědi takřka homogenní. U odpovědi „ne“ se nejčastěji u obou fakult objevovala odpověď, že na práci mimo školu není čas, nebo že nelze skloubit se školním rozvrhem. Dalším častým důvodem byla lenost nebo snaha studovat naplno. Zřídka se objevovaly odpovědi typu „v životě se ještě napracuji“ nebo „pracovat nemusím, rodiče mě živí“.

Vyhodnocení otázky č. 15

Tabulka č. 13: Považujete práci za nutnost, nebo v ní vidíte i možnost sebeuskutečnění a naplnění?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	je to spíše nutnost	7	11%	16	34%	23	21%
b	práce může být i prostředkem k sebeuskutečnění	54	89%	31	66%	85	79%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 13: Považujete práci za nutnost, nebo v ní vidíte i možnost sebeuskutečnění a naplnění?

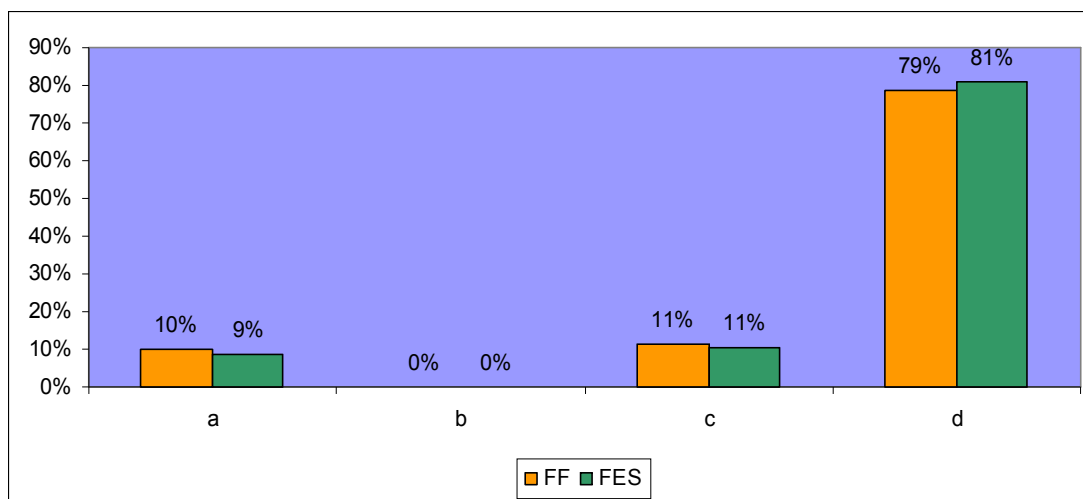
Převážná většina respondentů z FF(89%) vnímá zaměstnání i jako zdroj seberealizace, ne jen k vydělávání peněz. Již menší část, ale stále převážná většina respondentů z FES(66%), vidí v zaměstnání též i možnost seberealizace. Pouhých 11% studentů FF vnímá zaměstnání spíše jako nutnost, kdežto u studentů FES(34%) je tento názor častější.

Vyhodnocení otázky č. 18

Tabulka č. 14: Který z následujících výroků nejlépe vystihuje váš názor?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	zaměstnání je především nutné k vydělávání peněz	6	10%	4	9%	10	9%
b	zaměstnání je především prostředek seberealizace (kde mohu uplatnit své kvality)	0	0%	0	0%	0	0%
c	zaměstnání musí mít pro toho, kdo ho vykonává smysl	7	11%	5	11%	12	11%
d	zaměstnání má být především prostředkem seberealizace, ale pokud se chce člověk uživit, mnohdy musí zvolit jakékoliv zaměstnání bez ohledu na seberealizaci	48	79%	38	81%	86	80%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 14: Který z následujících výroků nejlépe vystihuje váš názor?

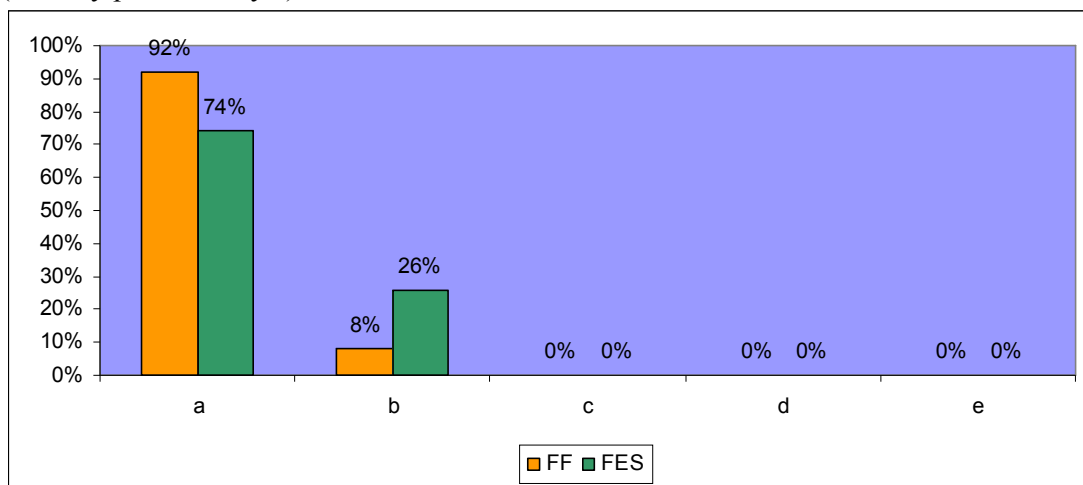
Studenti FF (79%) a studenti FES (81%) se nejčastěji shodli na výroku, že zaměstnání má být prostředkem sebeuskutečnění, avšak v mnohých případech se tak nestává. Druhým nejčastějším názorem u respondentů z obou fakult je, že zaměstnání by mělo být zejména smysluplné. Takto zaměstnání vidí 11% studentů z FF a shodně 11% studentů z FES. Třetí v pořadí byl zastáván názor, že zaměstnání je především nutnost k získání finančních prostředků. Tuto možnost volilo 10% studentů FF a 9% studentů FES.

Vyhodnocení otázky č. 19

Tabulka č.15: Chtěl/a byste v budoucnu vykonávat profesi, která by vás vnitřně naplňovala (měla by pro Vás smysl)?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano	56	92%	35	74%	91	84%
b	spíše ano	5	8%	12	26%	17	16%
c	nevím	0	0%		0%	0	0%
d	spíše ne	0	0%		0%	0	0%
e	určitě ne	0	0%		0%	0	0%
	CELKEM	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 15: Chtěl/a byste v budoucnu vykonávat profesi, která by vás vnitřně naplňovala (měla by pro Vás smysl)?

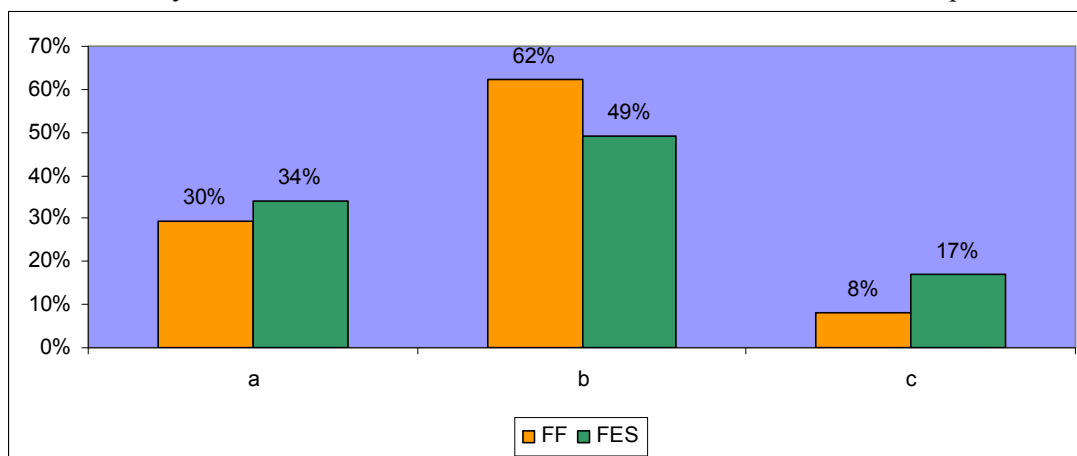
Všichni studenti FF i FES odpověděli v této otázce kladně. Převážná většina dotazovaných studentů FF(92%) zcela jistě chce v budoucnu vykonávat profesi, jež by měla smysl a přinášela jim pocit naplnění. Stejně tak převážná většina respondentů z FES(74%) odpověděla s určitostí kladně. Zbývá část dotazovaných studentů FF(8%) a 26% studentů FES odpověděla spíše ano.

Vyhodnocení otázky č. 22

Tabulka č. 16: Myslíte, že v budoucnu budete dělat zaměstnání, které vás bude naplňovat?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	myslím, že ano	18	30%	16	34%	34	36%
b	myslím, že ne	38	62%	23	49%	61	64%
c	nevím	5	8%	8	17%		0%
	Celkem	61	100	47	100	95	100

Graf č. 16: Myslíte, že v budoucnu budete dělat zaměstnání, které vás bude naplňovat?

V této otázce byli respondenti vyzváni, aby uvedli reálnou možnost pro získání naplňující práce a projevila se určitá skepse. 62% studentů FF a 49% studentů FES se domnívá, že v budoucnu nebudou vykonávat práci dle jejich představ. Menší část studentů FF(30%) a studentů FES (34%) si myslí, že budou vykonávat pro ně žádoucí práci a 8% studentů FF a 17% studentů FES nechce odhadovat.

4) Osobní přístup k práci

Hypotéza č. 5

Více studentů z FES upřednostňuje lépe placené zaměstnání před zaměstnáním, ve kterém se mohou seberealizovat.

H0: Studium na příslušné fakultě neovlivňuje sklon k upřednostňování lépe placeného zaměstnání před zaměstnáním s možností seberealizace.

H1: Studium na příslušné fakultě ovlivňuje sklon k upřednostňování lépe placeného zaměstnání před zaměstnáním s možností seberealizace.

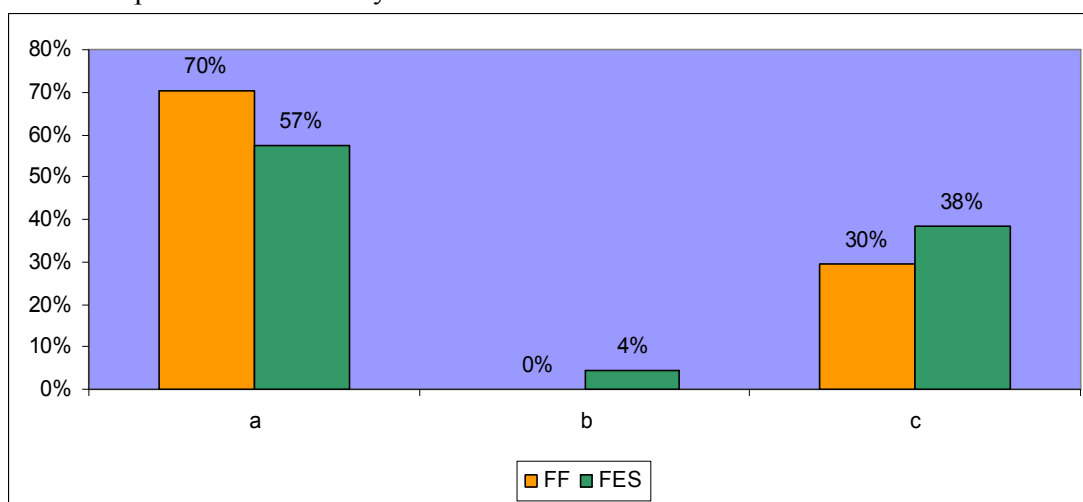
- K této hypotéze se v dotazníku vztahují otázky č. 13, 14, 16, 17 a 24.

Vyhodnocení otázky č. 13

Tabulka č. 17: Vykonával/a byste profesi, kterou nemáte rád/a, jen za účelem získání finančních prostředků na živobytí?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	ano	43	70%	27	57%	70	65%
b	ne	0	0%	2	4%	2	2%
c	nevím	18	30%	18	38%	36	33%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 17: Vykonával/a byste profesi, kterou nemáte rád/a, jen za účelem získání finančních prostředků na živobytí?

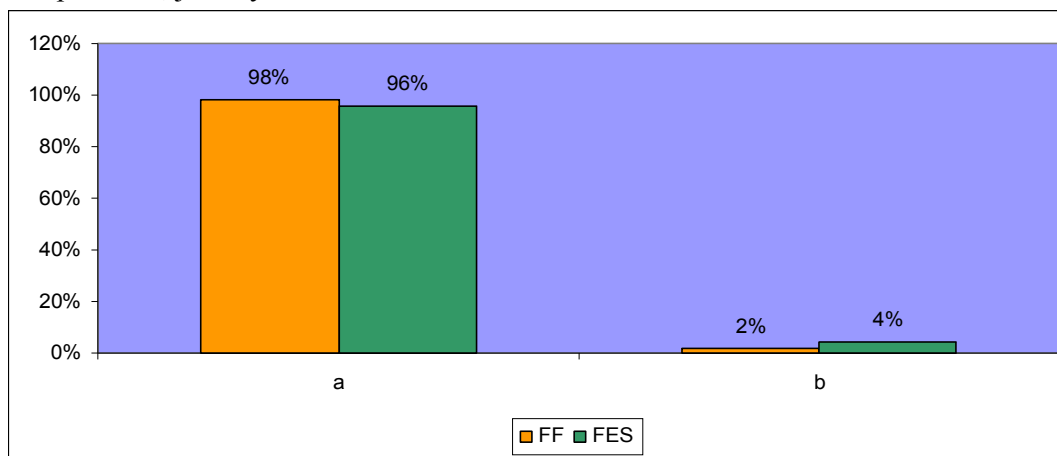
Převážná část studentů FF (70%) uvedla, že by kvůli zajištění podmínek na živobytí setrvala v práci, kterou nemá ráda. Nikdo z dotazovaných z FF nezvolil možnost, že by kvůli živobytí nepracovali i na nelibé pozici. Stejně tak většina z dotazovaných studentů FES (57%) odpovídala na otázku kladně a pouze 4% studentů FES zvolily zápornou odpověď. 30% studentů z FF a 38% z FES nevědí, jak by se v dané situaci rozhodlo.

Vyhodnocení otázky č. 14

Tabulka č. 18: Kdybyste měl/a zvolit mezi zaměstnáním, které by vás bavilo (naplňovalo), ale bylo méně placené a zaměstnáním, které je výborně placené, ale už by vás nenaplňovalo, jaké byste zvolil/a?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	raději budu dělat to, co mě naplňuje (kde se mohu realizovat) za méně peněz	60	98%	45	96%	105	97%
b	raději budu dělat i to, co mě nenaplňuje, jen abych měl/a peníze	1	2%	2	4%	3	3%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 18: Kdybyste měl/a zvolit mezi zaměstnáním, které by vás bavilo (naplňovalo), ale bylo méně placené a zaměstnáním, které je výborně placené, ale už by vás nenaplňovalo, jaké byste zvolil/a?

V obou skupinách respondenti nejvíce odpovídali, že by raději vykonávali profesi, kde se mohou realizovat i kdyby plat byl nižší, než profesi, kde by možnost seberealizace neměli. Tuto odpověď zvolilo 98% studentů z filosofické fakulty a 96% studentů z fakulty ekonomicko-správní. Profesi, která by nenabízela možnost seberealizace, ale byly lépe placená zvolilo 2% studentů z FF a 4% studentů z FES.

Vyhodnocení otázek č. 16 a 17

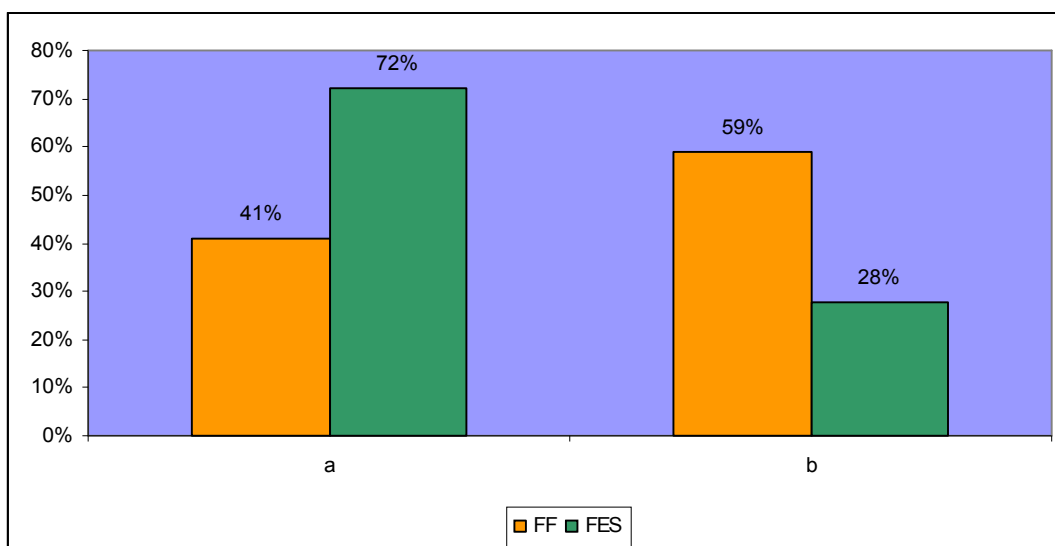
Tabulka č. 19: Jaké povolání byste si vybral/a bez ohledu na plat?

Jaké povolání byste si vybral/a s ohledem na mzdu?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	VOLILI BY JINAK	25	41%	34	72%	59	55%
b	VOLILI BY STEJNĚ	36	59%	13	28%	49	45%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 19: Jaké povolání byste si vybral/a bez ohledu na plat?

Jaké povolání byste si vybral/a s ohledem na mzdu?

59% studentů FF by ve většině případů volili stejné zaměstnání s ohledem i bez ohledu na platové podmínky, naopak většina studentů FES(72%) by volilo pozici jinou. U obou zkoumaných skupin se nejčastěji jednalo o zaměstnání v oboru, který studují. V otázce č. 16 se mezi respondenty z FES nejčastěji objevovaly tyto pozice: práce v administrativě (nejčastěji asistent/ka vedoucího), zaměstnání ve státní správě. S ohledem na mzdu se u studentů FES nejčastěji objevovaly vedoucí pozice obecně, konkrétněji pak manažer/ka, ředitel/ka. V menším zastoupení se objevovala tato zaměstnání: účetní, kadeřnice, herečka, zpěvačka, učitelka.

U studentů FF se s ohledem na mzdu nejčastěji jednalo o pozici sociální pracovník/pracovnice, výchovný poradce/výchovná poradkyně, učitel/ka či obecně práce s dětmi. Zaměstnání s ohledem na mzdu se často shodovalo s předešlou odpovědí, tedy by volili stejně. V ostatních případech se jednalo o tyto práce: učitel/ka, probační

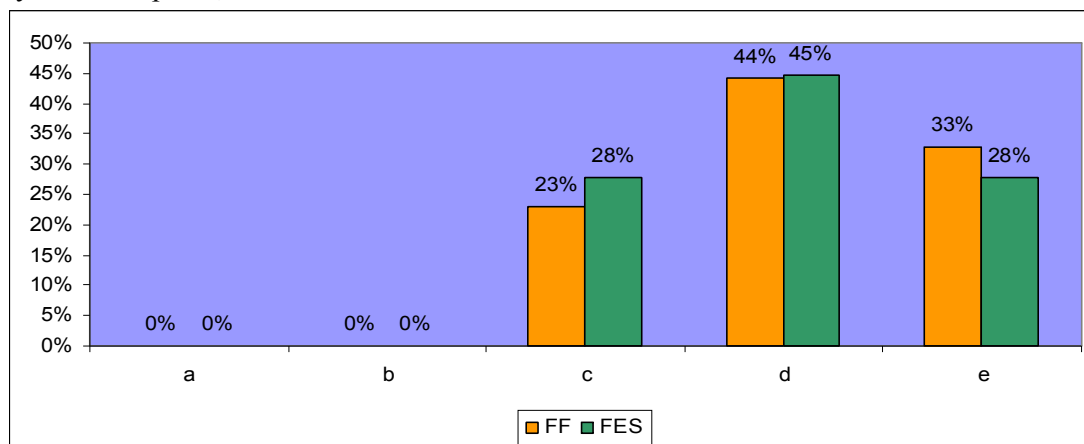
pracovník/pracovnice, administrativa, ředitel/ka banky, fyzioterapeut. V menším zastoupení se objevovala zaměstnání jako kadeřnice, svatební koordinátorka, public relations.

Vyhodnocení otázky č. 24

Tabulka č. 20: Kdybyste vyhrál/a (eventuelně jinak získala) velkou sumu peněz, vzdal/a byste se své práce, která Vás baví?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano	0	0%	0	0%	0	0%
b	spíše ano	0	0%	0	0%	0	0%
c	nevím	14	23%	13	28%	27	25%
d	spíše ne	27	44%	21	45%	48	44%
e	určitě ne	20	33%	13	28%	33	31%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 20: Kdybyste vyhrál/a (eventuelně jinak získala) velkou sumu peněz, vzdal/a byste se své práce, která Vás baví?

Většina studentů z FF(44%) i z FES (45%) uvedla, že by se spíše nevzdala zaměstnání, které je baví, i kdyby již nemusela pracovat z finančních důvodů. O něco menší část studentů z FF(33%) i studentů z FES (28%) se zaručila, že by se práce, která je baví určitě nevzdala. Zbývá část studentů z FF (23%) a z FES (28%) uvedlo, že neví, jak by se v takové situaci zachovalo.

5) Negativní jevy spojené se zaměstnáním

Hypotéza č. 6

Studenti FF cítí nejistotu z nenalezení požadované práce více, nežli studenti FES.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na pocíťovanou nejistotu z nenalezení požadované práce.

H1: Studijní zaměření má vliv na pocíťovanou nejistotu z nenalezení požadované práce.

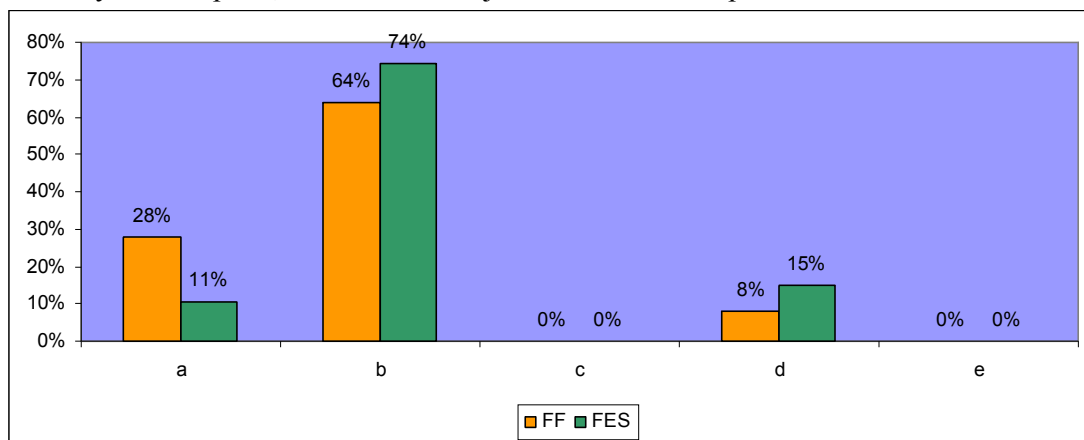
➤ K této hypotéze se v dotazníku vztahuje otázka č. 23.

Vyhodnocení otázky č. 23

Tabulka č. 21: Máte strach, že v budoucnu nenajdete místo, které byste chtěl/a a budete muset vykonávat práci, kterou nechcete jen kvůli finančním prostředkům?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano	17	28%	5	11%	22	20%
b	spíše ano	39	64%	35	74%	74	69%
c	nevím	0	0%	0	0%	0	0%
d	spíše ne	5	8%	7	15%	12	11%
e	určitě ne	0	0%	0	0%	0	0%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 21: Máte strach, že v budoucnu nenajdete místo, které byste chtěl/a a budete muset vykonávat práci, kterou nechcete jen kvůli finančním prostředkům?

Převážná část studentů FF i FES neskrývá své obavy z možnosti, že budou muset vykonávat profesi, kterou nechtějí jen za účelem výdělku. 28% studentů z FF s určitostí odpovědělo, že by strach mělo, 64% studentů FF odpovědělo méně odhodlaně, ale spíše

by strach měli. Stejně tak se strach projevil i u Fakulty ekonomicko-správní a 11% strach určitě má, 74% studentů strach spíše má. 8% studentů FF a 15% studentů FES se s obavami spíše nepotýká.

Hypotéza č. 7

Studenti FF by požádali o odbornou pomoc v krizové situaci spíše, než studenti FES.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na odhodlání požádat o pomoc odborníka.

H1: Studijní zaměření má vliv na odhodlání požádat o pomoc odborníka.

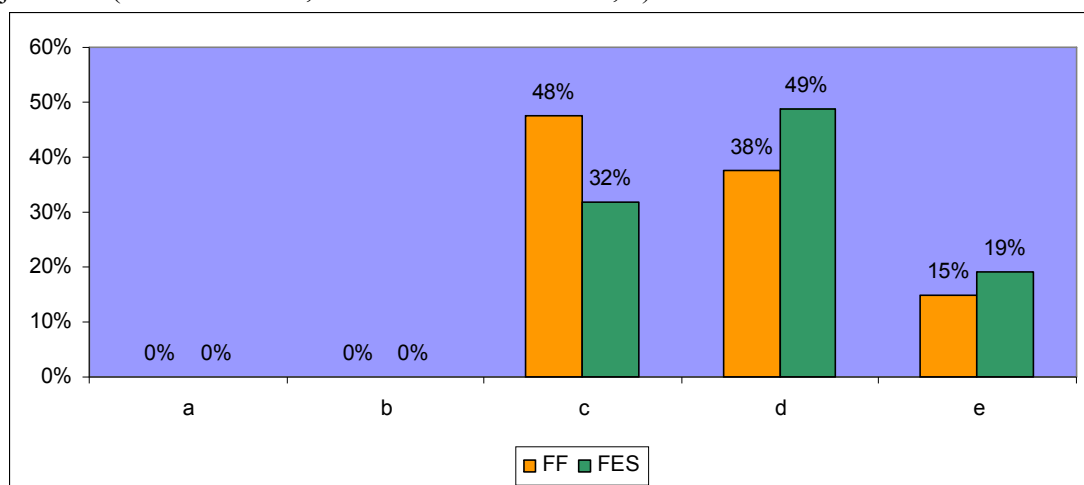
➤ K této hypotéze se v dotazníku vztahuje otázka č. 20 a 21.

Vyhodnocení otázky č. 20

Tabulka č. 22: Kdybyste dlouhou dobu nemohl/a nalézt zaměstnání a byl/a ve finanční tísní (hrozilo Vám např. bezdomovectví), uchýlil/a byste se k nezákonnému jednání? (drobné krádeže, nezákonné obchodování,...)

Otázka	Odpověď	FF		FES		CELKEM		
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%	
20	a	určitě ano	0	0%	0	0%	0	0%
	b	spíše ano	0	0%	0	0%	0	0%
	c	nevím	29	48%	15	32%	44	41%
	d	spíše ne	23	38%	23	49%	46	43%
	e	určitě ne	9	15%	9	19%	18	17%
Celkem			61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 22: Kdybyste dlouhou dobu nemohl/a nalézt zaměstnání a byl/a ve finanční tísní (hrozilo Vám např. bezdomovectví), uchýlil/a byste se k nezákonnému jednání? (drobné krádeže, nezákonné obchodování,...)

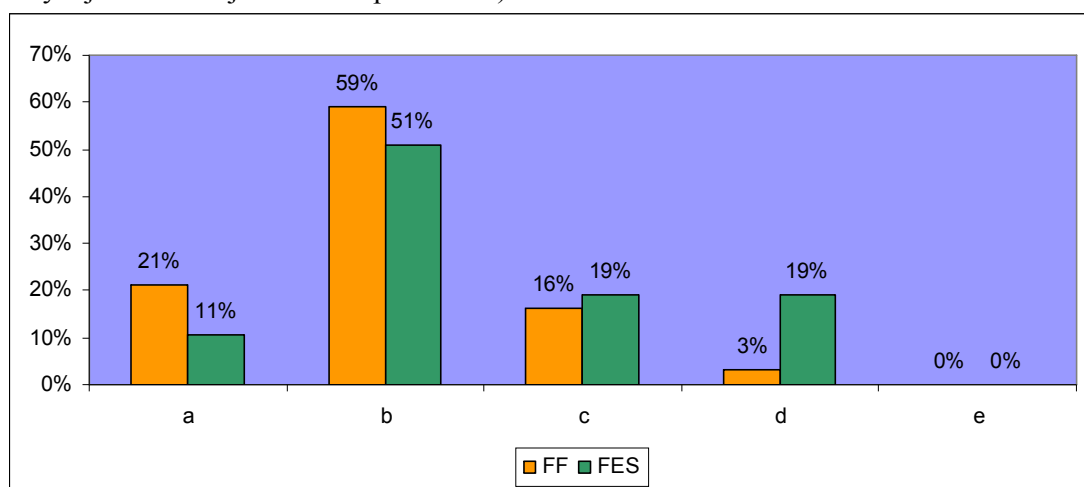
48% studentů FF nemůže s určitostí říci, zda by se v kritickém případě neuchýlili k nezákonnému jednání. 38% z nich by se spíše nedopustilo nezákonného jednání a 15% se domnívá, že by se určitě ničeho takového nedopustilo. U studentů FES jsou odpovědi podobné, ale s větší jistotou tvrdí, že by se k nezákonnému jednání v krajní situaci spíše neodhodlali (49%), s určitostí to tvrdí 19% z nich. 32% dotazovaných studentů FES neví, zda by je krizová situace dohnala k takovému jednání.

Vyhodnocení otázky č. 21

Tabulka č. 23: Pokud byste byl/a v pro Vás bezvýhodné situaci, bez zaměstnání a bez možnosti získat peníze, vyhledal/a byste odbornou pomoc? (organizace, které se zabývají návratem jedince do společnosti)?

	Odpověď	FF		FES		CELKEM	
		Četnost	%	Četnost	%	Četnost	%
a	určitě ano	13	21%	5	11%	18	17%
b	spíše ano	36	59%	24	51%	60	56%
c	nevím	10	16%	9	19%	19	18%
d	spíše ne	2	3%	9	19%	11	10%
e	určitě ne	0	0%	0	0%	0	0%
	Celkem	61	100%	47	100%	108	100%

Graf č. 23: Pokud byste byl/a v pro Vás bezvýhodné situaci, bez zaměstnání a bez možnosti získat peníze, vyhledal/a byste odbornou pomoc? (organizace, které se zabývají návratem jedince do společnosti)?

Více než polovina dotazovaných studentů z obou fakult (FF-59%, FES 51%) by v bezvýhodné situaci vyhledala odbornou pomoc, s jistotou to však tvrdí 21% respondentů z FF a 11% respondentů z FES. Jen 3% respondentů z FF a 19% respondentů z FES by se nejspíše neodhodlalo k hledání pomoci v odpovědné

organizaci. 16% odpovídajících studentů FF a 19% z Fakulty ekonomicko-správní neví, jestli by pomoc vyhledalo.

5.6.2 Srovnání výsledků a statistické vyhodnocení hypotéz

V otázkách, ve kterých respondenti mohli odpovědět čtyřmi možnými způsoby odpovědi - rozhodně ano, spíše ano, spíše ne, rozhodně ne, byly sloučeny odpovědi „rozhodně ano“ a „spíše ano“ do „ano“ a odpovědi „rozhodně ne“ a „spíše ne“ do „ne“. Zvláštní varianta byla „nevím“. Tento postup při statistickém vyhodnocování byl zvolen z důvodu průkaznějších výsledků v porovnání respondentů z Fakulty filosofické a Fakulty ekonomicko-správní. Z důvodu malého zastoupení některých odpovědí v otázce č. 1 byly varianty „a“ až „e“ sloučeny do dvou významných skupin dle motivace. Varianty a,b,c,d které vyjadřují pohnutku "zvenčí" byly sloučeny do "a" a možnost "e" byla ponechána pod označením „b“ jako zástupce vnitřní motivace. Varianta f byla zcela vyřazena z důvodu nulové četnosti. Taktéž u otázky č. 23 byla ve statistickém ověřování hypotéz z důvodu nulové četnosti vyřazena odpověď „nevím“. V předchozím tabulkovém a grafovém znázornění jsou tyto odpovědi vyhodnoceny jednotlivě.

Získané výsledky jsou statisticky zpracovány pomocí kontingenčních tabulek, kde se porovnávají očekávané a empirické četnosti a zjišťuje se závislost proměnných. Hypotézy č. 1-7 byly testovány podle testového kritéria chí kvadrát (χ^2) na hladině významnosti α : 0,05.

Hypotéza č.1

Studenti z FES si zvolili své studium z důvodu lepšího uplatnění se na trhu práce spíše než studenti z FF.

H0: Důvod ke studiu na vysoké škole se neliší u studentů FES a FF.

H1: Důvod ke studiu na vysoké škole se liší u studentů FES a FF.

Hypotéza č. 1 je testována otázkou v dotazníku č. 1.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	a	b	Celkem
FF	23	38	61
FES	43	4	47
Celkem	66	42	108

Zdroj: vlastní průzkum

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	a	b	Celkem
FF	37,28	23,72	61
FES	28,72	18,28	47
Celkem	66	42	108

Zdroj: vlastní průzkum

$$\alpha = 0,05$$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

$$TK: 32,322$$

$$KH: 3,841$$

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupeň volnosti 1, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| > KH \rightarrow H_0$ se nepřijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H_0) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme hypotézu H_1 , která nám říká, že zde určitá závislost existuje.

Závěr: Studenti z FES si zvolili své studium z důvodu lepšího uplatnění se na trhu práce spíše než studenti z FF.

Hypotéza č. 1 byla statisticky podpořena.

Hypotéza č. 2

Studenti FES se chtějí uplatnit v oboru, který nyní studují spíše, než studenti FF.

H_0 : Studijní zaměření nemá vliv na výběr pracovní oblasti.

H_1 : Studijní zaměření má vliv na výběr pracovní oblasti.

Hypotéza č. 2 je testována otázkou v dotazníku č. 8.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	ano	ne	nevím	Celkem
FF	36	11	14	61
FES	37	4	6	47
Celkem	73	15	20	108

Zdroj: vlastní průzkum

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	ano	ne	nevím	Celkem
FF	41,23	8,47	11,3	61
FES	31,77	6,53	8,7	47
Celkem	73	15	20	108

Zdroj: vlastní průzkum

$$\alpha = 0,05$$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

$$TK: 4,743$$

$$KH: 5,991$$

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupně volnosti 2, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| < KH \rightarrow H_0$ se přijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H_0) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme.

Závěr: Studenti FES se nechtějí uplatnit v oboru, který nyní studují spíše, než studenti FF.

Hypotéza č. 2 nebyla statisticky podpořena.

Hypotéza č. 3

Studenti FES se spíše než studenti FF domnívají, že vysokoškolský titul jim napomůže najít práci.

H_0 : Studijní zaměření neovlivňuje postoj k vnímání vysokoškolského titulu.

H_1 : Studijní zaměření ovlivňuje postoj k vnímání vysokoškolského titulu.

Hypotéza č. 3 je testována otázkou v dotazníku č.10.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	ano	ne	nevím	Celkem
FF	40	9	12	61
FES	33	5	9	47
Celkem	73	14	21	108

Zdroj: vlastní průzkum

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	ano	ne	nevím	Celkem
FF	41,23	7,91	11,86	61
FES	31,77	6,9	9,14	47
Celkem	73	14	21	108

Zdroj: vlastní průzkum

$$\alpha = 0,05$$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

$$TK: 0,433$$

$$KH: 5,991$$

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupně volnosti 2, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| < KH \rightarrow H_0$ se přijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H_0) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme.

Závěr: Studenti FES se spíše než studenti FF nedomnívají, že vysokoškolský titul jim napomůže najít práci.

Hypotéza č. 3 nebyla statisticky podpořena.

Hypotéza č. 4

Studenti FES považují práci především za nutnost spíše, než studenti FF.

H_0 : Studijní zaměření neovlivňuje postoj k práci.

H_1 : Studijní zaměření ovlivňuje postoj k práci.

Hypotéza č. 4 je testována otázkou v dotazníku č.15.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	spíše nutnost	i seberealizace	Celkem
FF	7	54	61
FES	16	31	47
Celkem	23	85	108

Zdroj: vlastní průzkum

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	spíše nutnost	i seberealizace	Celkem
FF	12,99	48,01	61
FES	10,1	36,99	47
Celkem	23	85	108

Zdroj: vlastní průzkum

$$\alpha = 0,05$$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

$$TK: 8,064$$

$$KH: 3,841$$

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupeň volnosti 1, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| > KH \rightarrow H_0$ se nepřijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H_0) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme hypotézu H_1 , která nám říká, že zde určitá závislost existuje.

Závěr: Studenti FES považují práci především za nutnost spíše, než studenti FF.

Hypotéza č. 4 byla statisticky podpořena.

Hypotéza č. 5

Více studentů FES upřednostňuje lépe placené zaměstnání před zaměstnáním, ve kterém se mohou seberealizovat.

H0: Studijní zaměření neovlivňuje sklon k upřednostňování lépe placeného zaměstnání před zaměstnáním s možností seberealizace.

H1: Studijní zaměření ovlivňuje sklon k upřednostňování lépe placeného zaměstnání před zaměstnáním s možností seberealizace.

Hypotéza č. 5 je testována otázkou v dotazníku č.14.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	a	b	Celkem
FF	60	1	61
FES	45	2	47
Celkem	105	3	108

Zdroj: vlastní průzkum

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	a	b	Celkem
FF	59,31	1,69	61
FES	45,69	1,31	47
Celkem	105	3	108

Zdroj: vlastní průzkum

$\alpha = 0,05$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

TK: 0,664

KH: 3,841

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupeň volnosti 1, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| < KH \rightarrow H_0$ se přijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H0) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme.

Závěr: Více studentů z FES neupřednostňuje lépe placené zaměstnání před zaměstnáním, ve kterém se mohou seberealizovat.

Hypotéza č. 5 nebyla statisticky podpořena.

Hypotéza č. 6

Studenti FF cítí nejistotu z nenalezení požadované práce spíše, než studenti FES.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na pociťovanou nejistotu z nenalezení požadované práce.

H1: Studijní zaměření má vliv na pociťovanou nejistotu z nenalezení požadované práce.

Hypotéza č. 6 je testována otázkou v dotazníku č. 23.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	ano	ne	Celkem
FF	56	5	61
FES	40	7	47
Celkem	96	12	108

Zdroj: vlastní průzkum

pozn.: z důvodu nulové četnosti u odpovědi „nevím“, byla tato možnost vyřazena ze statistického ověřování

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	ano	ne	celkem
FF	54,22	6,78	61
FES	41,78	5,22	47
celkem	96	12	108

Zdroj: vlastní průzkum

pozn.: z důvodu nulové četnosti u odpovědi „nevím“, byla tato možnost vyřazena ze statistického ověřování

$$\alpha = 0,05$$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

$$TK: 1,209$$

$$KH: 3,841$$

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupeň volnosti 1, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| < KH \rightarrow H_0$ se přijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H0) o nezávislosti jednotlivých znaků nezamítáme.

Závěr: Studenti FF necítí nejistotu z nenalezení požadované práce více, než studenti FES.

Hypotéza č. 6 nebyla statisticky podpořena.

Hypotéza č. 7

Studenti FF by požádali o odbornou pomoc v krizové situaci spíše, než studenti FES.

H0: Studijní zaměření nemá vliv na rozhodnutí požádat o pomoc odborníka.

H1: Studijní zaměření má vliv na rozhodnutí požádat o pomoc odborníka.

Hypotéza č. 7 je testována otázkou v dotazníku č. 21.

Pomocná tabulka pozorovaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Skutečné četnosti	ano	ne	nevím	Celkem
FF	49	2	10	61
FES	29	9	9	47
Celkem	78	11	19	108

Zdroj: vlastní průzkum

Pomocná tabulka očekávaných četností pro výpočet chí kvadrát testu

Očekávané četnosti	ano	ne	nevím	Celkem
FF	44,06	6,21	10,73	61
FES	33,94	4,79	8,27	47
Celkem	78	11	19	108

Zdroj: vlastní průzkum

$\alpha = 0,05$

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

TK: 7,941

KH: 5,991

(podle tabulky χ^2 -rozložení, stupeň volnosti 2, při hladině významnosti $\alpha = 0,05$)

$|TK| > KH \rightarrow H_0$ se nepřijímá

Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H0) o nezávislosti jednotlivých znaků zamítáme a přijímáme hypotézu H1, která nám říká, že zde určitá závislost existuje.

Závěr: Studenti FF by požádali o odbornou pomoc v krizové situaci spíše, než studenti FES.

Hypotéza č. 7 byla statisticky podpořena.

5.7 *Souhrn*

První část výzkumu, kvantitativní šetření pomocí dotazníkové metody, nám potvrdila či vyvrátila předem stanovené hypotézy, které vycházejí z výzkumných otázek. Zde si zjištěné závěry uvedeme pouze strukturovaně, více se k nim vrátíme v souhrnné interpretaci.

- Hypotéza č. 1 byla statisticky podpořena.

Studenti z FES si zvolili své studium z důvodu lepšího uplatnění se na trhu práce spíše než studenti z FF.

- Hypotéza č. 2 nebyla statisticky podpořena.

Studenti FES se nechtějí uplatnit v oboru, který nyní studují spíše, než studenti FF.

- Hypotéza č. 3 nebyla statisticky podpořena.

Studenti FES se spíše než studenti FF nedomnívají, že vysokoškolský titul jim napomůže najít práci.

- Hypotéza č. 4 byla statisticky podpořena.

Studenti FES považují práci především za nutnost spíše, než studenti FF.

- Hypotéza č. 5 nebyla statisticky podpořena.

Více studentů z FES neupřednostňuje lépe placené zaměstnání před zaměstnáním, ve kterém se mohou seberealizovat.

- Hypotéza č. 6 nebyla statisticky podpořena.

Studenti FF necítí nejistotu z nenalezení požadované práce více, než studenti FES.

- Hypotéza č. 7 byla statisticky podpořena.

Studenti FF by požádali o odbornou pomoc v krizové situaci spíše, než studenti FES.

6 Kvalitativní výzkum

Tato část výzkumného projektu navazuje na kvantitativní šetření. Z části se snaží o ověření již získaných dat a zároveň o doplnění dalšími informacemi z hlediska postojů a názorů dotazovaného. Z hlediska malého vzorku respondentů nelze tato získaná data zobecňovat na celou populaci studentů Filosofické fakulty a Fakulty ekonomicko-správní, pokouší se pouze o vhled a přiblížení postojů dotazovaných studentů.

6.1 Výzkumná metoda

Jako metoda sběru dat byl použit řízený rozhovor s polouzavřenými otázkami. Respondenti odpovídali na předem připravené otázky z dotazníku, který byl použit v kvantitativním výzkumném šetření. Rozhovory byly provedeny individuálně a jejich délka byla přibližně 20 minut.

6.2 Cíl a stanovení výzkumných otázek

Hlavním cílem kvalitativního výzkumného šetření je doplnit stanovené hypotézy. Kvalitativní údaje jsou použity pro vyjasnění kvantitativně odvozených závěrů a nabízejí tak hlubší vhled do zkoumané problematiky.

Základními výzkumnými otázkami jsou:

- *Jaký vztah mají studenti ke studiu na vysoké škole?*
- *Má studium vliv na vnímání významu zaměstnání? (Jak vnímá význam zaměstnání student FF a student FES?)*
- *Co očekává od svého zaměstnání student Filosofické fakulty a co student Fakulty ekonomicko-správní?*
- *Jaký pohled mají na možnost seberealizace v zaměstnání v současné době?*

Vedlejší výzkumná otázka:

- *Mohou se projevit negativní jevy související se zaměstnáním?*

6.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek byl zvolen záměrně a je tvořen 4 respondenty z obou fakult. 2 respondenti z Fakulty filosofické a 2 z Fakulty ekonomicko-správní. Pro rozhovor jsem zvolila 4 ženy (při výběru pohlaví bylo přihlédnuto ke kvantitativní části výzkumu, ze kterého vycházím, kde je převážná většina respondentů tvořena ženami.) K výběru jsem zvolila následující kritéria. 1) ženské pohlaví, 2) studentka Fakulty filosofické nebo Fakulty ekonomicko-správní, 3) věk 20-24 let.

Vzhledem k tomu, že sama studuji na Univerzitě Pardubice, v rámci několika předmětů jsem měla možnost seznámit se s lidmi z nižších ročníků i jiných oborů a fakult. Při oslovení 2 studentů z Filosofické fakulty a 2 studentů z Fakulty ekonomicko-správní jsem dostala svolení k uskutečnění rozhovoru. Jedná se tedy o dostupný výběr.

Jelikož se jedná o respondenty v přibližně stejné věkové kategorii, studující na stejné univerzitě a zároveň o mé přátele, nebo přátel mých přátel, rozhovor probíhal v uvolněné atmosféře.

Respondenti byli seznámeni s cíli mé diplomové práce, s průběhem rozhovoru a byli ujištěni, že rozhovor je anonymní, tudíž nikde nebudou sdělovány jejich osobní údaje. Respondenti si zároveň mohli zvolit místo, kde bude rozhovor probíhat. Po ujištění, že průběh rozhovoru nebude trvat déle než 20 minut zvolili neutrální zázemí kavárny nedaleko od univerzitního kampusu. Rozhovory byly ihned zaznamenávány do notebooku a i přes jejich malý rozsah byly se svolením respondentů nahrány na diktafon pro případ, že bych se chtěla v průběhu výzkumu ujistit o odpovědi.

Účastníkům výzkumu byl předložen dotazník s možnostmi odpovědí. Otázky jsem pokládala verbálně a během rozhovoru mohli do písemnosti nahlížet s tím, že pokud nebudou něčemu rozumět, mohou se zeptat a pokud budou chtít rozvést svou odpověď samozřejmě též mohou. Rozhovory probíhaly bez komplikací, otázkám bylo správe porozuměno a studenti často neměli potřebu své odpovědi dále rozvádět.

6.4 Osobní data respondentů

Tento úsek nabízí stručný popis osob, se kterými byl vykonán řízený rozhovor. Jména jsou záměrně pozmeněna z důvodu zachování anonymity. Ostatní údaje odpovídají skutečnosti.

1. respondent

Karolína, 22 let

- studentka Fakulty ekonomicko-správní
- obor Management podniku
- 3. ročník bakalářského studia
- nepracující

2. respondent

Petra, 21 let

- studentka Fakulty ekonomicko-správní
- obor Management podniku
- 3. ročník bakalářského studia
- nepracující

3. respondent

Natálie, 22 let

- studentka Fakulty filosofické
- obor Humanitní studia
- 3. ročník bakalářského studia
- pracující

4. respondent

Pavčina, 22 let

- studentka Fakulty filosofické
- obor Filosofie
- 3. ročník bakalářského studia
- pracující

6.5 Zpracování a interpretace získaných dat

Mluvený projev získaný z rozhovorů byl převeden do písemné podoby technikou doslovné transkripce, která umožňuje následnou práci se získanými údaji. Výsledky výzkumů byly uskupeny do kategorií, které jsou doprovázeny slovními komentáři. Kvalitativní část je rozdělena do dvou oblastí dle fakulty, na které respondenti studují. V souhrnu se snažím o vytyčení shodných a odlišných prvků v závislosti na studijním zaměření respondentek.

6.5.1 Fakulta ekonomicko-správní

Studium na vysoké škole jako nutnost nebo prostředek k rozvoji osobnosti?

Tuto kategorii jsem zvolila na základě dotazníku užitého v první části výzkumného šetření. Je zaměřena na současné studium respondentek a jejich přístup ke vzdělání.

Obě studentky, Karolína i Petra studují obor, který původně chtěly a mají zájem i nadále pokračovat ve studiu po obdržení bakalářského diplomu. Obě se také shodly na tom, že „Bc.“ pro ně není vysokoškolský titul a byla by hloupost končit již nyní. Důvod proč šly na vysokou školu je u obou odlišný. Karolína zvolila variantu a), tedy že ještě nechtěla do práce. *„V první řadě jsem nebyla připravená na práci“*. Zato Petra se domnívá, že jí studium přispěje k nalezení dobré práce. *„Myslím, že vysoká škola je dnes tak trochu zárukou dobrého zaměstnání.“* U otázky, jak se ke svému studiu stavějí v současné době obě odpověděly opět rozličně. Karolína ho považuje za formu zdokonalení (*„ráda se dozvídám nové věci“*) kdežto pro Petru je to spíše nutnost.

Studium a zaměstnání

Tato oblast je zaměřena na studium jako přípravné fázi pro zaměstnání. Obě dvě dívky mají jasnou představu o svém budoucím zaměstnání. Karolína chce pracovat v reklamě (Public Relations) a s jistotou ví, že se chce uchytit v oboru, který nyní studuje. Petra by se chtěla uchytit v nižším či středním managementu, případně působit jako asistentka, avšak na otázku, zda se chce uplatnit v oboru již neodpověděla tak jistě: *„Ano, ale kdybych měla možnost být uznávaná fotografka, tak radši to.“* Na otázku *„Je pro tebe vidina dobrého zaměstnání motivací pro studium?“* obě odpověděly s určitostí kladně. Karolína dodává: *„Proto vlastně studuji. Víím co chci dělat a jdu si za tím.“* Obě také věří, že vysokoškolský titul zvyšuje šanci na přijetí u určitých zaměstnavatelů, ale zároveň si uvědomují, že to není pravidlem, neboť vysokoškolsky vzdělaných lidí rapidně přibývá.

Význam zaměstnání

Obě dívky se shodují, že zaměstnání může být prostředkem seberealizace, avšak jejich názory se rozcházejí v pohledu na hlavní význam zaměstnání. Zatímco podle Petry by zaměstnání mělo být především prostředkem seberealizace, Karolína považuje za hlavní úděl zaměstnání vyplácet mzdu. Bez ohledu na to, co považují za hlavní účel pracovního procesu Petra i Karolína odpovídají shodně na otázku, zda v budoucnu chtějí vykonávat profesi, která by je vnitřně naplňovala, a to je „určitě ano“. Zároveň se domnívají, že sehnat takové zaměstnání bude velmi těžké, neboť práce je dnes málo. Petra uvádí: *„Spíš budu ráda, když něco seženu.“*

Osobní přístup k práci (peníze, nebo život)

Obě dívky si tedy uvědomují, že práce je dnes pomálu a konkurence v ostatních vysokoškolských je vysoká, proto se nemohou spoléhat pouze na svůj titul. Mají jasnou představu o svém budoucím zaměstnání, ale myslí si, že práci, která by je naplňovala nakonec dělat nebudou. Zde je cítit trochu skepse, která je však oprávněná z hlediska stavu, ve kterém se dnešní trh práce nachází. Člověk je nucen pracovat i na místech, ze kterých se pro jeho vykonavatele stává pouze nutnost k vydělávání peněz. A na tuto oblast se zaměřuji v této kategorii.

Na otázku, zda by dívky vykonávaly zaměstnání, které nemají rády, jen z důvodu výdělku na živobytí mi odpověděly různě. Zatímco Karolína je přesvědčena, že by z existenčních důvodů vzala i méně příjemnou práci, Petra si není jistá jak by v dané situaci reagovala. *„Nevím, asi by záleželo, jaká práce by to měla být.“* Pokud by nešlo přímo o otázku živobytí, Karolína i Petra by raději volily zaměstnání méně placené, ale ve kterém se mohou realizovat, které by je bavilo. Karolína však dodává: *„Určitě bych v budoucnu raději dělala to, co mě naplňuje a baví, ale také by záleželo na výši finančního ohodnocení. Pokud by ta odměna byla znatelně větší, raději bych pracovala za více peněz.“* Na tuto oblast se úžeji zaměřuje otázka, jaké povolání by studentka zvolila, kdyby se měla ohlížet na mzdu, a jaké, kdyby se ohlížet nemusela. Karolína se chce stát marketingovou specialistkou (Public Relations), ale kdyby se měla orientovat na platové podmínky, raději by byla korporátní bankéřkou, neboť jsou výborně placeni. Stejně tak Petra by v těchto dvou případech volila jinak. Kdyby se nemusela ohlížet na plat, volí profesi fotografky, s ohledem na mzdu však vybírá práci v managementu.

Jak by ale dívky zareagovaly v opačném případě, kdy by pracovat nemusely vůbec? Na otázku, zda by se vzdaly práce, jež je baví v případě, že by vyhrály velký finanční obnos, odpověděly následovně: Karolína: „*Určitě ne. Nechtěla bych ztratit kontakt s lidmi a určitý řád. Peníze mi tohle nenahradí.*“ Petra uvádí: „*Určitě ne. Nevidím důvod opouštět něco, kde jsem spokojená.*“

Negativní jevy spojené se zaměstnáním

Do výzkumného šetření jsem zapojila několik otázek, které zjišťují, jak by se respondenti zachovali v určitých situacích, které mohou být vyvolány nemožností uchytit se na trhu práce.

Na otázku, zda mají strach, že budou muset přijmout pracovní místo pouze z finančních důvodů odpověděly shodně ano. Karolína doplňuje: „*Určitě alespoň ze začátku budu muset přijmout cokoliv, co mě uživí.*“ V tíživé finanční situaci by ani jedna nepřistoupila ke krajnímu řešení nezákonným způsobem. Petra by v takovém případě spíše požádala o pomoc odborníky, Karolína je přesvědčena o síle své osobnosti. „... *já bych si poradila jinak.*“

6.5.2 Fakulta filosofická

Studium na vysoké škole jako nutnost nebo prostředek k rozvoji osobnosti?

Obě studentky, Natálie i Pavlína studují obor, který původně chtěly a mají zájem i nadále pokračovat ve studiu po obdržení bakalářského diplomu. Natálie dodává: „*Moc lidí titul Bc. nevnímá jako vysokoškolský.*“ Obě chtěly po střední škole rozvíjet své znalosti a shodně podotýkají, že ještě nebyly připravené jít do práce. Pavlína doplňuje: „*Bavilo mě se učit ...*“ Navíc ani jedna nevěděla, kde by se chtěla uchytit. „*Doufala jsem, že když půjdu na školu s humanitním zaměřením, tak si rozšířím obzory a uvědomím si, co ve skutečnosti od života chci.*“ (Natálie)

Na otázku, jak v současné době vnímají své studium odpověděly opět totožně, a to že se pro ně studium stalo spíše nutností.

Studium a zaměstnání

Ani jedna z respondentek nemá jasnou představu o svém budoucím zaměstnání. Pavlína ví v jaké oblasti by se přibližně chtěla uchytit, ale její volba bude záležet hlavně na nabídce. Zda bude hledat v oboru, který je nyní zaměřením jejího studia zatím neví. Natálie se ve svém oboru uplatnit spíše chce a uvádí: *„Chci pomáhat lidem, dělat něco dobrého, ne jen řadovou práci někde za pultem.“* Vidina dobrého zaměstnání je pro obě určitou motivací, avšak Natálie poukazuje na okolnost, že vidinu dobré práce zatím nemá. *„Ano, kdybych měla motivaci v dobré práci, tak ano. Ale hodila by se mi nějaká jistota, že tu práci najdu.“* Názory Natálie a Pavlíny se ohledně vlivu vysokoškolského titulu rozcházejí. Pavlína se přiklání k důležitosti vysokoškolského titulu, s výhradou některých oblastí pracovního trhu. Šance na získání určitých profesí by podle ní byly bez diplomu menší. Natálie se naopak domnívá, že titul dnes nemá takovou „moc“ jako vlivní známí na správných místech, ale i tak zastává názor, že šance na dobré zaměstnání by byla pro „netitulovaného“ podstatně menší.

Význam zaměstnání

Obě dívky se shodují, že zaměstnání může být prostředkem seberealizace. Pavlína navíc dodává: *„Myslím si, že práce by měla(!) být i seberealizací, měla by člověka naplňovat. Pokud tomu tak bude a práce ho bude naplňovat, bude ji vykonávat lépe a hlavně bude spokojený ve svém životě.“* Stejně tak je jejich výpověď identická, pokud se jedná o hlavní charakteristiku zaměstnání. Obě v ní vidí především prostředek seberealizace, ale s ohledem na potřebu uživit se často musí člověk akceptovat jakékoliv zaměstnání. I tak obě doufají v nalezení práce, která je bude naplňovat. Zatímco Natálie je v tomto ohledu spíše skeptická a prozatím pochybuje, Pavlína se naopak domnívá, že naplňující zaměstnání najde.

Osobní přístup k práci (peníze, nebo život)

Na otázku, zda by dívky vykonávaly zaměstnání, které nemají rády, jen z důvodu výdělku na živobytí mi odpověděly, že určitě ano. Natálie s tím má bohaté zkušenosti, neboť se již delší dobu živí sama. *„Vnitřně s tím bojuju, ale vydělávat musím.“* Kdyby však měly možnost volby, obě by zvolily zaměstnání naplňující, leč méně placené. V tomto případě by si Natálie i Pavlína vybraly práci s dětmi, bližší představu však ani

jedna nemá. S ohledem na plat, by Pavlína volila raději práci v administrativě (v kanceláři), Natálie by volila stejné zaměstnání, ale navíc dodává: „...možná až budu mít hypotéku a děti, tak budu uvažovat jinak.“

Jak by dívky jednaly v opačné případě, pokud by nedostatek peněz nemusely řešit? Vzdaly by se zaměstnání, která je baví? Ne. Ani jedna z dívek by se své práce spíše nevzdala. „Naopak bych se konečně mohla věnovat tomu, co mě baví a měla prostředky svou práci rozvíjet.“(Natálie)

Pavlína odpovídá: „Jsem aktivní člověk a bez práce by mě to dlouho nebavilo.“

Negativní jevy spojené se zaměstnáním

Na otázku, zda mají strach, že budou muset přijmout pracovní místo pouze z finančních důvodů odpověděly odlišně. Zatímco Natálie obavu určitě má a zároveň považuje tuto situaci za nevyhnutelnou, Pavlína tento pocit nesdílí. „Na každé práci se dá najít něco, co tě bude bavit. Je to o přístupu.“

V obtížné životní situaci, při nedostatku finančních prostředků by ani jedna nepřistoupila ke krajnímu řešení nezákonným způsobem. Avšak jak Natálie poznamenává „S jistotou nelze říct nic.“ Pavlína tvrdí s jistotou, že by udělala vše pro to, aby se do takové situace ani nedostala.

Pokud by se do těchto životních podmínek přeci jen dostaly, obě by spíše vyhledaly odbornou pomoc.

6.6 Souhrn

Řízený rozhovor byl uskutečněn se čtyřmi respondenty. Záměrně byly zvoleny dívky ve věku 20-24 let, studentky 3. ročníku Filosofické a Ekonomicko-správní fakulty. Dvě z respondentek reprezentovaly Fakultu filosofickou a dvě Fakultu ekonomicko-správní. Rozhovory byly porovnány a odpovědi rozděleny do pěti kategorií. Úkolem kvalitativního výzkumu bylo umožnit vhled do hlubších souvislostí, které je kvantitativní metodou obtížné zjistit.

7 Interpretace výsledků výzkumného projektu

Celý výzkumný projekt byl rozdělen do pěti základních oblastí dle výzkumných otázek.

Základními výzkumnými otázkami byly:

- *Jaký vztah mají studenti ke studiu na vysoké škole?*
- *Má studium vliv na vnímání významu zaměstnání? (Jak vnímá význam zaměstnání student FF a student FES?)*
- *Co očekává od svého zaměstnání student Filosofické fakulty a co student Fakulty ekonomicko-správní?*
- *Jaký pohled mají na možnost seberealizace v zaměstnání v současné době?*

Vedlejší výzkumná otázka:

- *Mohou se projevit negativní jevy související se zaměstnáním?*

Tyto otázky byly dále rozpracovány do pěti oblastí.

1) Jaký vztah mají studenti ke studiu na vysoké škole?

K této otázce byla orientována hypotéza č. 1 a otázky v dotazníku č. 1, 2, 3, 4, 5 a 6. V kvalitativním výzkumném šetření této otázky odpovídá kategorie „Studium na vysoké škole“.

Z kvantitativně zpracované výzkumné části vyplynulo, že existuje významný rozdíl mezi důvody k přihlášení na vysokou školu mezi studenty Fakulty ekonomicko-správní a Fakulty filosofické. Zatímco studenti FES jako hlavní důvod nejčastěji uváděli lepší uplatnění se na trhu práce, studenti FF šli na vysokou školu s vizí rozvoje osobnosti. Do dotazníku jsem zapojila otázku, která zjišťuje vnímání studia v současné době, tedy po třech letech. Pro nadpoloviční většinu respondentů z obou fakult je dnes vzdělávání na VŠ spíše nezbytnost (graf č. 5 a 6). V tomto ohledu nastal doslovný obrat, neboť pro studenty FF se studium stalo nutností, kdežto studenti FES dnes své vzdělávání vnímají jako možnost sebezdokonalení.

Tento jev můžeme přiblížit pomocí zjištění z kvalitativního výzkumu. Karolína šla na vysokou školu, protože v první řadě nebyla připravená na práci. Tuto volbu můžeme označit jako „nezbytnost“. V současné době však uvádí, že se ráda dozvídá nové věci a studium vnímá jako formu sebezdokonalení. Nyní má jasnou představu o

tom, co by chtěla dělat v budoucnu a dobré zaměstnání považuje za motivaci ke vzdělávání se. „*Vím co chci dělat a jdu si za tím.*“ Naopak Natálie šla do školy plná očekávání a s úmyslem rozvíjet své znalosti. V současné době uvádí, že je pro ní studium spíše nutnost. I přesto chtějí obě studentky pokračovat ve studiu, neboť se domnívají, že titul Bc. dnes není vnímán jako vysokoškolský.

Závěr: Obě dívky šly na vysokou školu s očekáváním. Karolína si od studia slibovala, že ji připraví na budoucnost a během studia si uvědomila, v jaké oblasti chce pracovat. Můžeme říci, že studium u Karolíny splnilo svůj úkol a touha po sebezdokonalení směřuje hlavně k větší konkurenceschopnosti na pracovním poli. Natálie vkládala do studia na vysoké škole naději, že jí ukáže směr, jakým by se chtěla dále ubírat, k tomu však nedošlo.

Obě dívky si uvědomují, že vysoká škola zvyšuje jejich šance na získání dobrého zaměstnání. Vnímají tedy studium jako přípravu na povolání. Karolína má jasnou představu o své budoucí profesi a proto může své studium směřovat k jedné oblasti. Natálie však jasnou představu nemá, ale pokračovat ve studiu chce, neboť se domnívá, že by byla škoda končit jen s „Bc.“

Když půjdeme do širšího sociálního kontextu, lidé s ekonomickým zaměřením dnes mají širší pole uplatnitelnosti na pracovním trhu, nežli studenti s filosofickým či humanitním vzděláním. I platové podmínky se u obou sfér liší. Tento jev je určen strukturou dnešní společnosti a v ní uznávaných hodnot, jež jsou orientovány na blahobyt.

2) Chtějí se uplatnit v oboru, který studují? Myslí si, že jim v tom pomůže vysokoškolský titul?

K této otázce byly směřovány hypotézy č. 2 a 3 a otázky v dotazníku č. 7,8,9,10 a 11. V kvalitativním výzkumném šetření této otázky odpovídá kategorie „Studium a zaměstnání“.

Ve zkoumaném problému, zda se studenti FES chtějí uplatnit v oboru, který nyní studují spíše, než studenti FF, se neprokázal významný statistický rozdíl. Převážná většina všech respondentů (graf č. 8) se chce uplatnit v oboru, malá část respondentů již teď ví, že v tomto oboru pracovat nechce.

Obě respondentky z Fakulty ekonomicko-správní mají jasnou představu o svém budoucím zaměstnání, které koresponduje s jejich zaměřením na škole. Petra však dodává: „...ale kdybych měla možnost být uznávaná fotografka, tak radši to.“

Natálie z Fakulty filosofické jasnou představu zatím nemá, ale ví, že by chtěla setrvat v oblasti, kterou nyní studuje a pomáhat lidem. „*Chci pomáhat lidem, dělat něco dobrého, ne jen řadovou práci někde za pultem.*“

Valná většina respondentů z obou fakult se domnívá, že titul jim napomůže najít práci. Nebyly potvrzeny statisticky významné rozdíly mezi názory studentů FF a FES. Tři z dotazovaných studentek podotýkají, že i když si myslí, že titul zvyšuje šanci na přijetí do zaměstnání, není to pravidlem, neboť vysokoškolsky vzdělaných lidí rapidně přibývá. Natálie zkušenosti s prací již má a domnívá se, že spíše než titul je dnes mocnější protekce.

Závěr: Převážná většina respondentů, bez ohledu na studijní zaměření, se chce uplatnit ve svém oboru a zároveň se domnívají, že titul zvýší jejich šance na získání zaměstnání. Z výpovědi Petry je patrné, že upřednostnila perspektivnější oblast ekonomie a managementu před zaměstnáním fotografky, které by vykonávala raději.

3) Má studium vliv na vnímání významu zaměstnání? (Jak vnímá význam zaměstnání student FF a student FES?)

Na tuto otázku se zaměřuje hypotéza č. 4 a otázky v dotazníku č. 15,18,19 a 22. V kvalitativním výzkumném šetření této otázky odpovídá kategorie „Význam zaměstnání“.

Pomocí dotazníkového šetření a následného statistického ověření nám vyplývá, že studenti FES považují práci především za nutnost spíše, než studenti FF.(graf č. 13)

Otázka v dotazníku (č.15) nabízela respondentovi výběr mezi dvěma možnostmi. V první souhlasí s výrokem „práce je spíše nutnost“, ve druhé se přiklání k tomu, že zaměstnání může být i místem vhodným pro sebeuskutečnění člověka. Doplnění poskytuje otázka v dotazníku č. 18, ze které vyplývá, že zaměstnání ačkoliv může být (a dokonce by mělo být) prostředkem seberealizace, člověk často musí zvolit jakékoliv zaměstnání z důvodů finančního zabezpečení.

Při rozhovoru se všechny dotazované dívky shodují, že zaměstnání samozřejmě může být i prostředkem seberealizace a samy by takové zaměstnání nejraději vykonávaly, i když se domnívají, že šance je malá. Avšak v názoru na hlavní poslání práce se dívky rozcházejí. Zatímco Karolína(FES) považuje za hlavní účel práce poskytovat mzdu, Pavlína(FF) vypovídá takto: „*Myslím si, že práce by měla(!) být*

i seberealizací, měla by člověka naplňovat. Pokud tomu tak bude a práce ho bude naplňovat, bude ji vykonávat lépe a hlavně bude spokojený ve svém životě.“

4) Co očekává od svého zaměstnání student Filosofické fakulty a co student Fakulty ekonomicko-správní?

K této výzkumné otázce se váže hypotéza č. 5 a otázky v dotazníku č. 13,14,16,17 a 24. V kvalitativním výzkumném šetření této otázky odpovídá kategorie „Osobní přístup k práci“.

Hypotéza, jež tvrdí, že více studentů z FES upřednostňuje lépe placené zaměstnání před zaměstnáním, ve kterém se mohou seberealizovat se v bližším statistickém zkoumání nepotvrdila.

Drtivá většina studentů z obou fakult (FF 98%; FES 96%) by raději volila méně placenou práci, ale s možností seberealizace. Jiný přístup by však měla většina studentů v případě, že by se musela ohlížet na náklady spojené s živobytím. V takovém případě nejčastěji odpovídali, že by vzali i méně příjemnou práci (graf č. 17). Natálie s tím má bohaté zkušenosti, neboť se již delší dobu živí sama. *„Vnitřně s tím bojuju, ale vydělávat musím.“*

Druhou nejčastější odpovědí bylo „nevím“. Petra objasňuje: *„Nevím, asi by záleželo, jaká práce by to měla být.“* Z této odpovědi usuzuji, že by zřejmě záleželo na tom, jak moc nepříjemná by ta práce pro dotyčného byla. Není však zřejmé, zda takto uvažují i ostatní respondenti, kteří si nejsou jisti, zda by takové zaměstnání přijali.

Ověřit tuto domněnku měly za úkol otázky č. 16 a 17, které zjišťovaly, jaké povolání by studenti volili s ohledem a jaké bez ohledu na výši platu. Studenti FES v 72% volili zaměstnání odlišné, u studentů FF byl tento rozdíl menší (41%). U obou skupin se však ve většině případů objevovala zaměstnání korespondující se současným studijním zaměřením. U respondentů z FES se s ohledem na mzdu pozice měnila úměrně s vyšším platovým ohodnocením (např. asistent – vedoucí podniku), kdežto u studentů FF se jednalo o příbuzné obory s přibližně stejným platovým ohodnocením (např. sociální pracovnice – vychovatelka ve věznici).

Tuto problematiku dokládá i kvalitativní výzkum. Karolína (FES) se chce stát marketingovou specialistkou (Public Relations), ale kdyby se měla orientovat na platové podmínky, raději by byla korporátní bankéřkou, neboť jsou výborně placeni.

Pavčina(FF) by volila stejné zaměstnání, ale navíc dodává: „...možná až budu mít hypotéku a děti, tak budu uvažovat jinak.“

Další otázka (č. 24) zjišťovala opačnou situaci a to, jak by se zachovali kdyby pracovat z finančních důvodů vůbec nemuseli. Nikdo z respondentů neodpověděl, že by se práce, která by ho bavila vzdal. Naopak většina z nich, bez ohledu na obor který studují, by se takové práce spíše nebo určitě nevzdala.

V rozhovoru Karolína dodává: „*Nechtěla bych ztratit kontakt s lidmi a určitý řád. Peníze mi tohle nenahradí.*“ Natálie doplňuje: „*Naopak bych se konečně mohla věnovat tomu, co mě baví a měla prostředky svou práci rozvíjet.*“

Závěr: Ve většině případů respondenti volili jiné zaměstnání s ohledem na mzdu a jiné bez ohledu na mzdu. I když by studenti FES volili s ohledem na mzdu lépe placené zaměstnání, nevylučuje to možnost, že oba typy práce by je mohly naplňovat a bavit. Tyto otázky mají pouze nastínit předpoklad, že se lidé často rozhodují na základě peněžního ohodnocení. Již jen samotný fakt, že se lidé zamyslí nad takto položenými otázkami (volba s ohledem na mzdu a volba bez ohledu na mzdu) nám dokládá, že peníze mají v takovém případě rozhodující vliv, neboť je to podmínka k životu. Za okolností, kdy se jedinec nemusí ohlížet na peníze, by většina respondentů volila práci, která by je bavila a naplňovala.

5) Mohou se projevit negativní jevy související se zaměstnáním?

Touto otázkou se okrajově zabývají hypotézy č. 6 a 7 a otázky v dotazníku č. 20,21 a 23. V kvalitativním výzkumném šetření této otázky odpovídá kategorie „Negativní jevy spojené se zaměstnáním“.

Kvantitativní dotazníkové šetření neprokázalo, že by existoval výrazný rozdíl mezi pocíťovanou nejistotou z nenalezení požadované práce u studentů FES a FF. Většina zástupců obou fakult uvedla, že strach spíše mají(graf č. 21). Karolína(FES) doplňuje: „*Určitě alespoň ze začátku budu muset přijmout cokoliv, co mě uživí.*“ Natálie(FF) obavu sdílí a dokonce považuje tuto situaci za nevyhnutelnou. Naopak Pavčina nepříjemné pocity nesdílí. Podle ní lze na každé práci najít něco pozitivního i negativního.

V tíživé situaci by se většina respondentů nedopustila přečinů proti zákonu, avšak s určitostí tak odpovědělo pouze 15% dotazovaných z Filosofické fakulty a 19% dotazovaných z Fakulty ekonomicko-správní. 48% studentů FF nemůže s určitostí říci,

zda by se v kritickém případě neuchýlili k nezákonnému jednání ale 38% si myslí, že spíše ne. U studentů FES jsou odpovědi podobné ale s větší jistotou tvrdí, že by se něčeho takového spíše nedopustili.

Karolína a Pavlína se shodují, že by si nějak poradily sami, případně by požádali o pomoc odpovědné osoby. Ani Natálie by se spíše nedopustila ničeho protizákonného, ale jak uvádí, s jistotou nelze říci nic.

V tíživé situaci by o odbornou pomoc požádala více jak polovina respondentů, existuje zde však statisticky významný rozdíl mezi dotazovanými studenty obou fakult. K vyhledání odborné pomoci by se neodhodlalo 19% respondentů z FES, zatímco ze zástupců FF jsou to jen 3%. Karolína vysvětluje: „... *já bych si poradila jinak.*“ Natálie(FF) naopak dodává: „*Sama to studuju, takže bych se k tomu asi přiklonila.*“

Závěr: Většina dotazovaných studentů má strach bez ohledu na fakultu, na které studují. Potýkají se s nepříjemnými pocity spojenými s naléhavostí vzít jakoukoliv práci z důvodů existenčních. I kdyby však práci nemohli dlouhodobě najít a neměli prostředky na živobytí, ani v takovém případě by se neuchýlili ke krajnímu (nezákonnému) jednání, spíše by vyhledali odbornou pomoc. Významný rozdíl pozorujeme u respondentů z Fakulty ekonomicko-správní, kteří by si spíše poradili i bez odborné pomoci.

7.1 *Závěr empirické části*

Bylo stanoveno pět výzkumných otázek, na základě nichž se určily hypotézy. Ty pak byly statisticky vyhodnocovány a slovně doplněny poznatky z kvalitativního výzkumu. Je nutné poznamenat, že zde interpretuji výsledky statisticky ověřených hypotéz a pomocí kvalitativního výzkumu pouze nastiňuji možné spojitosti, které však z důvodu malého výzkumného vzorku nelze zobecnit na celou populaci.

Na počátku se zabývám otázkou, jaký vztah mají studenti ke studiu na vysoké škole. Za statisticky významný lze považovat rozdíl mezi odpověďmi respondentů Fakulty ekonomicko-správní(FES) a Fakulty filosofické(FF), který zachycuje, z jakého důvodu si zvolili studium na vysoké škole. Zatímco hlavní motivací pro studenty FES je zlepšení konkurenceschopnosti na trhu práce, studenti FF mají přednostní zájem o rozvoj osobnosti. Z uskutečněných rozhovorů můžeme blíže popsat možné důvody takového výběru.

Obě dívky z Filosofické fakulty po střední škole nevěděly, jaké zaměstnání chtějí vykonávat a jako nejlepší řešení zvolily další studium, které jim mělo rozšířit obzory.

Důvody dívek z Fakulty ekonomicko-správní směřovaly spíše přímo k pozdějšímu pracovnímu uplatnění.

Student ekonomického oboru spíše uvažuje účelně, je zaměřen na určitý cíl (v tomto případě práci), kdežto jedinec, který se rozhodne pro filosofické či humanitní zaměření v první řadě touží po nalezení určitého směru. Vztah ke studiu se však za tři léta změnil a to tak, že pro část dotazovaných studentů FF se vzdělávání stalo nutností, zatímco pro některé respondenty z FES je nyní příležitostí k sebezdokonalení. Tento obrat si vysvětlují tím, že studenti FES si utvrdili pozici ke které směřují (Karolína: „*Vím co chci dělat a jdu si za tím.*“), kdežto studenti FF nedostali odpověď na své otázky. Chtěli studovat, protože ve vzdělání pozorovali určité naplnění svého potenciálu, avšak s blížícím se odchodem z vysoké školy musí stále více myslet na uplatnění se na trhu práce a mnohdy si uvědomují, že s tímto oborem je těžké se uživit. (Dochází zde ke kolizi hodnot, neboť etické kategorie přestávají být konkurenceschopné kategoriím zaměřeným na ekonomický prospěch.)

Další stanovená hypotéza měla potvrdit či vyvrátit domněnku, že mladí lidé studují, jen aby získali vysokoškolský titul nehledě na pravý význam vzdělání – vzdělávat se, a ve skutečnosti se v daném oboru uplatnit ani nechtějí. Tato hypotéza nebyla statisticky podpořena a z průzkumu vyplývá, že převážná většina všech respondentů v daném oboru pracovat chce. Zároveň bylo empiricky zjištěno, že nadpoloviční většina dotazovaných studentů z FES a FF věří, že jim vysokoškolský titul napomůže k lepšímu zaměstnání. Vzhledem k teorii motivace, jež je popsána v teoretické části se můžeme domnívat, že skutečný význam vzdělávání je potlačen jeho účelovostí a motivace je spíše vnější, čili slabší.¹³⁰

Dalším záměrem tohoto výzkumného projektu bylo zjistit, zda existují podstatné rozdíly ve vnímání zaměstnání mezi studenty FF a studenty FES. Na základě statistického ověření můžeme konstatovat, že studenti FES považují práci především za nutnost spíše, než studenti FF, kteří ji pokládají za činnost, ve které se mohou realizovat. Pomocí kvalitativního výzkumu lze nastínit možný výklad těchto zjištění. Zaměstnání může být prostředkem seberealizace, dokonce je takové zaměstnání žádoucí u téměř všech respondentů bez ohledu na studijní zaměření, avšak z důvodů existenčních je tato stránka často odsunuta do pozadí.

Předposlední záměr výzkumného projektu bylo přiblížit očekávání studentů od svého budoucího zaměstnání. Zde byl opět kladen důraz na finanční složku a složku

¹³⁰ Viz. teoretická část, kapitola 2, podkapitola 2.5

seberealizační, jež byly stavěny do opozice. Drtivá většina studentů z obou fakult by raději volila méně placenou práci s možností seberealizace. Jiný přístup by však většina studentů měla v případě, že by se musela ohlížet na náklady spojené s živobytím. Za těchto okolností by vzali i méně příjemnou práci avšak lépe placenou. V opačném případě, pokud by člověk měl dostatek financí a nemusel řešit existenční záležitosti, zaměstnání, které by ho naplňovalo by i přesto neopustil. S ohledem na kvalitativní výzkum se nabízí následující komentář. Zaměstnání má i jiné cenné vlastnosti, bez kterých si člověk nedokáže svůj život představit.¹³¹ Např. sociální význam – kontakt s lidmi, význam pro určení struktury času či aktivizaci.

Okrajově se zaměřuji na negativní jevy spojené s touto problematikou. Kvantitativní výzkum neprokázal existenci významného rozdílu mezi studenty FF a FES, můžeme tedy říci, že obavy z toho, že v budoucnu bude muset vykonávat práci jen z důvodu finančního zabezpečení má většina dotazovaných studentů bez ohledu na studijní zaměření.

V tíživé situaci by o odbornou pomoc požádala více jak polovina respondentů, existuje zde však statisticky významný rozdíl mezi dotazovanými studenty obou fakult. O pomoc by požádali spíše studenti z Filosofické fakulty, studenti z Fakulty ekonomicko-správní by hledali řešení jinde. S přihlédnutím k uskutečněným rozhovorům lze říci, že rozhodnutí o vyhledání odborníka učiní spíše studenti FF, neboť k tomuto odvětví mají blíže. Pro studenta ekonomického oboru může být tento krok známkou jisté slabosti a demonstrace vlastního neúspěchu.

I když významný rozdíl mezi pohledem studentů FF a studentů FES byl potvrzen pouze ve třech případech ze sedmi, výzkumný projekt poskytl zajímavá zjištění. Mezi dvě nejdůležitější považuji zjištění, že dotazovaní směřují svou studijní činnost pouze k uplatnění se na trhu práce a to buď již od začátku studia anebo se jejich postoj přemění v jeho průběhu. Druhým důležitým zjištěním je, že mladí lidé doufají v nalezení zaměstnání, které je bude naplňovat, ale zároveň jsou skeptičtí a obávají se, že budou muset pracovat pouze z existenčních důvodů.

¹³¹ Viz. teoretická část, kapitola 3, podkapitola 3.4

Závěr

Není pochyb o tom, že význam práce doznal za několik tisíciletí vývoje lidské společnosti výrazných změn. Do jaké míry byla společnost ovlivňována lidskou prací a lidská práce společností se lze jen domýšlet.

Úkolem teoretické části bylo poskytnout čtenáři informace, týkající se vývoje lidské společnosti od samého počátku existence, s níž velmi úzce souvisí vývoj vzdělanosti, hodnot a již zmíněné práce. Za jakých okolností se rozvíjela lidská inteligence, jakými aspekty napříč staletími bylo ovlivňováno naše chování a jednání a především jak se měnil význam vzdělání a práce v životě člověka až do současnosti, o tom tato část pojednává.

Současná struktura společnosti, jež je silně zasažena materialistickými hodnotami, které se utvářely především v závislosti na rozvoji nových technologií, je orientována na hodnocení formou peněz. Peníze výrazně zasahují do sfér, kde nemají co pohledávat. Ovlivňují oblasti jako je zdravotnictví, školství nebo dokonce sportovní odvětví, ze kterých se stává byznys, přičemž pravá podstata a účel těchto institucí se vytrácí.

Cílem výzkumné části bylo především poukázat na měnící se uvažování mladých lidí, kteří studují na vysoké škole a do pracovního procesu se teprve zařadí. Zároveň měla za úkol nastínit postoj těchto studentů a jak jsou formovány na základě oboru, který studují. Průzkum prokázal jistou skepsi a zároveň smířlivost s možností, že budou muset pracovat v zaměstnání, které je nebude naplňovat.

Hypotézy byly vygenerovány dle mého vlastního uvážení na základě faktů obsažených v teoretické části. Nejvíce mne k tomuto počínu motivovalo dílo PhDr. Josefa Kasala, Ph.D., který na, v pořadí druhé, Středoevropské konferenci (Central European Conference in Regional Science) uvedl svůj příspěvek na téma „Sebeuskutečnění člověka základní předpoklad trvale udržitelného rozvoje“. Toto několikastránkové zamyšlení nad problematikou trvale udržitelného rozvoje pojednává o negativním dopadu konzumního způsobu života, na který se orientuje převážná část vyspělé společnosti, včetně té naší. Ztotožňuji se s názorem pana Kasala ohledně řešení současné situace, který zároveň vystihuje podstatu mé diplomové práce. „*Vytváření*

*podmínek pro sebeuskutečnění člověka je investicí do schopnosti sociálních systémů vyrovnávat se s negativními dopady industriálního a konzumního kapitalismu.*¹³²

Úkolem této práce je upozornit na přepočítávání hodnot na peníze, na nahrazování kvality kvantitou a na fakt, že ze zásadních činností v lidském životě, které mají na vývoj osobnosti a celé společnosti velký vliv, se vytrácí skutečná podstata a smysl. Studium je směřováno k práci a práce je směřována k vydělávání peněz. Ty jsou pak považovány za symbol úspěchu a dobrého postavení. Naopak možnost sebeuskutečnění je druhotná a proto jsou v současné době lépe společensky i finančně hodnoceny obory zaměřené na ekonomiku, neboť spíše než humanitní vědy přinášejí viditelný a měřitelný zisk. Z existenčních důvodů a zachování si přijatelné životní úrovně jsou pak lidé nuceni přijmout zaměstnání, které je nenaplňuje, nevidí v něm smysl, ba ho dokonce nesnášejí. Tomu bychom se v rámci trvale udržitelného rozvoje měli snažit předcházet.

¹³² KASAL, Josef. *Sebeuskutečnění člověka základní předpoklad trvale udržitelného rozvoje* [online]. CERS, 2007.

Použité zdroje

Literatura:

ATKINSON, Rita L.. *Psychologie*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2003. 751 s. ISBN 80-7178-640-3.

BEST, John. *Vezměte svou kariéru do vlastních rukou aneb jak najít to pravé zaměstnání*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1997. 138 s. ISBN 80-85943-43-3.

FROMM, Erich. *Cesty z nemocné společnosti: sociálně psychologická studie*. 1. vyd. Praha: EarthSave CZ, 2009. 342 s. ISBN 978-80-86916-10-1.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

GRAY, John. *Slamění psi: o lidech a jiných zvířatech*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2004. 244 s. ISBN 80-86569-74-8.

HANNELORE, Fritz. *Spokojeně v zaměstnání*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 199 s. ISBN 80-7367-113-1.

HOMOLA, Miloslav. *Otázky motivace v psychologii*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 115 s. ISBN ?.

HUGHES, Michael a kol. *Sociology: The core*. 5. vyd. Boston: McGraw-Hill College, 1999. 548 s. ISBN 0-07-031144-7.

JELÍNKOVÁ, Jana, Mária KRIVOŠÍKOVÁ a Ludmila ŠAJTAROVÁ. *Ergoterapie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 270 s. ISBN 978-80-7367-583-7.

KERN, Hans et al. *Přehled psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 289 s. ISBN 80-7178-240-8.

MADSEN, K. *Moderní teorie motivace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1979. 468 s. ISBN ?

MACHOVEC, Milan. *Smysl lidské existence*. 2.vyd. Praha: Akropolis, 2004. 127 s. ISBN 80-7304-046-8.

MAREŠ, Petr. *Češi: Zaměstnání a práce: Jak jsou Češi spokojeni ve své práci*. In: RABUŠIC, Ladislav. *České hodnoty 1991-1999*. 1. vyd. Brno: MU, 2001, s. 91-109. ISBN 80-210-2623-5.

MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. 172 s. ISBN 80-901424-9-4.

MAŠEK, Jaroslav. *Potřeby a hodnoty v rozvinuté socialistické společnosti*. 1. vyd. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1979. 21 s. ISBN ?.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 445 s. ISBN 80-246-1056-6.

- MIKŠÍK, Oldřich. *Psychologická charakteristika osobností*. 1. vyd. PRAHA: Karolinum, 2001. 257 s. ISBN 80-246-0240-7.
- MONTOUSSÉ, Mare, Jan KELLER a Gilles RENOARD. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 335 s. ISBN 80-7178-976-3.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 207 s. ISBN 80-7178-624-1.
- MURPHY, Robert F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2006. 268 s. ISBN 80-86429-25-3.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 336 s. ISBN 80-200-0525-0.
- PLHÁKOVÁ, Alena: *Učebnice obecné psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 472 s. ISBN: 80-200-1086-6.
- PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 341 s. ISBN 978-80-200-1751-2.
- RABUŠIC, Ladislav. *České hodnoty 1991-1999*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001. 176 s. ISBN 80-210-2623-5.
- ROSENZWEIG, Milan. *Životní hodnoty*. 1. vyd. Praha: Komenium, 1991. 28 s. ISBN 80-85426-07-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti*. 6. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 208 s. ISBN 978-80-247-3133-9.
- SEDLÁČEK, Josef. *Motivace*. Praha: SUPRO, Státní ústav pro racionalizaci ve spotřebním průmyslu, 1970. 173 s. ISBN ?.
- SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 1. vyd. Praha: ISV, 1999. 292 s. ISBN 80-85866-33-1.
- SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 359 s. ISBN ?.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.
- VELEHRADSKÝ, Antonín. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978. 182 s. ISBN ?.
- VÝROST Jozef, SLAMĚNÍK, Ivan, ed. *Aplikovaná sociální psychologie I; Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

Internetové zdroje

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Studenti veřejných vysokých škol podle studijních oborů od roku 1959* [online]. 2010, 15.3. 2010 [cit. 2012-05-31]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF0024826B/\\$File/w-3314a9.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF0024826B/$File/w-3314a9.pdf)>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Vysoké školy po 2. světové válce – do roku 1948* [online]. 2010, 15.3. 2010 [cit. 2012-05-31]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC372/\\$File/w-3314a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC372/$File/w-3314a3.pdf)>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství. Vysoké školy v období 1. republiky ze statistického pohledu* [online]. 2010, 15.3. 2010 [cit. 2012-05-31]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC36C/\\$File/w-3314a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC36C/$File/w-3314a2.pdf)>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství: Úvod k vysokým školám, vymezení pojmů* [online]. 2010, 15.3. 2010 [cit. 2012-05-31]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC365/\\$File/w-3314a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF001EC365/$File/w-3314a1.pdf)>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Historie a vývoj vysokého školství: Vysoké školství od roku 1968 do roku 1989* [online]. 2010, 15.3. 2010 [cit. 2012-05-31]. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF00210157/\\$File/w-3314a5.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/FF00210157/$File/w-3314a5.pdf)>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Studenti a absolventi vysokých škol v roce 2010*. [online]. 2012. Dostupné z:

<[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/\\$File/1_VS_studenti_celkem_11.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/$File/1_VS_studenti_celkem_11.pdf)>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Vzdělávání: Počty žáků a studentů* [online]. 2012, 16.3.2012 [cit. 2012-06-02]. Dostupné z: <<http://czso.cz/csu/redakce.nsf/i/vzdelavani>>

KASAL, Josef. *Sebeuskutečnění člověka základní předpoklad trvale udržitelného rozvoje* [online]. CERS, 2007 [cit. 2012-06-06]. ISBN 978-80-8073-957-7. Dostupné z:

<<http://www.cers.tuke.sk/cers2007/PDF/Kasal.pdf>>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Tisková zpráva [online]. Praha, 2012, 10. 5. [cit. 2012-05-26]. Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/12929/tz_100512a.pdf

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR, v.v.i. *Sociologické studie: Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života* [online]. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2007 [cit. 2012-05-26]. ISBN 978-80-7330-119-4.

Dostupné z: <http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/254_SS_07_03.pdf>

SURYNEK, Alois. Kvalita života a úřady práce. In: *Hodnota práce a kvalita života* [online]. Praha: VŠE, 2007 [cit. 2012-06-05]. Dostupné z:

<http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/hodnota_prace_a_kvalita_zivota-surynek.pdf>

UNIVERZITA PARDUBICE. Fakulta ekonomicko-správní [online]. 2012 [cit. 2012-06-02]. Dostupné z: <<http://www.upce.cz/fes/index.html>>

UNIVERZITA PARDUBICE. Fakulta filozofická [online]. [cit. 2012-06-02]. Dostupné z: <<http://www.upce.cz/ff/index.html>>

ZEMAN, Václav. Reforma školství v České republice. In: *Reforma školství v České republice* [online]. Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, o. p. s., 2006 [cit. 2012-05-29]. Dostupné z: <<http://www.varianty.cz/reforma-prirucka.pdf>>

Legislativa

Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách.

Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti.

Pomocné zdroje:

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozšířené vyd. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

Doporučená literatura

DARWIN, Charles a Stanislav KOMÁREK. *O původu člověka*. 2. upravené vyd. Praha: Academia, 2006. 357 s. ISBN 80-200-1423-3.

DARWIN, Charles, Stanislav KOMÁREK, Emil HADAČ, Alena HADAČOVÁ a Hana MARSAULT-REJLKOVÁ. *O vzniku druhů přírodním výběrem*. 3. vyd. Praha: Academia, 2007. 579 s. ISBN 978-80-200-1492-4.

DOROTÍKOVÁ, Soňa. *Filosofie hodnot: problémy lidské existence, poznání a hodnocení*. Praha: Univerzita Karlova, 1998. 162 s. ISBN 80-86039-79-x.

SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 741 s. ISBN 978-80-7367-432-8.

ÚLOVCOVÁ, Helena a kol. *Uplatnění absolventů škol na trhu práce – 2010*. 1. vyd. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011. 99 s. ISBN 978-80-87063-38-5.

Seznam příloh, tabulek a grafů

Přílohy

Příloha č. 1: Odvětví činnosti zaměstnaných v NH 1993-2010

Příloha č. 2: Věk a vzdělání nezaměstnaných

Příloha č. 3: Hodnotové preference a orientace v 70. a 80. letech

Příloha č. 4: Hodnoty 1993

Příloha č. 5: Aspekty práce

Příloha č. 6: Dotazník

Grafy

Graf č. 1: Struktura zkoumaného vzorku dle zastoupení pohlaví	62
Graf č. 2: Struktura zkoumaného vzorku dle zastoupení fakult	62
Graf č. 3: Dostal/a jste se na obor, na který jste chtěl/a?	64
Graf č. 4: Budete pokračovat v navazujícím studiu?	65
Graf č. 5: Z jakého důvodu jste šel/šla na vysokou školu?	67
Graf č. 6: Vnímáte své současné studium jako nutnost nebo jako možnost sebezdokonalení a rozvoje osobnosti?	68
Graf č. 7: Máte jasnou představu o svém budoucím zaměstnání?	69
Graf č. 8: Chcete pracovat v oboru, který nyní studujete?	69
Graf č. 9: Je pro vás vidina dobrého zaměstnání motivací pro studium (vzdělávání se i mimo školu)?	70
Graf č. 10: Věříte, že Vám titul napomůže k lepšímu zaměstnání?	71
Graf č. 11: Myslíte si, že byste měl/a stejnou šanci uchytit se v zaměstnání po 5 letech studia, ale bez diplomu, jako v případě řádně ukončeného studia s diplomem(titulem)?	72
Graf č. 12: Pracujete při studiu? Jestli ano, proč? Jestli ne, proč?	73
Graf č. 13: Považujete práci za nutnost, nebo v ní vidíte i možnost sebeuskutečnění a naplnění?	74
Graf č. 14: Který z následujících výroků nejlépe vystihuje váš názor?	75
Graf č. 15: Chtěl/a byste v budoucnu vykonávat profesi, která by vás vnitřně naplňovala (měla by pro Vás smysl)?	76
Graf č. 16: Myslíte, že v budoucnu budete dělat zaměstnání, které	

vás bude naplňovat?	77
Graf č. 17: Vykonával/a byste profesi, kterou nemáte rád/a, jen za účelem získání finančních prostředků na živobytí?	78
Graf č. 18: Kdybyste měl/a zvolit mezi zaměstnáním, které by vás bavilo (naplňovalo), ale bylo méně placené a zaměstnáním, které je výborně placené, ale už by vás nenaplňovalo, jaké byste zvolil/a?	79
Graf č. 19: Jaké povolání byste si vybral/a bez ohledu na plat? Jaké povolání byste si vybral/a s ohledem na mzdu?	80
Graf č. 20: Kdybyste vyhrál/a (eventuelně jinak získala) velkou sumu peněz, vzdal/a byste se své práce, která Vás baví?	81
Graf č. 21: Máte strach, že v budoucnu nenajdete místo, které byste chtěl/a a budete muset vykonávat práci, kterou nechcete jen kvůli finančním prostředkům?	82
Graf č. 22: Kdybyste dlouhou dobu nemohl/a nalézt zaměstnání a byl/a ve finanční tísní (hrozilo Vám např. bezdomovectví), uchýlil/a byste se k nezákonnému jednání? (drobné krádeže, nezákonné obchodování,...)?	83
Graf č. 23: Pokud byste byl/a v pro Vás bezvýchodné situaci, bez zaměstnání a bez možnosti získat peníze, vyhledal/a byste odbornou pomoc?	84
 Tabulky	
Tabulka č. 1: Struktura zkoumaného vzorku	61
Tabulka č. 2: Dostal/a jste se na obor, na který jste chtěl/a?	64
Tabulka č. 3: Proč jste se spokojil/a s jiným oborem?	65
Tabulka č. 4: Budete pokračovat v navazujícím studiu?	65
Tabulka č. 5: Z jakého důvodu jste šel/šla na vysokou školu?	66
Tabulka č. 6: Vnímáte své současné studium jako nutnost nebo jako možnost sebezdokonalení a rozvoje osobnosti?	67
Tabulka č. 7: Máte jasnou představu o svém budoucím zaměstnání?	69

Tabulka č. 8: Chcete pracovat v oboru, který nyní studujete?	69
Tabulka č. 9: Je pro vás vidina dobrého zaměstnání motivací pro studium (vzdělávání se i mimo školu)?	70
Tabulka č. 10: Věříte, že Vám titul napomůže k lepšímu zaměstnání?	71
Tabulka č. 11: Myslíte si, že byste měl/a stejnou šanci uchytit se v zaměstnání po 5 letech studia, ale bez diplomu, jako v případě řádně ukončeného studia s diplomem(titulem)?	72
Tabulka č. 12: Pracujete při studiu? Jestli ano, proč? Jestli ne, proč?	73
Tabulka č. 13: Považujete práci za nutnost, nebo v ní vidíte i možnost sebeuskutečnění a naplnění?	74
Tabulka č. 14: Který z následujících výroků nejlépe vystihuje váš názor?	75
Tabulka č. 15: Chtěl/a byste v budoucnu vykonávat profesi, která by vás vnitřně naplňovala (měla by pro Vás smysl)?	76
Tabulka č. 16: Myslíte, že v budoucnu budete dělat zaměstnání, které vás bude naplňovat?	77
Tabulka č. 17: Vykonával/a byste profesi, kterou nemáte rád/a, jen za účelem získání finančních prostředků na živobytí?	78
Tabulka č. 18: Kdybyste měl/a zvolit mezi zaměstnáním, které by vás bavilo (naplňovalo), ale bylo méně placené a zaměstnáním, které je výborně placené, ale už by vás nenaplňovalo, jaké byste zvolil/a?	79
Tabulka č. 19: Jaké povolání byste si vybral/a bez ohledu na plat? Jaké povolání byste si vybral/a s ohledem na mzdu?	80
Tabulka č. 20: Kdybyste vyhrál/a (eventuelně jinak získala) velkou sumu peněz, vzdal/a byste se své práce, která Vás baví?	81

Tabulka č. 21: Máte strach, že v budoucnu nenajdete místo, které byste chtěl/a a budete muset vykonávat práci, kterou nechcete jen kvůli finančním prostředkům?.....	82
Tabulka č. 22: Kdybyste dlouhou dobu nemohl/a nalézt zaměstnání a byl/a ve finanční tísní (hrozilo Vám např. bezdomovectví), uchýlil/a byste se k nezákonnému jednání? (drobné krádeže, nezákonné obchodování,...)?	83
Tabulka č. 23: Pokud byste byl/a v pro Vás bezvýhodné situaci, bez zaměstnání a bez možnosti získat peníze, vyhledal/a byste odbornou pomoc?	84

Příloha č. 1

ZAMĚSTNANÍ V NH		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celkem		4 873,5	4 926,8	4 962,6	4 972,0	4 936,5	4 865,7	4 764,1	4 731,6	4 727,7	4 764,9	4 733,2	4 706,6	4 764,0	4 828,1	4 922,0	5 002,5	4 934,3	4 885,2
C Z - N A C E	sekce																		
z toho:																			
Zemědělství, lesnictví a rybářství	A	358,5	323,4	312,2	292,5	272,6	255,7	237,0	230,9	216,0	218,4	204,2	193,9	181,7	174,2	169,0	158,8	153,8	151,2
Těžba a dobývání	B	124,6	98,5	96,5	89,4	88,1	85,1	76,6	69,9	66,6	60,6	52,8	58,1	48,9	54,5	53,8	55,2	52,2	47,9
Zpracovatelský průmysl	C	1 405,1	1 388,9	1 377,5	1 363,0	1 324,9	1 294,1	1 263,0	1 238,8	1 264,4	1 268,4	1 246,4	1 225,4	1 249,1	1 310,6	1 348,3	1 378,5	1 242,7	1 235,9
Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	D	79,3	79,0	83,2	81,2	72,9	73,8	65,8	61,4	69,2	67,6	61,9	62,5	62,0	59,3	56,2	60,1	57,7	56,8
Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	E	37,5	41,1	43,0	46,2	47,6	48,9	45,1	41,5	43,0	45,5	43,6	42,4	46,7	50,1	51,6	52,7	53,8	50,2
Stavebnictví	F	441,2	469,0	474,5	486,5	498,4	491,1	461,7	456,5	444,9	445,4	458,3	454,2	475,7	454,7	465,8	480,8	496,7	464,9
Velkoobchod a maloob.; opr. mot. vozidel	G	497,5	575,1	604,3	624,9	643,8	630,7	625,9	598,9	591,3	606,3	613,7	616,4	600,8	599,7	598,9	619,2	630,9	593,8
Doprava a skladování	H	338,9	324,5	336,3	340,8	330,1	331,3	327,2	328,2	318,4	325,2	315,2	318,8	313,8	320,5	323,2	327,5	330,7	328,1
Ubytování, stravování a pohostinství	I	148,9	149,4	154,0	155,6	166,3	169,2	157,4	156,4	158,8	170,6	170,7	174,8	181,7	187,1	181,5	176,9	186,0	190,1
Informační a komunikační činnosti	J	93,6	89,9	95,3	95,0	99,9	99,2	94,5	98,4	105,7	105,7	105,9	104,7	106,5	109,3	115,0	117,9	129,2	137,1
Peněžnictví a pojišťovnictví	K	68,7	81,9	92,1	95,5	97,3	100,4	99,5	100,3	102,1	96,0	97,1	94,3	97,3	93,1	102,7	115,9	110,4	115,3
Činnosti v oblasti nemovitostí	L	25,3	26,8	26,2	27,7	27,5	25,8	23,8	26,7	23,5	26,5	28,2	30,8	31,0	31,1	35,6	40,1	40,6	40,0
Profesní, vědecké a technické činnosti	M	122,7	137,4	135,1	142,0	138,6	133,8	141,1	144,2	134,0	140,3	151,4	149,3	153,1	172,0	189,1	195,1	201,7	202,1
Administrativní a podpůrné činnosti	N	84,9	91,2	92,3	95,4	94,6	93,9	97,1	97,6	92,8	96,3	100,6	99,2	104,3	113,0	119,8	128,0	117,7	113,0
Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	O	299,2	312,9	293,4	301,4	311,2	313,2	326,5	332,8	329,3	316,1	322,0	312,9	323,4	315,9	316,7	316,9	321,3	329,3
Vzdělávání	P	316,5	312,3	311,0	313,6	308,1	290,7	288,4	300,9	301,9	311,1	289,6	280,9	298,5	289,6	292,3	283,9	295,6	295,6
Zdravotní a sociální péče	Q	276,5	273,6	277,5	267,7	267,1	262,5	271,2	285,1	298,5	298,3	300,9	317,3	321,7	323,4	331,6	321,3	326,3	339,9
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	R	63,3	62,6	65,7	65,0	62,0	65,6	65,1	70,8	65,2	66,0	69,8	72,3	74,0	78,6	81,4	82,3	83,3	82,9
Ostatní činnosti	S	89,2	87,2	90,3	85,2	82,3	97,9	94,0	88,6	100,0	96,2	95,6	94,1	89,6	86,3	85,8	88,4	91,9	93,7
Muži		2 735,4	2 758,9	2 784,9	2 803,0	2 788,2	2 756,9	2 694,4	2 675,7	2 674,0	2 700,4	2 686,2	2 663,1	2 705,5	2 741,9	2 806,1	2 863,2	2 823,7	2 798,3
C Z - N A C E	sekce																		
z toho:																			
Zemědělství, lesnictví a rybářství	A	230,7	205,3	198,6	192,0	183,1	171,9	161,2	157,8	151,5	150,7	141,4	134,7	126,2	118,6	117,8	109,5	107,0	111,2
Těžba a dobývání	B	104,0	82,7	83,0	75,8	73,9	72,7	67,7	59,6	53,7	52,1	46,2	51,3	43,3	47,2	47,9	48,0	44,7	39,9
Zpracovatelský průmysl	C	815,9	812,8	807,0	807,0	794,0	773,9	759,6	750,9	774,9	782,3	766,0	753,4	780,6	819,9	855,4	879,6	804,9	817,9
Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	D	58,4	57,4	63,1	59,8	55,0	57,8	51,9	47,2	52,3	51,4	49,4	50,5	49,3	47,0	44,8	47,3	46,8	46,8

Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	E	25,3	29,0	31,4	34,2	34,3	36,8	34,3	33,2	32,2	33,6	32,8	33,1	36,6	40,0	41,9	42,0	43,4	37,1
Stavebnictví	F	392,5	418,1	425,2	435,7	452,7	447,5	422,5	416,0	399,6	404,5	421,0	416,6	433,1	417,3	425,6	438,7	456,0	429,8
Velkoobchod a maloob.; opr. mot. vozidel	G	211,8	246,9	268,0	281,6	289,5	283,7	293,6	280,1	272,8	284,3	297,0	302,4	287,2	281,6	284,3	288,7	297,0	267,4
Doprava a skladování	H	232,1	227,0	238,7	242,1	233,9	242,2	235,5	237,5	231,7	239,8	230,5	228,4	230,6	241,6	245,4	244,2	245,4	242,6
Ubytování, stravování a pohostinství	I	62,4	64,2	66,7	67,9	74,1	71,7	67,5	66,4	69,7	76,4	75,8	81,9	84,3	84,6	79,3	80,7	81,8	82,6
Informační a komunikační činnosti	J	42,7	40,6	46,0	47,6	50,8	53,1	51,9	54,0	60,3	59,1	59,5	60,7	60,6	66,9	72,0	82,5	94,6	100,8
Peněžnictví a pojišťovnictví	K	22,1	24,3	30,7	32,0	31,3	35,4	33,3	34,3	41,9	39,8	34,6	33,2	38,3	34,6	38,4	45,0	44,5	48,5
Činnosti v oblasti nemovitostí	L	11,4	12,1	12,8	14,6	13,4	13,0	11,5	13,5	12,5	13,9	15,2	15,6	15,9	15,7	18,6	19,6	19,8	19,0
Profesní, vědecké a technické činnosti	M	64,4	76,2	73,6	77,1	70,5	69,6	73,4	73,2	69,3	69,3	74,4	75,4	79,4	90,0	96,4	96,4	100,4	103,4
Administrativní a podpůrné činnosti	N	51,8	54,6	54,9	56,9	54,7	55,5	56,1	56,3	54,3	54,8	56,4	56,3	60,0	65,3	67,6	67,0	63,2	61,7
Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	O	199,2	199,1	180,7	185,0	192,4	187,3	191,8	200,1	194,3	180,5	187,0	174,3	173,2	165,2	160,1	166,9	167,7	172,9
Vzdělávání	P	85,5	86,0	80,2	74,8	73,6	68,0	67,1	71,2	74,7	77,6	70,2	64,5	71,7	73,7	73,2	70,3	67,4	70,7
Zdravotní a sociální péče	Q	58,2	58,6	56,7	53,6	51,5	50,0	50,5	57,4	62,0	63,0	63,2	60,9	66,7	63,8	65,9	59,3	60,5	68,7
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	R	32,6	31,8	35,3	34,0	31,6	33,4	33,0	36,5	33,9	35,3	37,0	39,7	38,7	39,4	43,0	40,1	42,0	41,8
Ostatní činnosti	S	33,5	31,3	31,4	30,2	27,2	32,8	31,2	29,4	31,9	31,2	27,7	29,9	29,0	28,2	27,4	36,5	34,3	32,2
Ženy		2 138,1	2 167,9	2 177,7	2 169,0	2 148,3	2 108,8	2 069,7	2 055,9	2 047,0	2 064,5	2 047,0	2 043,5	2 058,5	2 086,1	2 115,9	2 139,3	2 110,5	2 086,9
C Z - N A C E	sekce																		
z toho:																			
Zemědělství, lesnictví a rybářství	A	127,8	118,1	113,6	100,5	89,5	83,8	75,8	73,1	62,8	67,7	62,8	59,1	55,4	55,7	51,2	49,3	46,8	40,0
Těžba a dobývání	B	20,7	15,8	13,5	13,6	14,3	12,3	8,9	10,3	6,6	8,6	6,6	6,8	5,6	7,3	5,9	7,1	7,5	8,0
Zpracovatelský průmysl	C	589,2	576,1	570,5	556,0	530,9	520,3	503,4	487,8	480,4	486,1	480,4	472,1	468,5	490,7	492,9	498,9	437,8	418,1
Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla	D	21,0	21,7	20,2	21,4	17,9	16,0	13,9	14,2	12,5	16,2	12,5	12,1	12,7	12,3	11,4	12,8	11,0	9,9
Zásob. vodou; činnosti souvis. s odpady	E	12,2	12,1	11,6	12,0	13,3	12,2	10,8	8,2	10,8	11,9	10,8	9,4	10,1	10,2	9,6	10,6	10,3	13,1
Stavebnictví	F	48,7	50,9	49,3	50,8	45,8	43,6	39,2	40,5	37,3	40,9	37,3	37,6	42,7	37,3	40,2	42,0	40,7	35,1
Velkoobchod a maloob.; opr. mot. vozidel	G	285,7	328,2	336,3	343,3	354,4	347,0	332,3	318,8	316,7	322,0	316,7	314,0	313,6	318,1	314,6	330,5	333,9	326,4
Doprava a skladování	H	106,8	97,5	97,6	98,7	96,2	89,1	91,6	90,7	84,7	85,3	84,7	90,4	83,2	78,9	77,8	83,3	85,3	85,5
Ubytování, stravování a pohostinství	I	86,5	85,2	87,3	87,7	92,1	97,5	90,0	90,0	95,0	94,3	95,0	92,9	97,5	102,5	102,2	96,2	104,2	107,5
Informační a komunikační činnosti	J	50,9	49,3	49,3	47,3	49,1	46,1	42,6	44,4	46,4	46,6	46,4	44,0	45,9	42,4	43,1	35,3	34,6	36,3
Peněžnictví a pojišťovnictví	K	46,5	57,6	61,4	63,5	66,0	65,0	66,2	66,1	62,5	56,2	62,5	61,2	59,0	58,5	64,3	70,9	65,9	66,8
Činnosti v oblasti nemovitostí	L	13,9	14,7	13,4	13,1	14,1	12,9	12,2	13,2	13,0	12,7	13,0	15,2	15,0	15,3	17,0	20,6	20,8	21,0
Profesní, vědecké a technické činnosti	M	58,3	61,3	61,5	64,9	68,2	64,2	67,7	71,0	77,0	71,0	77,0	73,8	73,7	82,0	92,6	98,7	101,4	98,7

Administrativní a podpůrné činnosti	N	33,1	36,6	37,4	38,5	39,9	38,4	41,0	41,3	44,1	41,6	44,1	42,9	44,3	47,8	52,2	61,0	54,5	51,2
Veřejná správa a obrana; pov. soc. zabezp.	O	99,9	113,7	112,7	116,5	118,8	125,9	134,7	132,7	135,1	135,5	135,1	138,7	150,1	150,8	156,6	150,1	153,5	156,4
Vzdělávání	P	231,0	226,3	230,7	238,8	234,5	222,7	221,3	229,7	219,5	233,5	219,5	216,4	226,8	216,0	219,0	213,6	228,2	224,9
Zdravotní a sociální péče	Q	218,3	215,0	220,7	214,0	215,7	212,5	220,7	227,7	237,7	235,3	237,7	256,4	255,0	259,6	265,6	262,0	265,8	271,2
Kulturní, zábavní a rekreační činnosti	R	30,6	30,8	30,4	31,0	30,5	32,2	32,1	34,3	32,8	30,7	32,8	32,6	35,3	39,2	38,4	42,3	41,3	41,1
Ostatní činnosti	S	55,7	55,9	58,9	55,0	55,1	65,1	62,8	59,2	67,9	65,0	67,9	64,2	60,6	58,1	58,4	51,9	57,6	61,5

Zdroj: Český statistický úřad

Příloha č. 2

NEZAMĚŠTNANÍ		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celkem		220,0	221,2	208,1	201,5	248,3	335,7	454,1	454,5	418,3	374,1	399,1	425,9	410,2	371,3	276,3	229,8	352,2	383,7
Věková skupina	15 až 19 let	38,3	41,2	33,3	28,2	29,9	42,6	46,7	34,7	29,3	23,8	24,1	24,0	25,2	21,2	12,4	11,5	17,0	16,1
	20 až 24 let	33,3	35,2	34,1	32,5	41,0	59,6	86,7	87,6	78,6	69,8	71,1	77,3	63,3	57,7	33,5	29,8	53,6	57,3
	25 až 29 let	29,9	31,4	29,9	27,6	33,0	45,0	62,1	63,6	63,3	56,4	58,5	63,7	59,3	44,0	33,7	25,6	50,7	56,6
	30 až 34 let	25,0	26,8	23,0	22,7	31,2	40,5	55,8	55,7	48,5	41,9	48,1	48,8	50,5	52,1	39,9	35,8	50,6	45,9
	35 až 39 let	23,4	23,8	21,9	20,2	24,4	31,6	43,3	45,1	47,7	41,8	45,4	44,6	42,0	37,7	31,2	25,6	37,3	43,0
	40 až 44 let	23,4	20,3	22,3	20,8	27,7	36,1	46,4	45,7	40,0	34,3	36,6	41,5	40,7	37,4	29,5	21,1	32,6	36,6
	45 až 49 let	19,5	18,4	18,3	19,5	25,8	34,0	49,0	52,7	42,2	40,8	40,2	41,4	41,9	38,8	27,1	25,5	32,1	37,8
	50 až 54 let	10,2	9,6	11,6	13,0	18,8	27,3	40,9	46,3	44,5	42,9	48,1	51,3	52,5	45,4	36,1	26,2	36,3	40,9
	55 až 59 let	5,9	6,8	6,2	7,8	8,5	10,2	15,2	17,5	17,0	16,2	21,6	28,3	29,0	31,1	27,8	23,7	33,7	40,5
	60 až 64 let	6,9	5,0	4,2	6,1	5,5	4,8	4,6	4,0	4,6	4,2	3,3	3,7	4,1	4,4	4,3	4,4	7,9	7,6
	65 a více let	4,3	2,5	3,2	3,2	2,5	4,1	3,5	1,7	2,5	2,2	2,1	1,3	1,7	1,5	0,8	0,6	.	1,1
Vybrané kódy ISCED 97	úroveň																		
Základní vzdělání a bez vzdělání	0, 1, 2	64,2	64,5	71,5	68,2	75,8	88,1	109,3	117,1	110,1	91,7	93,3	104,6	98,9	91,8	73,8	68,1	82,9	79,5
Střední bez maturity	část 3	94,9	95,3	88,9	86,2	104,8	146,4	209,3	204,9	188,7	175,9	191,4	211,0	198,7	169,9	126,6	93,2	155,4	174,0
Střední s maturitou	část 3, 4	50,5	52,5	41,0	41,2	59,2	87,5	115,5	114,6	103,5	92,8	100,0	95,1	95,9	91,8	63,6	55,3	92,8	104,5
Vysokoškolské	5, 6	10,5	8,8	6,7	5,8	8,5	13,7	20,0	18,0	15,9	13,7	14,4	15,2	16,6	17,7	12,4	13,2	20,9	25,6
Muži		97,0	102,4	98,1	95,4	112,7	146,2	211,2	211,6	193,2	169,3	174,6	201,2	186,7	169,1	123,6	102,6	175,4	190,8
Věková skupina	15 až 19 let	17,7	21,7	17,6	13,8	14,5	21,5	24,6	17,0	14,8	11,6	11,9	13,1	15,0	12,7	7,3	6,0	9,7	9,9
	20 až 24 let	17,5	19,1	19,2	18,5	22,0	29,8	46,7	51,2	44,6	38,7	38,9	46,6	37,1	30,4	19,4	18,4	32,7	34,1
	25 až 29 let	10,3	10,8	11,6	11,4	12,9	18,1	25,9	26,8	27,9	24,3	27,8	29,9	26,6	22,1	16,2	12,8	27,6	31,8
	30 až 34 let	10,0	10,2	8,8	7,7	11,1	14,1	21,4	20,6	17,5	15,0	14,7	16,0	17,4	20,5	12,8	12,5	21,4	17,4
	35 až 39 let	9,3	10,0	10,2	8,9	11,2	12,0	16,6	18,9	19,1	15,1	15,4	18,2	15,2	13,5	9,5	8,5	15,8	17,0
	40 až 44 let	9,1	8,2	9,6	9,3	12,3	14,4	20,5	19,0	16,9	14,9	13,8	17,5	16,4	13,5	12,2	8,6	13,8	14,4
	45 až 49 let	9,2	8,2	7,7	9,0	10,8	13,5	21,5	21,8	19,2	18,2	16,6	18,7	18,5	15,5	11,8	9,6	12,3	18,8

50 až 54 let		4,1	4,8	5,3	6,0	8,3	11,4	19,4	21,4	18,9	18,3	19,6	21,8	21,3	18,4	14,4	10,3	16,8	17,8
55 až 59 let		3,0	4,7	3,2	4,6	5,0	7,1	10,5	12,0	11,0	10,2	12,3	16,4	16,3	18,2	16,1	12,6	18,8	23,6
60 až 64 let		4,3	3,2	2,9	4,1	3,2	2,3	2,4	2,1	2,1	1,8	2,3	2,2	1,9	3,3	3,3	3,0	6,1	5,5
65 a více let		2,5	1,6	2,1	2,0	1,6	2,1	1,7	0,8	1,3	1,3	1,4	0,8	1,0	0,8	0,5	.	.	.
Vybrané kódy ISCED 97																			
	úroveň																		
Základní vzdělání a bez vzdělání	0, 1, 2	25,3	29,5	33,9	31,9	35,1	41,2	49,9	56,1	50,7	42,5	41,0	46,8	45,8	41,2	33,3	30,2	40,0	37,1
Střední bez maturity	část 3	47,2	48,4	45,9	46,3	53,8	70,3	111,8	108,3	101,5	88,1	91,9	108,1	98,2	87,5	60,6	46,0	87,6	95,0
Střední s maturitou	část 3, 4	18,2	18,8	15,4	14,2	19,7	27,8	39,7	38,7	33,1	31,6	34,4	37,3	34,0	31,1	22,6	19,6	35,5	45,0
Vysokoškolské	5, 6	6,3	5,7	2,9	3,1	4,0	6,8	9,8	8,5	7,9	7,1	7,3	9,0	8,7	9,3	7,1	6,9	12,1	13,7
Ženy		123,1	118,7	110,0	106,1	135,6	189,5	242,9	242,9	225,1	204,9	224,5	224,7	223,5	202,2	152,7	127,2	176,8	192,9
Věková skupina	15 až 19 let	20,5	19,5	15,6	14,4	15,5	21,2	22,1	17,6	14,5	12,2	12,2	10,9	10,2	8,5	5,1	5,5	7,3	6,2
:	20 až 24 let	15,8	16,2	15,0	14,0	19,0	29,8	40,0	36,4	34,0	31,2	32,2	30,7	26,2	27,2	14,1	11,4	20,8	23,2
	25 až 29 let	19,5	20,6	18,3	16,2	20,1	26,9	36,2	36,8	35,4	32,1	30,7	33,8	32,7	21,9	17,5	12,8	23,1	24,9
	30 až 34 let	15,0	16,6	14,3	15,0	20,1	26,4	34,3	35,1	31,1	26,8	33,4	32,8	33,1	31,6	27,1	23,4	29,2	28,5
	35 až 39 let	14,2	13,8	11,7	11,2	13,2	19,5	26,8	26,2	28,6	26,6	30,0	26,4	26,8	24,2	21,7	17,0	21,5	26,0
	40 až 44 let	14,3	12,1	12,7	11,5	15,4	21,7	26,0	26,7	23,1	19,4	22,8	24,0	24,4	23,8	17,3	12,6	18,8	22,2
	45 až 49 let	10,4	10,2	10,6	10,5	15,0	20,5	27,5	30,8	23,0	22,6	23,7	22,7	23,3	23,2	15,3	15,9	19,8	19,0
	50 až 54 let	6,2	4,8	6,3	7,0	10,5	15,9	21,5	24,9	25,6	24,6	28,5	29,5	31,2	27,0	21,7	15,9	19,5	23,1
	55 až 59 let	3,0	2,1	3,0	3,2	3,5	3,1	4,6	5,5	5,9	6,0	9,4	11,9	12,7	12,9	11,7	11,1	14,8	17,0
	60 až 64 let	2,5	1,8	1,3	1,9	2,4	2,5	2,2	1,9	2,5	2,4	0,9	1,4	2,1	1,1	1,0	1,5	1,7	2,1
	65 a více let	1,7	0,9	1,1	1,2	0,9	2,0	1,8	1,0	1,2	0,9	0,7	.	0,7	0,8	.	.	.	0,8
Vybrané kódy ISCED 97																			
	úroveň																		
Základní vzdělání a bez vzdělání	0, 1, 2	38,8	35,0	37,6	36,4	40,7	46,9	59,4	61,0	59,5	49,2	52,3	57,8	53,1	50,7	40,5	38,0	42,9	42,5
Střední bez maturity	část 3	47,8	46,9	43,0	39,9	51,0	76,1	97,5	96,5	87,2	87,8	99,5	102,9	100,4	82,5	66,0	47,2	67,9	79,0
Střední s maturitou	část 3, 4	32,3	33,7	25,6	27,0	39,4	59,6	75,9	75,9	70,4	61,2	65,6	57,8	62,0	60,7	41,0	35,7	57,3	59,5
Vysokoškolské	5, 6	4,2	3,1	3,8	2,7	4,4	6,9	10,2	9,5	8,0	6,7	7,1	6,3	7,9	8,4	5,3	6,3	8,7	11,9

Zdroj: Český statistický úřad

Příloha č. 3

Hodnotové preference a orientace v 70. a 80. letech

Hodnota	Pořadí – 70. léta	Pořadí – 80. léta
Zdraví	1.	1
Rodina, domov, děti	2.	2
Život v míru	3.	3
Existence, peníze, výdělek	4.	7
Přátelství	5.	5
Zajímavá práce	6.	8
Pracovní prostředí	7.	6
Život podle svých zájmů	8.	11
Byt, vybavení domácnosti	9.	10
Klidný život bez napětí a rizik	10.	4
Rozvoj osobnosti, vzdělání	11.	9
Pobyt v přírodě	12.	12
Rekreace	13.	13
Volný čas	14.	18
Kultura, umění	15.	16
Chata, auto	16.	19
Sport, pohyb	17.	15
Společenské ocenění a postavení	18.	17
Záliby, koníčky	19.	14
Veřejná činnost	20.	21
Technika inovace	21.	20

Zdroj: PRUDKÝ, Libor. Inventura hodnot. Praha: Academia, 2009. str. 174.

Příloha č. 4

Hodnoty 1993, v pořadí podle průměru (škála 1 = velmi důležité, 4 = zcela důležité)	
	Průměr
Mít stálou práci a přiměřený výdělek	1,39
Žít příjemně, pestře a zajímavě	1,52
Žít svobodně	1,55
Mít bohatý citový život	1,65
Získat kvalitní vzdělání a kvalifikaci	1,71
Mít vysoký příjem	1,85
Být zodpovědným občanem	1,87
Dosáhnout ve své práci vysoké odborné úrovně	1,88
Být ukázněným pracovníkem	1,91
Žít skromně a šetrně	2,37
Žít v blahobytu	2,41
Co nejvíc se pobavit a užít si	2,55
Mít možnost ovlivňovat veřejné záležitosti	2,67
Mít možnost soukromě podnikat	2,70
Mít co největší majetek	2,81
Zastávat v práci vedoucí místo	2,87

Zdroj: PRUDKÝ, Libor. *Inventura hodnot. Praha: Academia, 2009. str. 180.*

Příloha č. 5

	Aspekty práce
sociální aspekty práce	společensky užitečná práce
	lidmi uznávaná práce
	možnost setkávat se s lidmi
	zajímavá práce
	zodpovědná práce
	dobré pracovní prostředí
	příjemní spolupracovníci
materiální aspekty práce	dobrá plat
	jistota, že nepřijdete o místo
	výhodná pracovní doba
	dlouhá dovolená
	nepracovat pod přílišným tlakem
seberealizační aspekty práce	práce v níž můžete něčeho dosáhnout
	dobrá možnost postupu
	příležitost uplatnit iniciativu
	práce v níž využijete své schopnosti

Zdroj: RABUŠIC, Ladislav. České hodnoty 1991-1999. Brno: Masarykova univerzita, 2001.